

MAARTEN HOUTMAN

De droom van een dwaze monnik

Stichting 'zen als leefwijze'

De droom van een dwaze monnik

Copyright 2018 ©

Stichting ‘zen als leefwijze’

Klaaske Fokkens

Elpermeer 200, 1025 AN Amsterdam

email: klaaske@taozen.nl

tel.: +31 (0)20 6320930

www.taozen.nl

U kunt ons werk ondersteunen door een bijdrage
over te maken naar bankrekening NL27INGB0005034319
t.n.v. Stichting ‘zen als leefwijze’.

MAARTEN HOUTMAN

De droom van een dwaze monnik

Stichting 'zen als leefwijze'

Opedragen aan mijn leerlingen, die ook een beetje dwaas zijn en zich bezig houden met de onzinnige vraag ‘Hoe was je gezicht voor je geboorte’.

Maar het is nu eenmaal de vraag die van oudsher gesteld is en die geen meester heeft overgeslagen, al hebben ze er meestal een eigen interpretatie aan gegeven.

Inhoudsopgave

Voorwoord van de auteur	9
Over de totstandkoming	10
Geboorte	13
Het nabije kijkt toe	15
Naar de stad	21
Naar het Noorden	26
Oponthoud	28
Giftige vis	34
Weer verder	37
Het Klooster op de Overgang	39
De Meester van het Verbindende Woord	41
Naar huis	46
De kamer	50
Even terug	52
Nachthulp van de portier	59
Tioe Lin als vervang-moeder	65
Schadeloosstelling	66
De vroegere waardin	75
Wachten en luisteren met ‘de mooie’	82
De dwaze monnik moet weg	86
De zwakte van de meester	87
Afscheid	89
Opnieuw op weg	98
Aardse hartelijkheid	109
De klomp goud van de Dharma	117
Namenregister	118

Voorwoord van de auteur

Na een lange praktijk als meditatieleraar wilde ik de belangrijkste ervaringen aangeven die een student tegenkomt als hij 'de weg' gaat, die eindeloos blijkt te zijn.

De boeken van Pearl Buck gaven me het gevoel dat het 'gaan van de weg' daar overeen kwam met mijn ervaringen in mijn geboorteland Indonesië.

Daar ik China niet ken, liet ik het in een droom plaatshebben. China-kenners zullen er gebeurtenissen in tegenkomen, die nooit zó hebben kunnen zijn.

Maar in een droom is het zoals het je voorgespiegeld wordt. Al met al bevind je je in een gebied dat zich achteraf niet laat controleren.

Maarten Houtman, januari 2008

Over de totstandkoming

Het manuscript met de lotgevallen van de ‘dwaze monnik’ Li werd in oktober 2016 teruggevonden in het archief van de stichting ‘zen als leefwijze’, op een backup schijfje met als laatste bewerkingsdatum 14 januari 2008.

Veertien jaar eerder, 13 januari 1994, komen we de eerste notitie tegen in een brief van Maarten Houtman aan een leerling:

“De dwaze monnik is tot stilstand gekomen: ik realiseer me, dat als het ook een leerboek moet zijn, het dan toch net iets anders moet worden, zonder de spanning en de afwisseling van een verhaal te missen. Nou ja, we zien wel!”

De dwaze monnik vergezelde Maarten Houtman jarenlang. Af en toe deelde hij een hoofdstuk uit in een van zijn meditatiegroepen. Maar van een publicatie is het nooit gekomen. In 2008 herstelde Maarten van een bekkenbreuk en kon weinig meer doen. Zeker geen verdere redactie aan zijn laatste werk, ondanks de aanschaf van een MacBook – dezelfde waarop dit voorwoord geschreven is.

U treft hier dus de ruwe versie dit boek. Een ongebruikelijke leeservaring. Soms poëtisch, soms feitelijk, soms verwarrend, maar altijd met de bedoeling het leven van een monnik te beschrijven, zó als Maarten zelf het leven als meditatie ervoer. Geen rechte lijnen, geen taboe’s, maar het leven in al zijn verscheidenheid. De tien stadia van de os, dachten wij soms, iets tussen leerboek en roman. In een brief aan de ‘Vrienden van Maarten’ van 3 maart 2000, geeft Maarten er zelf de volgende toelichting bij: *“Dit boek, dat voor een deel in China speelt en deels in Amerika, is in romanvorm geschreven. De lotgevallen van een gewoon mens op zoek naar zijn eigenlijke afkomst, midden in het hectische leven van vandaag, maakt meer duidelijk dan een meditatieleerboek dat alleen maar grepen uit dat leven kan weergeven, zoals mijn vorige twee boeken over meditatie, die gelukkig toch vele mensen hebben geholpen, zoals ik heb mogen merken. De titel zal ‘Een dwaze monnik’ zijn.”*

In het begin van het verhaal komen we de ‘dwaze monnik’ Li tegen in het tempeltje aan de rivier, waarlangs ooit zijn verhaal begon. Daar in zijn eigen kamertje ziet hij zijn leven in een droom aan zich voorbijtrekken: ‘Li moet soms hardop lachen als hij de onmogelijke zigzag van zijn leven overzag.’ We volgen Li op zijn levensavontuur – dat gaandeweg ook een reis naar binnen blijkt te zijn, “die ook de weg naar buiten was als je ver genoeg doorging, had de priester gezegd.”

Als je het boek uit hebt blijf je achter met een gevoel dat er iets in je aangeraakt is, wat of hoe blijft een geheim. Wij hopen dat u hetzelfde zal overkomen bij het lezen ervan.

Klaaske Fokkens

Hein Zeillemaker

Het was al schemerig in het kamertje dat Wang Tan San voor hem had laten bouwen, achter het Daisan kamertje voor de individuele gesprekken. De goeierd, die het toch maar goed gezien had, was zich niet bewust van het onorthodoxe ervan. In het reguliere, echte Zen woonde de meester elders. Maar ja, Li de dwaze monnik had immers altijd zijn eigen weg gevolgd ...

Hij dacht terug aan zijn leven dat in deze streek, vlak bij de rivier, begonnen was, nu al heel lang geleden.

De beelden trokken langs, steeds meer, tot het teveel werd en hij in slaap viel.

Geboorte

Een zacht, kabbelend geluid riep hem terug naar de aarde – waar, zoals de mensen het zagen, alles gesloten en op zichzelf bestond.

Hij was pas drie jaar en hij zou nog veel moeten leren over het leven dat de mensen om hem heen heel gewoon vonden. Alleen zijn moeder verlangde er soms naar, als het werk gedaan was en ze op de bank voor het huis over de rivier uitkeek, dat alles wat ze zag bijeen zou horen. Dat verbonden zijn voelde hij ook als hij helemaal alleen was.

Hij lag op het dak, op een kleine uitstulping boven de hooizolder die nog net boven het water uitstak, met rondom water.

Het zachte kabbelen bij de linkerhoek ging nu over in een driftig gemurmel.

Omdat hij altijd aan de rivier had gewoond, wist hij dat er meer water zou komen, méér dan er nu al drie dagen lang om hem heen was.

Er dreven dieren voorbij met gezwollen buiken en glazige ogen, waaruit het goedige licht verdwenen was. In hun zwijgend voorbijrijven vertelden zij hem dat als je je in het water liet glijden en niet probeerde boven te blijven, je terug kon naar vóór je op aarde was.

Toch voelde hij dat er niet alleen meer water zou komen, maar ook iets dat de zwakte en honger zou wegnemen – die zo schrijnend waren nadat z'n moeder met een schreeuw vanaf een balk in het kolkende water was verdwenen.

Hij keek voorzichtig omhoog naar de hemel die nog vochtig en grijs was maar zonder regen. Na een poos, z'n hoofd was alweer zwaar en dof, hoorde hij vaag stemmen boven het murmelen uit, stemmen, of ...

Maar het kwam dichterbij, voor hem onzichtbaar aan de andere kant van het dak.

- Er is niemand meer,' hoorde hij de buurvrouw zeggen.

Niemand? Hij voelde z'n hart in z'n keel bonzen en riep heel zwak:

- Hier ... hier ... ik ben hier...

Het plassen kwam nu de hoek om.

- Daar!

De buurvrouw strekte haar arm naar hem uit, terwijl de boot langzij kwam. Terwijl ze hem in de boot trok, rook hij haar zoete geur.

Natuurlijk ... ze hield immers erg veel van hem, ook toen ze zwanger was en een kind droeg. Hij was vaak langsgelopen op weg naar de ossen die half in de rivier stonden, waar ze door Pu Jon nat werden geplensd en zich lieten afschrappen met de ronde bamboe kam. Op de terugweg wenkte ze hem altijd, hij kreeg dan zoete koekjes waarvan hij dicht tegen haar aan genoot – van de koekjes, maar meer nog van de zoete warmte die van haar uitging als ze hem zo tegen zich aanhield, als was hij haar eigen kind.

Hij zag de hemel nu donker worden en voelde zijn adem bijna ophouden. Maar de beschermende warmte van haar lichaam zou bij hem blijven.

Een tijd daarna – de nacht moest al voorbij zijn – werd hij dicht naast haar wakker. De buurman was al weg.

Er waren veel mensen verdronken. De overstroming minderde langzaam, maar spoelde nog doden aan. Het huis van de buurvrouw op de glooiing van de heuvel naar boven, was gespaard gebleven.

- Je mag bij mij blijven en straks op je zusje passen, nu je moeder en vader zijn meegenomen door de rivier. We hebben trouwens hulp nodig voor de ossen, Pu Jon is ook weg.

Het verdriet dat even omhoog kwam, werd door de rustgevendende warmte van haar lichaam opgenomen en verspreid, zodat het langzaam uit hem wegvloede.

Intussen had ze hem de borst gegeven, hoewel hij al drie was. Hij zoog heel zachtjes aan de tepel, verloren en ook gered, terwijl ze begon te neuriën, net zoals zijn moeder vroeger.

Dat van daarvoor leek maar een droom. Zijn leven begon bij de buurvrouw.

In zijn latere dromen, toen hij al een monnik was geworden, gingen zijn moeder en de buurvrouw voortdurend in elkaar over. Na zich een poos verbaasd te hebben, verlangde hij ernaar dat niet alleen zij tweeën, maar alles bijeen zou horen, ook al zou er telkens iets sterven en weer geboren worden.

Het nabije kijkt toe

Soms, als hij met de buurvrouw op de bank zat die naar de rivier uitkeek, voelde hij zich niet alleen met haar verenigd, maar met alles wat zij zagen. Dan wist hij dat hij vanuit een andere werkelijkheid hier was.

Dat maakte hem heel oplettend – zoals de man van de buurvrouw al gauw merkte bij het werk op het land. Hij kon dan lang zitten kijken hoe een beweging was en vanuit welke houding het werktuig bediend werd, om het dan in één keer even behendig en in ritme te doen als de buurman, al had hij natuurlijk minder kracht.

Maar die manier van kijken en doen maakte ook dat hij voor zijn vriendjes een eenling bleef, zelfs bij die hij nog kende van vóór de overstroming. Hij moest zelfs aan zijn eigen naam wennen: Li Tan Tjong. Liefst zou hij als familielid van de buurvrouw háár naam dragen, maar zo was het nu eenmaal niet.

Twee van zijn vriendjes waren net als hij bijna dood geweest, die begrepen wel iets van zijn gedrag. Al bleven ze het vreemd vinden dat hij vaak midden in een gesprek stil kon vallen en in de verte kijken, alsof hij op iets wachtte dat nog komen moest.

Maar misschien kwam dat, dachten ze, door zijn omgang met de strenge priester van het kleine tempeltje, net buiten het dorp op een heuvel, die de mensen met zijn bel telkens weer herinnerde aan dat andere, dat niet van deze wereld was.

Li was op een avond zomaar naar het tempeltje gegaan en had verlegen gebogen voor de oude priester. Die had hem vriendelijk toegeknikt, terwijl hij een strenge vermaning had verwacht.

Zonder inleiding vertelde hij de priester van het laatste ogenblik en van de buurvrouw. Hij had stil naar hem geluisterd, met gesloten ogen en af en toe een instemmend lachje.

Vanaf dat moment had de jongen iemand die hem begreep en met hem meeleefde. Door zijn manier van luisteren kon Li zijn richting vinden, een richting die je vindt als je niet te haastig of te gulzig bent.

Hij vertelde de priester ook dat hij af en toe dicht bij de buurvrouw moest zijn om de nabijheid te voelen. De priester had gezegd dat dat goed was, maar dat hij op den duur de nabijheid zelf moest kunnen vinden.

Ze hadden lang gezweven, waarna hij, even verlegen als de eerste keer, had gevraagd wat je moest doen om het te vinden. Daarop had de priester hem alleen voorgedaan hoe je moest zitten.

‘Je moest dan geduldig wachten,’ had de priester gezegd, ‘tot er iets gebeurde dat heel anders was dan wat je tot nu toe had gekend. Wat Li ‘de nabijheid’ noemde was van vóór je geboorte. Dat was er nu ook nog, maar door wat de mensen ervan vertelden en wat je er zelf van dacht, raakte het weg.

Als je ging zitten zoals de priester had voorgedaan en je niet liet storen door je gedachten en alles van vroeger, kwam je erin terug. Dat leerde de tempel en de priester hem.

De jongen begreep dat en ging iedere twee dagen naar de tempel om te zitten.

Wel ging hij in de verste hoek zitten om niet gezien te worden. Zijn kameraadjes vonden hem toch al zo anders.

Maar het nabije kwam niet terug. Wel het stille bij zichzelf zijn, dat hij ook kende van het samen met de buurvrouw uitkijken in de schemer, als haar man al naar het theehuis was.

Zo begon voor de jongen de weg naar binnen – die ook de weg naar buiten was als je ver genoeg doorging, had de priester gezegd.

De eerste grote verandering kwam toen hij belangstelling voor meisjes kreeg, in het bijzonder voor de mooie Mei Ling uit een naburig dorp.

Mei Ling was bijzonder geliefd bij de jongemannen uit de omtrek, ze had dan ook al vele aanzoeken gehad. Tot verdriet van haar ouders waren die afgeketst omdat de ouders van de jongemannen de grote, ongebonden voeten van Mei Ling een onoverkomelijk bezwaar vonden. Vrouwen met ongebonden voeten behoorden van oudsher tot het lagere personeel dat bestemd was voor zwaar werk. Zo een moest je niet tot vrouw nemen.

De ouders van Mei Ling vreesden met haar te blijven zitten, en besloten dan ook dat de voeten van haar kleine zusje, Tioe Lin – die ook een schoonheid beloofde te worden – met straffe hand moesten worden ingebonden.

De voeten van Mei Ling waren destijds niet ingebonden, omdat de ouders toen in behoeftige omstandigheden verkeerden en ze Mei Ling alleen als hulp in een rijke familie hoopten te kunnen aanbieden. Nu ze door een toeval in goede doen waren gekomen, moest Mei Ling maar helpen in het huishouden en misschien later worden uitgehuwelijkt aan een eenvoudige boer.

De zus met de grote voeten was eigenlijk niet meer dan een goedkope bediende, waar je verder geen aandacht aan behoefde te geven.

Een van haar plichten was water halen uit de rivier. Het zusje, waarvan ze zielsveel hield, ging dan met haar mee nadat haar voetjes waren ingebonden.

Mei Ling maakte de binding weer lossier als ze een eindje van huis waren. Ze moest dan de zware aarden kruik op de grond zetten.

Op een dag bood Li, die haar dat vaak had zien doen, haar aan de kruik voor haar te dragen. Het was een stuk weg dat afgeschermd werd door een haag van manshoge struiken, die hen aan nieuwsgierige blikken onttrok.

Mei Ling had een kleur gekregen en alleen maar geknikt.

Daarop had Li de kruik op zijn ene schouder genomen en het zusje op de andere. Voor Mei Ling, die daarachter liep, was de wereld hierdoor helemaal veranderd. Ze had nu een vriend met wie ze alles kon delen, al zou ze dat nooit openlijk mogen tonen. Ze moesten het zusje dan ook inprenten dat ze thuis niet over Li mocht praten. Dat begreep ze heel goed en ze vond het erg gewichtig in een complot te zitten met Mei Ling en haar vriend.

Sinds die er bij was, werden haar voetjes nog lossier ingebonden op de terugweg van het waterhalen.

En 's avonds bij het slapen gaan, in bed bij Mei Ling – het gezin was maar klein behuisd –, werden de zwachtels bijna los gemaakt.

Li, die intussen alles wist van Mei Lings leven met haar zusje, begreep heel goed dat zijn vriendschap niet altijd geheim kon blijven. Hij vroeg zich af hoe hij het moest aanpakken, want hij kon er de buurvrouw en de priester zeker niet mee lastig vallen.

Toen de moeder merkte dat de voetjes van Tioe Lin nauwelijks ingebonden raakten, maar integendeel flinke proporties begonnen aan te nemen, raadpleegde ze de vroedvrouw. Die keek er een tijd lang ongelovig naar en meende dat er een boze geest in spel was. Die kon misschien door de priester worden uitgebannen, als ze voldoende offerden en zijn hulp inriepen – hoewel ze er niet zeker van was dat hij zijn medewerking zou willen verlenen.

Maar hoe kon ze de hulp van de priester inroepen, als ze voordien nooit naar het tempeltje was geweest?

Toen ze het met haar man overlegde, had die gezegd dat hij in het theehuis had gehoord dat hun oudste dochter wel eens met Li gezien werd bij het water halen. Hij had er geen verdere aandacht aan gegeven, maar bedacht nu dat ze Li misschien konden inschakelen om in contact te komen met de priester. Het was in het hele dorp bekend dat deze zonderlinge jongen iedere twee dagen naar het tempeltje ging, en Li zou ongetwijfeld bereid zijn de kwestie aan de priester voor te leggen.

Een paar dagen later gaf de moeder haar dochter opdracht de zaak met Li op te nemen. Ze had gehoord dat Mei Ling zich bij het waterhalen door Li liet helpen. Ze zou haar vergeven dat ze dat stilletjes had gedaan, als Li hen in contact kon brengen met de priester.

Li keek zorgelijk toen Mei Ling hem het verzoek overbracht.

Ze liepen op het pad binnendoor naar de rivier. Meestal was het zitten op zijn schouder een heerlijk avontuur, Mei Ling droeg dan de lege kruik. Maar vandaag leek alles grauw, ondanks de zon, die telkens vanachter de wolken vandaan kwam en dansende lichtjes tekende in het lange, zwarte haar van Mei Ling.

Na een poos – ze waren al bijna bij de rivier – pakte Li haar resoluut bij de hand en liet haar stil staan.

- Lieve Mei Ling, ik zal alles aan de priester voorleggen. Hij ziet wel hoe het moet.

Li had het zo rustig en vertrouwenwekkend gezegd, en er voor het eerst 'lieve' aan toegevoegd, dat ze hem stil en blozend bleef aankijken, alles om zich heen vergetend.

Ze omarmde hem zwijgend nadat ze de kruik had neergezet en bleef stil tegen hem aangedrukt staan.

Ze wist dat ze zich hiermee helemaal aan hem gaf, zonder er iets over te zeggen.

Li voelde de verantwoordelijkheid nu ze hem toebehoorde nog zwaarder wegen, maar hij vermoedde dat het te maken moest hebben met 'de nabijheid'.

Nadat hij het zusje op de grond had gezet, omarmde hij Mei Ling en kuste haar voorzichtig, zich verwonderend over de heerlijkheid van haar lichaam.

Toen ze elkaar loslieten leek alles beslist te zijn, zonder dat ze wisten waartoe dat zou leiden. Maar het kleine zusje, dat eerst een tijd aandachtig naar ze had opgekeken, omarmde plotseling hun benen, om ze nog langer bij elkaar te laten horen.

Mei Ling en Li keken vertederd naar beneden en bleven nog even zo staan, hoewel het moment al voorbij was.

Toen bukte Li zich en wilde het zusje weer op z'n schouder tillen. Maar ze liet zich in z'n arm omlaag glijden en drukte haar bedroefde gezichtje tegen z'n borst, zonder echt te huilen. De twee keken naar elkaar en dan weer naar het zusje. Het was duidelijk wat dit betekende.

Li begon haar te wiegen en kleine woordjes te zeggen, waarop het zusje haar hoofdje langzaam omdraaide en met een betraand gezichtje naar Mei Ling keek vanaf de sterke arm van Li.

- We blijven bij elkaar, Tioe Lin,' zei Mei Ling – terwijl ze dat natuurlijk niet kon weten, al hoopte ze het vurig.

Het zusje hoorde alleen maar wat ze hoopten. Er kwam een begin van een klein lachje, terwijl ze opeens vastbesloten Li in z'n hals begon te kriebelen, die gek met z'n hoofd begon te draaien en haar handje quasi wegduwde.

Het ogenblik was voorbij en het gewone leven keerde terug, maar nu vergezeld van een onuitgesproken belofte voor de toekomst. De dag strekte zich tot ver over de rivier uit, met trillende lichtjes op het water en een blijde glans in de ogen van Mei Ling, die telkens naar de twee achter haar omkeek.

De anders zware kruik leek licht en dunwandig en de zon nam nog steeds in kracht toe, terwijl de regenwolk van daarnet langzaam en vredig wegdreef.

Li had nog steeds een snel kloppend hart, zeker als Mei Ling omkeek, maar er kwam ook een donker vermoeden boven dat hij niet probeerde te tonen.

De priester zou luisteren naar wat 'het nabije' aangaf, daar was hij zeker van. Maar of ze ook bij elkaar mochten blijven, leek net zo onzeker als de kolk in de rivier in de bocht even verderop – die wel telkens terugkwam op ongeveer dezelfde plaats, maar soms ook een poos wegbleef.

De rivier zou er altijd zijn, breed en traag of snel en smal, maar wat het betekende wist je natuurlijk niet. Hij liet zo weinig mogelijk aan Mei Ling merken, nu ze zo gelukkig was en op hem rekende.

Ze bleven langer dan anders bij de rivier. Maar tenslotte schepten ze de grote kruik treuzelend vol, nadat ze lang naar de rivier, naar elkaar en het zusje hadden gekeken. Mei Ling kon thuis altijd zeggen dat ze lang met Li had moeten overleggen over het verzoek aan de priester.

Toen ze meer dan een uur te laat thuis kwamen, was de moeder tot hun verwondering alleen maar nieuwsgierig naar de uitslag van het overleg. Ze knikte Li, die ze voor het eerst zag, vriendelijk toe en nodigde hem binnen. Ze bood hem thee en koeken aan, die ze speciaal voor deze gelegenheid gemaakt moest hebben.

Terwijl ze gedrieën – een verlegen Li, een gehoorzame Mei Ling en het zusje bij de benen van Li – naar de moeder keken, die alles voor ze uitstalde en ze nodigde te gaan zitten, nam het donkere vermoeden in Li weer toe.

Hij had de ogen neergeslagen en wachtte de vraag van de moeder af ... was hij maar al bij de priester, dan zou alles duidelijk zijn ...

- We weten dat je een vertrouweling van de eerwaarde priester bent, Li, en daarom zou je misschien aan hem willen vragen wat er met de voetjes van Tioe Lin is. Je weet waarschijnlijk van Mei Ling dat ze zich niet laten inbinden. En dat is nodig voor later, opdat ze ons niet, als Mei Ling, tot last zal blijven.

Li voorvoelde dat hij afstand van Mei Ling zou moeten doen. En hoewel zijn hart samenkromp, maakte het hem ook vrij.

- Geëerbiedigde mevrouw Wu, ik neem op mij de moeilijkheid met de voetjes van Tioe Lin aan de priester voor te leggen en zijn raad aan U over te brengen. Maar Mei Ling is U niet tot last, zoals U wel weet. Zij zal ongetwijfeld een goed huwelijk doen en U groot aanzien brengen.

Hoewel dat eigenlijk niet was toegestaan, keek hij haar recht aan, zodat ze tot haar ergernis de ogen neersloeg.

Ze hield een terechtwijzing in dit stadium binnen, maar ze nam zich voor, als het met Tioe Lin naar genoegen geregeld was, Mei Ling te verbieden verder met die dwaas van een Li om te gaan. Ze had trouwens nooit begrepen waarom Mei Ling zoveel meer belovende jongelieden, die naar haar gunsten dongen, had versmaad, ten gunste van die dromer, die nog nooit een meisje had gehad.

De priester hoorde Li zwijgend maar niet onvriendelijk aan.

Eerst had hij over Li heen naar de verte gekeken, maar daarna had hij de ogen gesloten en even geglimlacht, toen Li vertelde dat hij van Mei Ling hield en bang was haar te verliezen.

- Natuurlijk ben je bang. Maar pas als ik Tioe Lin heb gezien en ik weet hoe het een bij het ander hoort, kan ik iets zeggen. We gaan nu eerst 'zitten'.

Li sloot de ogen. Het leek of het ruisen van de rivier, die toch ver vandaar stroomde, steeds sterker werd.

Na afloop – de zon was al aan het zakken – ging Li naar huis en vertelde alles aan z'n tweede moeder. Ze had haar werk neergelegd en was met hem op de bank gaan zitten die naar de rivier uitkeek.

In tegenstelling tot de priester werd ze verdrietig toen hij van Mei Ling vertelde.

- Doe maar wat de priester je zegt, ook als je weg moet. De rivier heeft verhalen, die wel met jou, maar niet met mij te maken hebben. Maar je komt hier wel terug.

Ze sloeg een arm om Li heen.

- Dat van ons blijft, anders had ik je niet gehoord op het laatste ogenblik. Maar je leven vraagt meer dan hier mogelijk is, zegt de rivier.

Ze zaten nog een poos zwijgend bij elkaar voor ze weer aan het werk gingen.

Twee dagen later ging hij met Tioe Lin naar de tempel.

Ze vond het een heel avontuur en vroeg aan Li of ze iedere week met hem mee mocht, als Mei Ling thuis geen tijd voor haar had en ze bij de moeder moest zitten met strak gebonden voetjes. Mei Ling had haar in bed verhaaltjes verteld, waarin ze net als anderen goed konden lopen.

Bij de tempel had Li haar leren buigen voordat ze naar de priester gingen, die hen in z'n kamertje ontving dat op het zuiden lag waar je de rivier beter kon horen.

De priester was zo duidelijk het centrum van het kamertje, dat Tioe Lin, toen ze binnen was en voor hem had gebogen, vanzelf een plaatsje dicht bij hem opzocht.

Hij nam haar voetjes en wikkelde de windsels los, wat na een poos van gebonden zijn altijd pijn deed, maar nu een verwachting bij haar wekte – die haar zelfs Li deed vergeten, die stil bij de open deur was gaan zitten. Toen alle windsels eraf waren en de priester ze netjes had opgevouwen, nam hij beide voetjes in zijn handen en begon zacht te neuriën. Ze keek vol verwachting naar hem op, want na het neuriën zou er vast een verhaal komen, net als bij Mei Ling.

- Heel vroeger, daar weten Mei Ling en jij niets meer van, waren jullie draagvrouwen aan de rivier. Jullie droegen de goederen van de rijken naar of van de veerboot. Daar kregen jullie geld voor om eten te kopen. Dat deden jullie je hele leven. Maar jullie voeten hadden nog niet genoeg gelopen, toen jullie Mei Ling en Tioe Lin werden. Daarom is het goed dat de voeten van je grote zus niet gebonden werden. En die van jou moeten dat natuurlijk ook niet worden. Dat zal Li wel aan je moeder vertellen, die dat niet geweten heeft. De voorouders vonden dat je vader en moeder dat zelf hadden moeten uitvinden. Door mij weten ze dat nu, maar je moeder zal het niet willen begrijpen en Li wegsturen. Maar omdat je grote zus en Li bij elkaar horen, zullen ze weer bij elkaar komen.

De stem van de priester was nu streng en donker geworden. Maar het meisje schrok er niet van, want ze voelde net als de priester dat het zó gebeuren moest, al vond ze het verdrietig.

- Li moet je moeder erbij zeggen, dat als ze je voetjes toch bindt, ze een groot onheil over de familie afroept, dat nu nog in een donkere hoek van de toekomst wacht.

De priester legde nu z'n hand op het hoofdje van Tioe Lin, die stil voor zich uit zat te kijken. Het voelde heerlijk warm en veilig en haar voetjes waren weer helemaal van haar.

- Li komt over twee dagen op de gewone avond bij me, om te zorgen dat alles gaat zoals het gebeuren moet. Ook als hij weggaat, blijft hij voor jullie zorgen. Dat moet je maar bedenken, als je met je zus in het grote bed ligt en Mei Ling verdrietig is.

Het gebeurde zoals de priester voorzien had.

Mei Ling en Li zagen elkaar nog een paar keer in het geheim, voordat de jongen met een klein bundeltje afreisde naar de stad verder stroomafwaarts. Daar zou hij ongetwijfeld een plek vinden als hij te weten kwam wat de mensen daar aan werkkraft nodig hadden.

De moeder van Li, Mei-Ling en het zusje gingen ieder op hun manier met hem mee – al zagen de mensen in de stad alleen een oplettende en leergierige jongen, die waarschijnlijk hard kon werken.

Naar de stad

De schipper liet Li voor niks meegaan naar de grote stad – waar de jongen zeker niet thuishoorde. Maar in de gegeven omstandigheden, het hele dorp wist ervan, zou dat wel het beste zijn. De priester had het hem geraden en die kon in de toekomst kijken. Dat zeiden ze tenminste en vaak kwam het nog uit ook, dat moest je een priester nageven.

Hij gaf een kleine ruk aan het roer ... *priesters maakten dat je je roer vergat, omdat je aan een andere wereld dacht* ... Midden in de stroom was hij weer de baas.

Li stond voor in de boeg, met de belofte aan de priester en het verdriet van zijn moeder en Mei Ling en het zusje in zich.

Alleen dat van de priester ging met hem mee. De drie anderen trokken hem terug, eerst heel sterk, maar na een paar uur al minder. Tot tenslotte het neuriën van de moeder overbleef, begeleid door het zachte bewegen van de haren van Mei Ling – die toch stilletjes naar de steiger was meegegaan om hem moed te geven.

Twee dagen later kwam hij aan tussen de andere boten, waar werd geladen, gelost en soms ook gehandeld, met snelle gebaren en ongeduldige uitroepen, die weer gevolgd werden door een driftig geven en nemen dat zich overal in de rijen van en naar de boten voortzette.

Li was meer naar de stad geweest, maar nu was het om er te blijven. Wat hij bij zich had van de moeder en een klein beetje van wat Mei Ling nog had weten te sparen, was maar voor enkele dagen voldoende.

Zelfs de schipper, die over drie dagen weer terug zou gaan, had hem geholpen door niets te vragen. Maar dat was nu voorbij.

Na de schipper nogmaals bedankt te hebben ging hij de stad in, op weg naar de markt, waar waarschijnlijk de meeste kansen zouden liggen.

Vorige keren had hij daar iets aan te bieden, nu alleen maar zichzelf en dat was niet veel. Dat van de priester zou misschien meewegen, maar daar was hij niet zeker van ... Daar moest hij ook niet aan denken, dan ontglipte je een kans.

Werktuigelijk ging hij op zijn oude plek staan bij de blinde muur aan het eind van de markt, waar de brede weg naar het voorname gedeelte van de stad begon.

Met z'n rug tegen de lemen wand, die al een beetje warm was van de zon die af en toe tevoorschijn kwam, keek hij naar het drukke gedoe in de kramen, met zijn gedachten opnieuw bij het afscheid. Zo half in zichzelf verloren, merkte hij de draagstoel met meneer Harding pas op toen deze hem voor de tweede keer riep bij hem te komen. Meneer Harding, een invloedrijke zakenman die al een poos uitkeek naar een geschikte bediende voor zijn twaalfjarige dochter Caroline, dacht in de flinke, eenvoudige jongeman tegen de muur de juiste gevonden te hebben. Dat hij net die ochtend de ongebruikelijke route over de markt genomen had en het gordijntje had opengeschoven toen hij voorbij de blinde muur kwam, was natuurlijk toevallig. Of het had te maken met zijn goede zakenneus, die hem een juiste relatie zou bezorgen – waarschijnlijk zou deze jongeman zijn onafhankelijke dochter beter kunnen begeleiden dan zijn huidige Chinese vrouw, eerst zijn

huishoudster, die hij enige jaren geleden had getrouwd nadat zijn Amerikaanse vrouw bij een cholera-epidemie was omgekomen. Maar dat nam niet weg dat in het korte gesprek van Harding met Li dit alles een rol speelde.

Toen Li bij de draagstoel gebogen had, hoorde hij van meneer Harding dat hij zijn dochter Caroline een beetje wegwijs moest maken in het Chinese leven en dat hij daarvoor Engels diende te leren. Hij zou een eigen kamer en de kost in het grote huis krijgen, buiten een salaris dat verhoogd kon worden als hij goed beviel.

Harding had Li daarbij onderzoekend aangekeken en met voldoening geconstateerd dat deze met een verbaasde lach reageerde. Voor Li had het te maken met de oude priester, al wist hij niet op welke manier. Behalve misschien dat hij niet nieuwsgierig om zich heen had gekeken op het moment dat meneer Harding hem riep, of aan de toekomst had gedacht.

Ook de eerste kennismaking met Caroline, nadat hij al enige tijd was opgenomen in het grote huis van Harding, leek niet toevallig.

Het was nog vroeg in de ochtend, het huis was nog in rust, Li zat op zijn kussentje, ver weg van alles wat je weten kon. Een licht gerucht hem deed opkijken.

Het was Caroline, nog in haar nachtop, die stilletjes binnen was gekomen en nu op de bank aan de lange wand van zijn kamer was gaan zitten. Hij had haar verteld van 'het zitten', dat ze vreemd had gevonden. Ze wilde waarschijnlijk zien hoe het eruit zag.

Hij sloot z'n ogen weer en keerde terug naar z'n adem, die hem opnieuw meenam naar een ruimte die geen plaats innam en je toch helemaal omsloot.

Toen hij klaar was en opkeek, zag hij dat Caroline hem heel aandachtig opnam.

- Was je nu in je eigen kerk, Li? Zo zag mamma eruit, als ze wel eens met mij naar de missiekerk ging en we na het zingen stil bij elkaar zaten, voordat de priester ging praten.

- Nee, juffrouw Caroline. Als ik een tijd zo gezeten heb, opent zich een andere wereld voor me, die er tegelijk is met de wereld waar we altijd in zijn, maar die veel groter is en levender.

- Je moet me van nu af maar Caroline noemen als we onder elkaar zijn, Li, dat vind ik prettiger. Dan horen we meer bij elkaar, ook al ben jij een Chinees en ik een Amerikaanse.

Ze keek even naar de grond voor ze verder ging.

- Je zag er zo mooi uit, alsof alles goed was, ondanks de gevechten in de noordelijke provincie, waarvan mijn vader me soms vertelt, en de berovingen hier in de stad – al tweemaal waar wij bij waren en je beschermend voor me ging staan. Geldt dat dan niet als je zo zit?

- Jawel, maar het is niet het belangrijkste ... het gaat voorbij. Terwijl dat andere blijft. Je bent er minder bang voor, al zou je er wel iets aan willen doen. Soms kan dat, maar vaak niet. Maar als je het andere kent, weet je hoe het komt dat mensen zo doen.

- Omdat ze alles willen hebben?

- Ja, en vergeten zijn dat je het moet verdienen ... en dat je daarvoor soms heel lang moet werken.

- Zou je mij het zitten kunnen leren?

- Ik kan je voordoen hoe je moet zitten en je vertellen hoe je het beste kunt ademen, zodat je het vele om je heen gemakkelijker vergeet. Maar je moet het iedere dag doen, op een tijd dat je niet gestoord kunt worden. Dan zul je merken wat het doet.

Ze knikte heel nadenkend.

- En ik zal mijn vader zeggen dat ik het wil leren.
- Ik zal het je vader voorleggen aan het eind van de week, als ik hem verslag doe.
- Maar je moet erbij zeggen dat ik het echt wil.

Hij keek haar een poos zwijgend aan. De koppige trek op haar gezicht kende hij wel, maar de ernst was nieuw.

- Dan ga ik nu maar, anders wordt mijn Amma ongerust.

Met het kussentje nog in zijn hand draaide hij zich naar haar toe.

- Ik vind het heel fijn dat je het wilt.

Ze keek vanuit de deur om en lachte naar hem. Dan was ze veel zachter, bijna zoals Mei Ling ...

Hij zuchtte. Dat was nu al weer bijna negen maanden geleden. Hij verlangde vaak naar haar. Maar als het ernstige gezicht van de oude priester weer zag, wist hij dat het zó goed was.

Hij had gelukkig al tweemaal bericht van haar gehad. Moeizame en onbeholpen schrifttekens, maar heel kostbaar, omdat hij haar hand en gezicht erbij zag.

In die negen maanden had hij al aardig wat Engels geleerd. En bij navraag bij andere jongelui van de school, had hij ook vechtslessen op de school in de binnenstad genomen. Hier moest je je kunnen verdedigen tegen straatvechters, die vooral buitenlanders op het oog hadden. Hij was wel handig en sterk, maar je moest ook weten waar je op verdacht moest zijn, anders kon hij Caroline niet verdedigen.

Harding had, toen hij ervan hoorde, onmiddellijk toegestemd de kosten van de vechtschool te dragen. Hij was eigenlijk heel trots op Li en overwoog zelfs, als Caroline over een paar maanden terugging naar Amerika voor twee jaar, Li met haar mee te laten gaan.

Het bericht van Li dat Caroline met hem wilde zitten en haar eigen aandringen erop, stuitte wel op enige bedenking bij Harding. Maar hij bedacht aan de andere kant dat het nogal vaag was en dat het nooit de duidelijke Christelijke boodschap zou kunnen vervangen. Straks, als ze volwassen was, zou ze in Amerika zijn en vanzelf terugkeren naar het vertrouwde geloof daar.

Voor Caroline was het vroeger zitten op het voor haar gemaakte meditatiebankje in het begin een avontuur, en op den duur een prettige gewoonte die haar hele dag anders maakte. Harding merkte dat aan een veranderde belangstelling: ze vroeg hem vaker naar gewoonten in de Chinese samenleving en de schijnbare onverschilligheid van de mensen hier voor de harde omstandigheden van het leven.

Li had haar op een vraag daarover geantwoord dat heel hard werken voor het eerst nodige altijd zo geweest was, en dat je ook nog geluk moest hebben om verder te komen dan dat. Zelfs bij het zitten waren de kansen niet gelijk. En waarom sommige mensen gingen zitten en anderen niet, wist hij ook niet.

Harding was blij met het vertrouwen dat Caroline in hem had, ook al kon hij haar levensvragen maar gedeeltelijk beantwoorden vanuit zijn zakelijke invalshoek.

Toen hij zijn Chinese vrouw ernaar vroeg, vertelde ze hem ongeveer hetzelfde als Li. Ze verwees hem dan ook naar een bestuursambtenaar.

Deze, een al wat oudere man, had na zijn vragen heel lang gezweven en af en toe vriendelijk geknikt, terwijl hij zich beraadde wat hij deze zakenman het beste kon vertellen. Want dat er zakelijke motieven achter schuil gingen was zeker ...

Harding merkte ook daaraan dat het eigenlijke leven hier hem was ontgaan. Hij moest er maar op vertrouwen dat Caroline het met Li op haar manier wel zou leren kennen. Dat gebeurde ook, al was het op een hardhandige manier.

Caroline en Li waren op weg naar de missieschool, toen er een jonge, armoedige Chinees naar hen toe kwam slenteren, op een manier die Li niet vertrouwde. En terecht. Vlakbij gekomen greep de rover – want dat was hij – bliksemsnel naar het kleine tasje van Caroline, die het geschrokken naar zich toe trok. Li had inmiddels een uitval gedaan, die de tegenstander enigszins uit het veld sloeg, maar nog niet deed beseffen dat hij met een vechter te doen had. Hij keerde zich dan ook naar Li en deed een tegenaanval – die echter zo kundig gepareerd werd, dat hijzelf voorover viel, opgevangen door Li's knie in zijn maag. Krimpnd van de pijn draaide hij zich om en koos het hazenpad.

Caroline, die alles geschrokken had gevolgd, huilde uit tegen Li's schouder, zonder op de omstanders te letten voor wie dit heel ongewoon was.

Li had een arm om haar heengeslagen en sprak haar geruststellend toe. Hij maakte een grapje over zijn cursus straatvechten, zodat het maar een kleinigheid leek wat hun was overkomen.

Caroline bedacht dat het prettige aan Li was dat hij zichzelf niet zo belangrijk vond, en zeker niet zo belangrijk als de situatie of de ander met wie hij was. Ze hoefde ook niet lang bij hem uit te huilen, het was voorbij voor ze de volgende hoek om waren. Het had te maken met hun samen zitten, waarbij je soms samen was in iets veel groters. Bij Li was dat heel sterk. Dat maakte dat je van hem kon houden, zonder dat je van elkaar was.

Caroline, die deels in Amerika was opgegroeid, deels in China bij de Chinese vrouw, vond het heerlijk dat ze zo vrij met Li kon omgaan.

Bij de missieschool, waar ook Chinese meisjes van rijke vaders op zaten, gingen ze uit elkaar. Door Li had ze nu ook beter contact met die meisjes. Ze behoefde zich niets meer aan te trekken van hun bedekte kritiek op haar verhouding met Li, zeker niet na het voorval op straat.

Toen ze ervan vertelde aan haar vader, keek deze een beetje bezorgd en aan het eind van haar relaas vroeg hij of ze verliefd was op Li. Het stelde hem gerust dat ze hem verwonderd aankeek en zei dat hij haar grote broer was. Daar kon je toch niet verliefd op zijn ...

Ze voelde ook boosheid opkomen, omdat zelfs haar vader zomaar dacht wat je wel in boeken las, maar wat niet was wat je voelde. Harding merkte z'n vergissing gelukkig snel en trok haar tegen zich aan.

- Het zal wel door jullie 'zitten' komen dat het zo anders voor je voelt, maar het zou heel gewoon zijn, na die mislukte overval op straat.

Ze keek hem een hele tijd ongelovig aan en lachte toen. Haar vader hoorde dus ook bij de mensen die maar aannamen dat het wel zo en zo zou zitten, zonder te voelen hoe het van binnen was.

Ze hoopte maar dat Li met haar mee mocht naar Amerika.

Het liep anders.

Harding droomde dat zijn vroegere vrouw Margaret naast hem lag en dat hij verliefd op haar was, zoals heel in het begin vóór ze naar China gingen, en dat hij hartstochtelijk met haar vrijde, zoals hij nooit met de Chinese had gekund.

Terwijl ze daarna stil bij elkaar lagen en hij haar nog vertederd tegen zich aanhield, overlegden ze hoe het verder moest met Caroline. Ze vonden dat ze naar Amerika moest, om bij landgenoten haar gevoelens beter te leren kennen. Dat met Li zou er altijd zijn. Bovendien moest Li eerst naar het Noorden. Daar wees een oude, eerbiedwaardige priester naar, die ook vriendelijk glimlachte naar Caroline, alsof alles voorbeschikt was.

Hij behoefde er niet meer over te denken. Hij zou Caroline twee jaar naar Amerika sturen en haar dan terug laten komen. Li zou hij vragen om, als hij naar het Noorden ging, af en toe contact met hem te houden, zodat hij hem zou kunnen berichten als Caroline terug was.

Hij merkte niet dat hij nu iets aan de droom vastknoopte dat hij niet met Margaret had besproken.

Li droomde dat hij naar het Noorden zou gaan, naar een pas gebouwd klooster. De meester daar sprak over hem met de oude priester. Wat ze zeiden kon hij niet verstaan, maar omdat ze telkens naar hem keken moest het over hem gaan.

Toen hij droevig omkeek naar zijn moeder, Mei Ling en Caroline, knikte de oude priester hem vriendelijk toe en beduidde hem dat hij Caroline zou terugzien. En dat Mei Ling en z'n moeder op hem zouden wachten ... maar dat waren alleen woorden geweest.

Zo gebeurde het dat Caroline voor twee jaar terug ging naar Amerika, Li naar het Noorden vertrok en Harding, na zijn dochter naar Amerika gebracht te hebben, weer terugkeerde naar zijn zaken in China.

Naar het Noorden

Caroline had het de nacht voor Li vertrok goed te kwaad, maar ze liet het zo min mogelijk merken. Vroeg in de ochtend ‘zaten’ ze nog samen.

Na afloop vertelde Li haar wat hij gedroomd had. Hoewel het maar een droom was, betekende het volgens hem dat ze elkaar zouden terugzien.

- Ik zou het heel fijn vinden je weer te zien, Caroline.

Ze knikte en beet op haar lip.

- Ik ook, maar als je zo ver weg gaat, naar het Noorden waar ze vechten, hoe moet ik dan van je weten?

- Ik zorg dat je vader weet waar ik ben en kom met de trein terug ...

Ze moest door haar tranen heen lachen. Li zag altijd kans er anders tegenaan te kijken.

Na het ontbijt moest er afscheid genomen worden. Ze hadden afgesproken bij de hoofdboort. In de deuropening keek hij nog eens naar zijn mooie, ruime kamer. Nu hoorde de werkplank, het hoekje van het zitten en zijn slaapbank nog bij hem. Straks – maar dat was gezeur.

Hij liep door de drie binnenplaatsen en kwam Caroline achterop die voor hem uitliep. Hij kon aan haar manier van lopen zien dat ze zelfs in dit huis, met zijn vele herinneringen, onafhankelijk en zeker van zichzelf bleef. Heel anders dan Mei Ling, die lang wachtte voor ze zich bloot gaf en je de tijd liet haar te ontdekken. Caroline zou flink verdriet hebben, maar het ook sneller vergeten zijn, dacht hij terwijl hij de laatste binnenplaats overstak.

Toen keek ze om. Haar ogen waren wijd open en donker.

Hij zou haar lang stil tegen zich aan willen houden, maar dat kon nu niet.

Ze liepen samen verder naar de hoofdboort waar meneer Harding al stond, die nu op hen afkwam, boog en Li met een ernstig gezicht een bundel bankbiljetten overhandigde, ‘voor de lange reis’.

Li keek zo verbouwereerd dat ze er alledrie om moesten lachen.

- En natuurlijk voor de trein terug, als Caroline uit Amerika weer hier is.

Hij knipoogde naar Li.

Die keek naar Caroline en weer naar Harding. Li wilde al gaan bedanken, toen Harding naar hem toestapte, Caroline erbij trok en ze allebei omarmde.

- Nu moet je gaan Li, anders wordt het moeilijk voor ons.

Li keek Harding zwijgend aan, knikte even, draaide zich om en liep zonder om te kijken de hoofdstraat uit, op weg naar het Noorden.

Buiten de stad stak Li het geld, dat hij snel had weggestopt, beter weg in de zak die hij zelf genaaid had, met een lus voor zijn schouder.

Tegen de avond, in een eenvoudige herberg aan de rand van een kleine stad, telde hij het geld van Harding voor het slapen gaan. Het was meer dan hij ooit bij elkaar had gezien. Zeker genoeg om, na de treinreis terug, van over te houden voor zijn moeder en Mei Ling. Onderweg kon hij werken, de oogsttijd was al aangebroken.

De volgende ochtend heel vroeg, op zijn meditatiekussen, bleef hij onrustig, tot hij de oude priester naast zich voelde, die met hem keek naar een nieuwgebouwd klooster dat vanuit de verte steeds dichterbij kwam.

Het stond in een grote, wilde tuin, in het zuidelijke gedeelte vol kleurige bloemen en bijen en vogels die nesten bouwden, om dan plotseling over te gaan in een stug en somber park, dat, streng geordend, met minachting naar het wilde gedoe van het zuiden keek.

De meditatiehal, die bij de overgang stond, lag voor het grootste gedeelte in het noorden en sloot ook niet aan bij het korte stuk van het zuiden. De bouwmeester had daar kennelijk geen raad mee geweten en had het er maar aangeplakt. De monniken zaten allemaal in het noordelijk gedeelte, afgekeerd van het onbezorgde zuiden.

De oude priester knikte naar Li en beduidde hem in dat lege zuidelijke gedeelte te gaan zitten. Dat leek Li ook het beste. Hij, Li, hoorde in het ongeordende, waarover nog niet gedacht was. En toen de 'meester van het verbindende woord' uit het zuiden, die toch in het noorden van de meditatiehal zat, hem vriendelijk toeknikte, was alles in orde.

Misschien kon hij helpen het 'klooster van de overgang' dichterbij z'n bestemming te brengen, zoals zijn tweede moeder hem op weg geholpen had ...

Het leek Li heerlijk naar het klooster te gaan. Hij had geen haast en kon zich onderweg voorbereiden op z'n toekomstige taak.

Nu keek de oude priester hem lachend aan ...

Li dacht dat dat niet alleen betekende dat hij op de goede weg was, maar dat Mei Ling, het zusje en zijn tweede moeder ook te weten zouden komen dat het hem goed ging.

Oponthoud

Li was nog zo in zijn meditatie verzonken dat hij pas na enig zoeken de hoofdstraat vond die waarschijnlijk wel uit het stadje zou leiden. Het was nog heel vroeg en de winkels hadden hun luiken dan ook dicht, zelfs de vroege markt was nog niet op gang.

Daarom was hij verwonderd een paar minuten later twee jongemannen in een heftig gesprek te vinden met een jong meisje, dat afwerende gebaren maakte. Hij kon het niet goed verstaan, het dialect was zo kelig dat hij alleen uit de gezichtsuitdrukking kon opmaken waar het over ging. Maar het was duidelijk dat ze niet mee wilde gaan met de twee.

Li's hart klopte sneller, hij bleef staan. Geen van drieën had hem opgemerkt.

Opeens greep een van de twee het meisje bij de pols en trok haar naar zich toe. Ze schreeuwde terwijl ze zich probeerde los te rukken, maar toen de tweede jongeman haar van achteren omklemde was het pleit beslecht en sleurden ze haar tegenspartelend een zijstraat in.

Zonder zich te bedenken liep Li geluidloos naar het drietal en rukte het meisje los, dat van de interventie gebruik maakte om zo hard mogelijk weg te lopen. Beroofd van hun prooi keken de twee verbluft naar Li, die besepte dat hij van dit moment gebruik moest maken. Bovendien moest hij zijn plunjezak met het geld, die hij op de hoek van de hoofdstraat tegen een winkelluik had gegooid, niet te lang onbeheerd laten.

Nog voor de eerste onverlaat het besepte, had Li hem een nekslag gegeven die hem in elkaar deed zakken, waarna hij zich tot de tweede wendde die nog steeds niet tot actie was overgegaan. Maar die koos voor het zekere en rende de zijstraat in.

Nadat Li zich overtuigd had dat de in elkaar gezakte jongeman alleen maar bewusteloos was, ging hij terug naar de hoofdstraat, pakte z'n plunjezak en vervolgde z'n weg.

Hij was dankbaar dat het nog zo vroeg was, anders had zich vast een oploop gevormd en was hij z'n plunjezak kwijt geweest. In zo'n situatie had je altijd schooiers die van de gelegenheid gebruik maakten.

Hij zette er de pas in en was na een kwartier buiten tussen de velden, die nog glinsterden van de dauw in de ochtendzon. Er viel een spanning van hem af.

Toen hij eraan terugdacht, leek het hem dat het geen gewoon meisje uit het volk kon zijn, daarvoor was ze te fijn gebouwd. De regelmatige, bleke teint van haar gezicht en armen duiden op voorname afkomst. Maar haar verweer en het schelden pasten daar niet bij.

Hij zou het wel nooit te weten komen.

Maar hij moest verder en het klooster in het Noorden was nog ver weg.

Toen hij in de late namiddag in een verlaten landstreek in slaap viel, met zijn plunjezak als hoofdsteun, zag hij de oude priester die hem oplettend aankeek, als wilde hij hem waarschuwen voor iets dat nog komen moest. Wat dat was moest hij maar avonturen.

Hij wreef zich de ogen uit en vervolgde zijn weg.

Twee dagen later, in de vroege ochtend, bereikte hij de volgende stad, aan de overkant van een rivier. Aan de veerman, die hem met nog andere passagiers overzette, vroeg hij of er ergens werk te krijgen was.

- Dat is er wel, als je niet opziet tegen vuil werk en weinig betaling: op de markt of bij een zagerij of bij een theehuis.

Hij knikte naar de aanwezigen, terwijl hij met geoefende, lange halen de veerboot aan de verweerde lijn over de flauwe stroom trok.

Een man in een lange, gesloten jas, die Li's vraag gehoord had, wenkte hem bij zich. De man liep intussen naar de achterkant van het veer, waar een klein afdak was voor de rijkere klanten. Hij had een geldstuk naar de veerman omhoog gehouden, die tevreden had geknikt.

De man met de lange jas, Lu Yen, had een hulpkracht voor het vuile werk nodig in z'n theehuis: het legen van de strontvaten, het dagelijks op orde houden van de binnenplaatsen en het van de markt halen wat de kok had ingekocht.

Hij moest daarvoor vroeg opstaan, 's avonds na achten was hij vrij. Met de vrouwen van het theehuis, die rijke mannen verpozing schonken, mocht hij zich niet inlaten, ook niet als ze daar aanleiding toe gaven.

Het loon wat Lu Yen hem bood leek Li redelijk. In drie maanden zou hij voldoende verdiend hebben om een aantal maanden verder te kunnen reizen.

Op de andere oever aangekomen nam Lu Yen een riksja, die hij met een kort knip van zijn vingers had geroepen. De riksja-loper zou, temidden van het luide geroezemoes van de marktlieden, die vingerknip niet gehoord hebben als hij Lu Yen niet direct had opgemerkt toen de veerboot landde. Maar op dit uur kon je de rijke Lu Yen van het theehuis verwachten, wist de riksja-loper, een passagier die goed betaalde als je tenminste hard genoeg liep.

Toen Lu Yen was ingestapt had hij alleen maar naar Li omgekeken, wat inhield dat die moest volgen. Dat was niet moeilijk, want de geoefende draf van de loper kon hij gemakkelijk bijhouden. Het was een flink eind voor ze bij een doodlopende zijstraat kwamen, die eindigde bij een poort met een deur met snijwerk en verguldsel, met een voorstelling van draken en sierlijke vrouwen die spelend op een luit uitrustende mannen vermaakten.

De riksja-loper klopte vijfmaal heel kort op de deur, die openzwaaide en hen doorliet. Lu Yen liet zich naar de achterste binnenplaats rijden voor hij uitstapte en de loper betaalde, die diep en dankbaar boog.

Li volgde Lu Yen naar binnen, waar ze in een grote, rijkversierde kamer kwamen, waar een mooie, oudere vrouw diep voor de eigenaar boog en hem een kop nog dampende thee bood. Het leek of alles al lang tevoren was geregeld.

Li stond afwachtend midden in de kamer.

Lu Yen wendde zich nu naar hem, keek hem laatdunkend aan en zei:

- Bediendes, zeker die voor de strontvaten, moeten buiten de kamer wachten tot ze geroepen worden. Maar nu je hier toch bent: dat is je geëerbiedigde meesteres, aan wie je verantwoording schuldig bent. En als er klachten over je komen vlieg je eruit. Ik dacht dat je geschikt zou zijn voor je werk, maar ik merk dat je onbeschaamd bent en weinig opvoeding genoten hebt. Je komt zeker uit het zuiden, die daar kennen hun plaats niet.

De vrouw, die zo-even nog vriendelijk had gelachen, keek hem nu streng en afkeurend aan.

- Wacht maar buiten, direct komt de hoofdbediende die je alles zal wijzen. En je hebt het gehoord, alleen als je je uiterste best doet mag je blijven.

Li boog zwijgend en ging de kamer uit.

Lu Yen zei tegen de vrouw dat Li hem een betrouwbare en potige kerel leek, maar wel een die je kort moest houden, 'anders gaat het mis met de vrouwen, Lioe Ting, net als de vorige, die met ze probeerde aan te pappen. En stuur Mi Fang vanmiddag naar mijn kamer, ik heb haar al lang niet gezien.'

Hij ging gemakkelijker in z'n grote stoel zitten en keek Lioe Ting onderzoekend aan. Die lachte naar hem.

- Ze heeft je tot nu toe veel vreugde geschonken, maar je wilt je natuurlijk opnieuw overtuigen ... Ze is hier al langer dan een jaar en ze is nog steeds graag gewild, al zal ze wel snel oud worden. Ze vertelde me zelfs dat er om haar gevochten is in haar geboortedorp.

- Zo, dan kan ze me vertellen waarom er om haar gevochten werd. Hoewel een mooie hoer altijd bekijks heeft, niet Lioe Ting? Vroeger, maar dat is lang geleden, werd er ook om jou gevochten, maar daar ben je nu te oud voor.

Lioe Ting knikte zwijgend. Het was lang geleden dat hij haar bezocht had, maar zo ging het nu eenmaal. En Mi Fang was de jongste en de mooiste, ze hadden een goede koop aan haar gehad. Daar moest ze als hoerenmadam tevreden mee zijn.

Drie weken later ontmoette Li de schone die hij had bevrijd.

Zijn taak was zwaar, vaak was hij pas 's avonds laat klaar. In verhouding werd hij onderbetaald, maar dat was hier blijkbaar zo.

Midden op de dag kon hij terugverlangen naar de moeder en Mei Ling en het leven daar vlak bij de rivier. Daar moest je ook hard werken, maar niet zo gehaast. En je werd gewaardeerd.

Hij zuchtte, terwijl hij de zware ton met stront op het driewielige wagentje tilde.

Naar de rivier was nog een heel eind, nu de gemeenschappelijke beerput twee straten verder vol was.

Naar de rivier was minstens een halfuur ver ...

- Ben jij niet mijn bevrijder?

Hij keek verbaasd om.

- U bent ...?

- Een theemeisje. Maar waarom doe je dit werk, daar ben je toch veel te goed voor ...?

Li kleurde, slikte en zei: 'Ik heb het geld nodig voor mijn reis naar het Noorden, naar een klooster daar.'

- Naar een klooster ...? Zo'n mooie man ... Je moet me daar morgenavond van vertellen. Ik hang dan de kleine lantaarn voor mijn deur, als teken dat je binnen kunt komen zonder te kloppen. Ik wil het je vergoeden.

Toen liep ze door. In het gedeelte van 'de meisjes' klonken ruziestemmen.

Hij keek haar na. Door de dunne ochtendkimono waarmee de meisjes naar het toilet gingen, kon hij haar helemaal zien. Het verwarde hem.

Op goed geluk ging hij na zijn werk, het was al donker, naar het meisjesgedeelte, waar hij bij één deur een kleine lantaarn vond. Hij deed voorzichtig de deur open en stapte binnen.

Mi Fang lag prachtig opgemaakt op een brede bank, ze rookte uit een jaden pijpje.

- Kom binnen en kom naast me zitten, ik heb naar je uitgezien. Het lampje buiten zegt dat ik bezet ben, dan komt niemand binnen.

Li deed zoals hem werd gevraagd, het zweet prikte aan z'n hals. Wat moest hij bij dit mooie hoertje?

- Toen je me bevrijdde was je helemaal niet verlegen, en nu ...?

Ze liet een klaterend lachje horen, terwijl ze z'n hand pakte en die zachtjes streefde.

- Je bent zeker nog nooit bij een vrouw geweest, en toch ...

- Nee, met Mei Ling ...

- Was ze mooi?

- Heel mooi, maar anders als jij.

- Heb je nooit met haar geslapen?

- Nee, ik ...

- Dan zal ik je leren hoe dat moet. Het is heel fijn, de bezoekers betalen er veel voor om het met mij te mogen doen.

Ze was nu zo dichtbij gekomen, dat hij de uitstraling van haar lichaam voelde. Het verwarde hem, maar maakte hem ook gelukkig.

Mi Fang maakte haar kimono open en drukte zich tegen hem aan, terwijl ze zijn rug streefde.

Instinctief omarmde hij haar en begon haar te kussen. Ze liet zich langzaam in bezit nemen, zó dat hij alle remmingen vergat.

Toen hij bij haar binnendrong, streefde ze hem nog sneller en liet kreetjes van verrukking horen, die hem zijn bezinning deden verliezen.

Op het hoogtepunt voelde hij zich weggeslingerd in een vreemde stilte, ver weg van Mi Fang en de kamer waar ze waren.

Hij keek naar de rivier in zijn geboortedorp en voelde de moeder dichtbij. Ze was heel ernstig.

Toen hij daaruit wakker werd, voelde hij Mi Fang naast zich, die hem heel aandachtig aankeek en hem weer begon te strelen.

- Je bent heel mooi en je geeft om me.

Hij antwoordde niet, maar richtte zich half op en begon haar op zijn beurt zachtjes te strelen.

Ze werd heel zacht en drukte zich weer tegen hem aan.

Zo bleven ze nog een tijd woordloos samen, voordat ze zich van hem losmaakte.

- Ik moet jammer genoeg weer naar de ontvangkamer voor de klanten ... maar jij bent de eerste man aan wie ik me helemaal gegeven heb alsof ik je vrouw was, voor altijd ...

Li schrok ... toch was alles goed.

- Ik zou het heerlijk vinden als je weer kwam. Ik zal het je wel laten weten. En ik zal Lu Yen zeggen dat alles nog nooit zo schoon is geweest, misschien krijg je dan wel opslag. Maar nu moet je gaan, ik moet me klaar maken voor de volgende klant en mijn werk doen. Niet zoals met jou ...

Li kleepte zich rustig aan en liep naar de deur. Hij keek nog eenmaal achterom en zag haar zachte gezichtje. Toen hij de deur achter zich dichttrok leek het alsof hij aan een nieuw leven kon beginnen.

Hij ging de straat op naar de rivier, langs de oever, tot hij helemaal buiten was, alleen met de sterren en het zacht kabbelende water.

Met Mei Ling zou het heel anders zijn. Met haar zou het stille bijeenzijn veel langer duren en ze zouden misschien samen een kind hebben.

Hij voelde een stil geluk binnenstromen. Mi Fang had hem geholpen voor later ... Dat kwam door die vechtpartij en de oude priester die hem had gestuurd.

In de weken die volgden ging hij nog een paar keer naar Mi Fang, die hem steeds verder binnentrok in de koortsige wereld van de snelle genieting – die, voelde hij, heel labiel was en gemakkelijk kon omslaan in botte lust.

Hij was bevoorrecht met het onderricht van Mi Fang, omdat ze echt van hem hield en ook stil met hem kon nagenieten. Ze werd dan geliefkoosd, zonder dat er iets van haar verwacht werd.

Dat maakte het steeds moeilijker voor haar het stille bijeenzijn te verbreken en Li weg te sturen. Maar Li, die wel voelde wat er in haar omging, kuste haar dan zachtjes en maakte grapjes, voor hij opstond om haar alleen te laten.

Dat ontroerde haar nog het meest, dat hij zóveel om haar gaf, dat hij het haar gemakkelijk maakte haar werk te hervatten.

Ze merkte tot haar verbazing dat ze nog meer begeerd werd, zelfs door Lu Yen, die zich liet overhalen Li een hoger loon te geven, ‘omdat hij alles zo goed schoon hield.’

’s Avonds, als hij bij Mi Fang was geweest en langs de rivier liep, keken de moeder, Mei Ling en het zusje hem steeds bedroefder aan.

Als hij dan opkeek om alleen nog maar de sterren te zien en het murmelen van de rivier te horen, zag hij het strenge gezicht van de oude priester, die door hem heen naar het Noorden keek. ‘Mijn tijd is bijna om,’ zei hij dan en voelde een tot nu toe onbekende kracht, een kracht van hemzelf, die niet meer door anderen gestimuleerd behoefde te worden.

Toen hij dan ook op een middag zijn ontslag vroeg aan Lu Yen – die daar heel verbaasd over was en hem probeerde te houden met een hoger loon en de positie van hulpkok – hielp de nieuwe kracht hem standvastig te zijn.

Voor Mi Fang liet hij een briefje achter, in de nacht toen het hele bedrijf al sliep, waarin hij haar bedankte en kuste, voor later als hij hier misschien weer langs zou komen.

Het was nog donker toen hij vertrok op weg naar het Noorden, de ochtendster leek groter dan anders. En de stille velden herinnerden hem aan z’n vroege jeugd, toen hij nog vanuit de moeder leefde. Dat was voorgoed voorbij, hij moest nu op eigen kracht verder. Maar Mi Fang had hem laten ontdekken dat als je geen genoegen nam met de eerste steekvlam van de lust, er een veel grotere vreugde wachtte die zich over dagen kon uitstrekken, lang nadat je samen was geweest.

Li werd tevreden wakker in zijn kamertje achter het spreekkamertje. Had hij dat maar geweten, toen hij nog onhandig met Mei Ling had gevreeën ...

Dat met haar leek nu heel lang geleden, zelfs als hij dacht aan het vele dat later nog allemaal gebeuren zou. Een mensenleven was maar kort als je er op terugkeek en vele gebeurtenissen leken eindeloos verlengd, in verhouding tot hun betekenis.

Dat was ook wat de oude priester had uitgestraald, als hij er aan terugdacht. Veel waarmee je bezig leek te zijn was dan ondergeschikt aan iets wat er wel was, maar dat je niet kon beetpakken of bevragen. Zelfs nu was het even ver weg en dichtbij als toen.

Hij moest maar gaan slapen.

Giftige vis

Anderhalve maand trok Li verder. De wederwaardigheden onderweg bereikten hem nauwelijks, zo verlangde hij naar het klooster waar de oude priester hem naartoe had gestuurd.

De moeder en Mei Ling glimlachten hem bemoedigend toe als hij moe van een lange dagmars in de schaduw rustte.

Het was een brandend hete middag, Li was net van plan te rusten in de schaduw van struiken langs een heel groot meer, toen hij een jonge vrouw opmerkte, die roerloos bij het water stond.

Ze was naakt, op een lendendoek na, en maakte zich klaar voor iets dat hij niet kon zien. Ze keek niet om, hoewel zij hem gehoord moest hebben.

Plotseling – hij schrok er haast van – dook ze in het heldere water en zwom langzaam langs de bodem, om dan met een vlugge beweging een vis te pakken die zich in het losse zand verscholen had.

Toen ze weer bovenkwam hield ze de vis, die nauwelijks spartelde, boven haar hoofd en klom handig de oever op. Ze bleef hem boven haar hoofd houden, vlak achter twee stekelige vinnen, tot ze hem met een snelle beweging in een klein bamboe-gevlochten mandje gooide.

Ze schudde haar haren los en keek Li lachend aan.

- Vier is genoeg voor vandaag. Ik merkte je wel, maar ik mocht de vis niet uit mijn aandacht verliezen. Hij is slim en dodelijk, maar ik merk het wanneer hij in beweging zal komen.

Ze lachte opnieuw terwijl ze een zwart hemd en een broek aantrok.

- Ik denk dat ik het je leren kan. Je kunt kijken zonder te denken en je keek niet weg van mijn naakte lichaam. En je bent niet van hier, dat is belangrijk. Als je met me meegaat, laat ik je zien hoe je het gif moet wegsnijden. De vis helpt, zeggen ze, tegen verval van krachten bij mannen. Ze hebben er veel geld voor over en ik ben hier de enige die de vis kan vangen.

Ze had het mandje opgepakt en begaf zich op weg.

Hij vond het prettig naast haar te lopen. Ze leek op Mei Ling, maar ze was veel vlugger en minder afwachtend.

Niet lang daarna kwamen ze bij een klein dorp, waar ze achterlangs liep tot ze aan een hutje kwam aan de uiterste rand, waar ze binnenging.

Hij ging ongevraagd met haar mee naar binnen.

- Eerst de vis klaarmaken, als hij nog krachtig is.

Met een klein, scherp mes sneed ze er de kwaadaardige vinnen af en daarna, opzij van de buik, twee gifklieren. Onder een aarden oven met een ijzeren deksel rakelde ze het flauw smeulende vuur op en gooide de ontgifte vissen in het water, dat al gauw begon te koken.

Zoals ze bewoog leek het bijna een dans, terwijl ze iets heel eenvoudigs deed.

Daarna keerde ze zich naar Li, die op de rustbank voor het hutje was gaan zitten.

- Het zou fijn zijn als je kon blijven. Je kunt dan iets leren waarmee je gemakkelijk de kost verdient en het vergroot je vertrouwen in 'wat je niet kunt weten'. Wat de mensen ervan vinden als je bij mij intrekt, is niet belangrijk. Ik ben voor hen alleen maar van belang voor de vis. En de mannen durven nauwelijks naar me kijken, op een overmoedige na uit een ander dorp.

Ze lachte opnieuw naar hem. De gebundelde aandacht was verdwenen, ze was nu alleen maar een vrouw.

- Ik zal het heel graag van je leren en bij je blijven. De oude priester, die me naar een klooster in het Noorden gestuurd heeft, zal het er mee eens zijn, denk ik.

Lioe Sjoe keek hem ernstig aan voordat ze verder ging.

- Dat is goed, al zul je misschien uitgedaagd worden door die vechter uit het andere dorp. Hij is verliefd op me en ik heb hem afgewezen.

Li keek haar vragend aan.

- Maar als je geleerd hebt de vis te vangen, kun je hem wel aan.

- Vechten vind ik onwaardig, maar als een vrouw aangevallen wordt, zoals ...

Hierna vertelde hij van Mi Fang, zijn dienst bij Harding, van de oude priester, zijn tweede moeder, Mei Ling en het zusje Tioe Lin.

Vooral toen hij vertelde hoe hij bij z'n tweede moeder was gekomen, keek Lioe Sjoe ernstig en peinzend langs hem heen door de deur die nog openstond.

- Je moet je nog maar eens afvragen of je bij me wilt blijven ... je hebt nog veel te doen, nadat je tweede moeder je redde.

- Ik kan hier niet over denken. En de oude priester heeft instemmend geknikt, dus ...

Nu moest ze hartelijk lachen.

- Dan moet je maar bij me intrekken, dan hoor je bij me ... al weet ik niet voor hoe lang, want je moet natuurlijk wel naar het klooster. Ik heb vaak gedroomd dat ik zo'n man als jij bent zou ontmoeten. Vind je dat gek?

- Nee, ik hoor bij je op een manier die ik nog niet ken. Met Mei Ling was alles duidelijk, maar dat ging ook heel langzaam. En toch overviel het ons nog.

- Mij heeft het ook overvallen, en als vrouw bind je je nu eenmaal meer.

Ze was opeens heel droevig. Maar toen stond ze op en ging naar de pot met borrelende vis, rook eraan en liep ermee naar buiten, waar ze het water afgoot.

Ze deed alles zonder aarzelen en heel precies. Dat van daarnet leek er niet bij te horen.

Toen ze terugkwam en hem de licht gestoofde vis liet zien, leek het alsof ze elkaar al jaren kenden.

Het leren vangen van de vis bleek een opgaaf die alle aandacht opeiste, zó zelfs dat hij Lioe Sjoe als vrouw helemaal vergat en alleen maar leeg en aandachtig haar innerlijke bewegingen bij het vangen probeerde te volgen.

Zo gingen er een paar weken voorbij. 's Avonds, na de vangst en het eten, waren ze uit een onbekend verleden weer bij elkaar. Voor Li was alles van daarvoor weggeschoven en hoorde hij alleen bij Lioe Sjoe.

Maar op een ochtend toen ze weer bij het meer stonden, zei ze dat hij nu niet meer op haar moest letten, maar alleen op de vis die zich straks los zou maken uit het zand. Zij zou hem nog een poosje daarbij helpen.

Dat vond hij lief van haar – een gevoel dat hem afleidde ... hij miste de vis.

Ze moest lachen.

- Zo gaat het ... opnieuw beginnen!

Uiteindelijk haalde hij die dag vijf vissen uit het meer.

Daarna konden ze ieder afzonderlijk vis vangen. Eerst nog naast elkaar, daarna op een flinke afstand van elkaar.

Ze was een wonderbaarlijke leermeesteres, die hem precies op tijd voor de volgende moeilijkheid zette, waardoor hij steeds minder afhankelijk van haar werd.

Hij merkte niet dat zij daarbij veel in zichzelf moest overwinnen, omdat ze wist dat ze daarmee ook zijn vertrek dichterbij bracht.

Op een avond zaten ze zwijgend voor het hutje, verbonden en toch ieder op zichzelf.

- Heeft ze je zo betoverd dat je niet eens merkt dat je moet vechten, vreemdeling ...?

Li keek onwillig op. Hij moest nu op de vis letten ... Lioe Sjoë was gaan verzitten, van hem af.

- Ik wist niet dat je wilde vechten.

- Let op indringer ...!

Met die kreet viel de vechter de nog zittende Li aan. Maar Lioe Sjoë had bliksemsnel haar voet uitgestoken, zodat hij voorover viel.

- Een lafaard en een bluffer wil ik nooit meer zien.

Die paar woorden deden de vechter ineenkrimpen. Hij stond langzaam en moeilijk op, stofte z'n kleren af en vertrok zwijgend in de zich verdichtende schemer.

Li was naast Lioe Sjoë gaan zitten. Ze hielden meer van elkaar dan ooit.

Toch zou de confrontatie zijn vertrek bespoedigen.

Twee weken later ging Li op weg naar het Noorden, hij vertrok vroeg in de schemer van de nieuwe dag.

De eerste tijd waren haar gedachten nog steeds bij hem, terwijl ze haar aandacht ook aan de vis gaf. Maar de glans die alle dingen hadden toen hij er nog was, verflauwde langzaam. Ze zou nog dieper naar binnen moeten gaan, dat van de vis was maar een begin. Misschien moest ze ook naar een klooster ...

Ze zou het wel merken – die gedachte maakte haar warm en blij.

Weer verder

Hij wist bijna zeker dat hij in één ruk bij het klooster zou komen, zo groot was de kracht van Lioe Sjoë in zijn rug. Bovendien knikte de oude priester tevreden en wees op de moeder en Mei Ling, die verwachtingsvol naar hem opkeken.

Caroline was er niet meer bij. Dat zou wel een bedoeling hebben.

Iedere ochtend als hij alleen op de velden was zocht hij een plekje om te zitten. Als het regende vond hij wel beschutting of stelde het uit tot later. Het tijdstip maakte niet uit, als hij het maar iedere dag deed.

Vaak overnachtte hij buiten en at van wat hij op de dag had gekocht. Dat maakte het eenvoudiger en hij schoot harder op. Wel had hij moeten leren hoe je jezelf 's nachts warm moest houden in het veel koudere noorden. Maar de energiestromen die hij bij het zitten voelde hielpen hem.

Hij merkte dat er verschillende soorten energie waren die je kon gebruiken als je er eerbiedig mee omging. Een voorbereiding op het klooster?

Hij kon er niet meer zo ver vandaan zijn.

De priester had op een bepaald moment drie vingers opgestoken, toen twee. En daarna nog maar een. Misschien nog anderhalve maand.

In de nieuwe omgeving was hij zijn tijdsbesef behoorlijk kwijtgeraakt. Zonder het te willen liep hij sneller en was zo doelgericht dat hij minder van zijn omgeving opmerkte.

Hij beseftte dat pas door de oude waardin van de voorlaatste herberg, die hem op zijn vraag hoe ver het nog naar het klooster was, antwoordde:

- Heel dichtbij, vreemdeling, want een dagreis van hier was je al in de zuidelijke natuur – die hier niet thuishoort en die doorloopt tot aan het uiterste punt van het klooster. De Meester van het Verbindende Woord, die het klooster heeft laten bouwen, komt ook uit het zuiden, zodoende.

Ze had hem daarbij vriendelijk lachend aangekeken.

Li bloosde, maar antwoordde niet. Het thuisgevoel van een dag daarvoor kwam dus van de voor hem vertrouwde natuur.

Hij keek op naar de waardin en zei: ‘Wat stom, en ik kom nog wel uit het zuiden’.

- Je was in gedachten al bij het klooster, dan zie je natuurlijk niet waar je bent!

Ze had het net zo vriendelijk gezegd als de oude priester, een beetje terloops, alsof het niet zo gewichtig was.

- Dat is niet zo'n best begin, als je monnik wilt worden.

Hij lachte verlegen.

- Maar zelfs als je het achteraf opmerkt ...

- U lijkt wel op de oude priester die me op reis stuurde en zei dat ik altijd moest weten waar ik was!

- Dat is niet gemakkelijk, vreemdeling, vooral als je ergens heel graag naar toe wilt. Maar het is wel waar.

Ze was nu ernstig en keek in de verte.

- Je hebt geluk met de meester daar. Hij zal je aan jezelf overlaten en toch letten op hoe het je vergaat. Daar begrijpen de meest monniken niets van, ze denken dat ze zijn aandacht niet waard zijn. Maar jij zult het wel begrijpen.

Li keek haar verbaasd aan. Ze moest weer lachen.

- Je bent een open boek, met niet zoveel erin. Dat is een goede start. Maar verslik je niet, alles heeft zijn eigen tijd.

Li knikte nadenkend. Hij had veel helpers.

- Als U nog een bord eten voor me heeft en een kamer om te slapen? Ik heb bijna een maand op de velden geslapen en dan verlang je toch naar een slaapbank.

De waardin lachte voluit.

- Wat je vraagt is er zo. En als je je eten op hebt en de deur achter me doorgaat, de trap op en de eerste deur links, zie je de slaapbank. En vergeet niet tegen de meester te zeggen dat z'n oude vriendin je stuurt.

Ze keerde zich om en verdween door de binnendeur.

Een dampend bord eten stond voor hem. De gelagkamer was nu helemaal leeg.

Hij sliep die nacht verrukkelijk en droomde van een klooster met een knik erin.

De volgende dag, nadat hij het geld voor zijn logies had neergelegd – meer dan nodig was – ging hij op weg door die wonderlijke tuin uit het zuiden, die in het noorden lag.

Twee dagen later, nog steeds zonder gedachten, zag hij het klooster in de ochtendzon liggen, in de bocht van een rivier met wild begroeide oevers.

Hij zou om moeten lopen om bij de poort te komen.

Het was een groot, langgerekt klooster, met aan het eind een knik, waar hij het eerst langsgekomen was.

Vorbij die knik was hij in het noorden, met sombere, zwijgende bomen, schaarse bloemen en weinig insecten. Heel anders dan waar hij tot dan toe doorheen was gekomen.

Het duurde een poos voor hij bij de poort werd opengedaan door een streng uitziende monnik. Nadat hij gezegd had dat hij gestuurd was door een oude vriendin van de meester, verdween de monnik.

Li, die verwachtte lang te moeten wachten, keek nog eens de weg af die hij gekomen was. Hij moest maar gaan zitten na de knik, in de zuidelijke tuin waar het warm en vrolijk was.

Het Klooster op de Overgang

Hij schrok op van een zware, vriendelijke stem achter hem die zei dat hij al een poos verwacht werd en dat de hoofdmonnik hem zijn kamertje zou wijzen en kleren zou geven.

Wie was dat? Dat zou waarschijnlijk wel de meester zelf zijn.

Dezelfde stem zei nu dat hij op z'n eentje in het zuidelijk gedeelte van de hal moest gaan zitten, na de knik.

Het was dus de meester.

Li draaide zich om en keek tegen een gesloten deur aan. De meester was verdwenen.

Niet lang daarna kwam de strenge monnik terug met zwarte monnikskleding over zijn arm. Hij gebaarde Li zwijgend hem te volgen.

Door de lange gang, die langs de ene kant van de meditatiehal liep, kwam hij bij de kamertjes van de monniken. Het zijne was aan het eind van de gang, van de andere gescheiden door een zijgang ertussen.

De monnik wees het zwijgend aan en legde de kleren op bed. Li boog diep, de monnik boog terug en verdween.

Het kamertje rook naar lange afwezigheid en overpeinzing. Het leek hem goed hier te mogen zijn.

De reis had hem veel geleerd, vooral door Lioe Sjoe, die hem voorgeleefd had aandachtig te zijn. Li hoopte dat hij in het klooster direct verder kon gaan.

Zó, op de schone slaapbank met de monnikskleren naast zich, liet hij Mi Fang, Mei Ling en de moeder in zijn herinnering terugkeren. Door hen had hij het onbeschrijflijke in zichzelf ontdekt, dat zich door de oude priester en Lioe Sjoe verder had kunnen openbaren.

Nu stond hij er alleen voor, op zijn afgezonderde plaats na de knik.

Hij moest zich maar gaan wassen om straks schoon te zijn voor het zitten.

De wasplaats was niet moeilijk te vinden, het geklater van water uit een bamboetuit boven een groot, rond vat wees hem de weg.

Het voelde heerlijk zich weer helemaal schoon te kunnen maken. Straks als de hoofdmonnik hem kwam halen, zou hij wel horen hoe het verder ging.

Niet lang daarna kwam die ook, wees hem zijn plaats en gebood hem te doen wat de andere monniken deden. In de middagpauze zou hem een taak toebedeeld worden, die de hoofdmonnik nog van de meester te horen zou krijgen.

Li hoopte maar dat hij rupsen mocht verzamelen in de wilde tuin, als zuiderling hoorde je daar thuis.

Na de maaltijd, waar hij als uiterste in de rij met een nieuwe kom was geplaatst, zag hij in de meditatiehal de meester voor het eerst, op zijn verhoging aan het hoofd van de dubbele rij. Hij leek nu heel veraf, zoals toen hij in de droom met de oude priester praatte en naar hem gewezen had. Maar dat 'veraf' zou wel verbeelding zijn, want zijn stem aan de poort had heel vriendelijk geklonken en nu aan het hoofd van alle monniken was het natuurlijk anders. Dat gevoel zou wel van de monniken komen, die de meester ver boven zich hadden geplaatst.

Hij kreeg inderdaad opdracht in de middagpauze rupsen te verzamelen in de wilde zuidelijke tuin, die vol was van verhalen, die weer aangevuld werden door de wind die naar de grote oceaan stroomde. Bij het za-zen in de avond voelde hij zich al zó thuis, dat hij na de eindgong nog een tijd bleef zitten luisteren naar het zachte kabbelen van de rivier verderop.

In het donker van de meditatiehal, langs de zitplaatsen van alle andere monniken, waar het uithouden en de verveling nog aanwezig waren, vond hij zijn kamertje waar hij zich tevreden op zijn slaapbank uitstrekte.

De Meester van het Verbindende Woord

De meester kon maar niet in slaap komen.

- Nog vier nachten, dan moest het beslist zijn ...

Hij legde zich op z'n andere zij, maar z'n vriend de slaap, die hem zo vaak een oplossing had ingefluisterd, wilde ditmaal niet komen.

Hij ging weer op zijn rug liggen en vouwde z'n handen onder z'n hoofd: 'Maar natuurlijk ... de jongeman die op voorspraak van de oude priester in het onaffe gedeelte was geplaatst en daar zat of het nooit anders geweest was, natuurlijk ...'

Hij begreep nu ook waarom hij destijds niet zo nauwkeurig naar de bouwplannen had gekeken toen die hem werden voorgelegd. Zo'n groot klooster met twee naturen kon je nooit helemaal overzien. Hij moest er nu niet verder over denken, de oude priester, die hem in een droom verschenen was, had niet voor niks naar de jongeman gewezen en naar het zitkussen na de knik – juist in het verdachte gedeelte waar de wilde struiken nog zo levend waren, dat ze elkaar verhalen vertelden die je kon horen als je stil was.

Hij herinnerde zich nu dat de monnik, in een toevallig gesprek in de wilde tuin, tegen hem gezegd had dat je misschien een verbinding kon leggen tussen wat-er-nu-eenmaal-was en wat nog komen kon. De monnik had daarbij heel aandachtig in de verte gekeken, over de struiken heen, alsof hij in het toekomstige keek.

De meester wist niet dat Li zich toen herinnerde dat hij op zijn derde op het dak van het bijna verdronken huis lag, op het punt zich in het water te laten glijden, toen hij de stem van de buurvrouw hoorde die hem verder zou helpen.

Ja, zo was het, hij zou zich op zijn kussen zó in de twee naturen moeten verdiepen dat die zouden gaan beseffen dat ze zich afzijdig hielden – terwijl ze natuurlijk tot dezelfde aarde behoorden. Ook de regen maakte immers geen onderscheid ...

De meester had rustig gewacht terwijl dit alles in Li omging, omdat hij zag hoe aandachtig de monnik was. Dat moest je niet verstoren.

Pas toen Li zich naar de meester keerde en diep boog, had de meester gevraagd hoe Li dat wilde doen.

- Net zo lang zitten tot het Noorden en het Zuiden elkaar accepteren, dan zal de verbinding van het laatste stuk ook duidelijk worden ... en het hout dat ervoor klaar ligt zal het voelen.

De nieuwe monnik had abrupt gezwegen en intens in de verte gekeken, waarna hij zijn schouders ophaalde.

- Ik kan het in ieder geval proberen, als het mag ...

- Dat weet niemand, maar proberen kan, daar heb je gelijk in,' zei de meester.

Die kreeg een onverwacht warm gevoel voor de monnik die door zijn oude vriendin was gestuurd. Hij zag heus wel dat het een onmogelijke opgave was, maar als iemand het echt wilde moest je hem niet tegenhouden. In het ongeborene was alles mogelijk. En wat wist hij eigenlijk van de monnik af?

De hoofdmonnik had de nieuwe monnik ‘dwaas’ gevonden, door het kleine lachje van de meester toen die zei dat de monnik maar na de knik moest gaan zitten. Je kon het bij deze meester nooit weten ...

Terwijl de meester zich dit alles herinnerde, hoorde hij zijn vroegere meester zeggen: ‘Loslaten en afwachten.’

Ook dat was niet makkelijk, maar als de monnik het zo graag wilde ...

Hij draaide zich op z'n andere zij, viel in slaap en droomde van zijn overleden vrouw, toen ze nog jong was en hij haar pas kende. Ze stond in de wilde tuin en wenkte hem bij haar te komen. Wat dat betekende moest hij nog te weten komen. Maar hij moest Li, de monnik, in ieder geval zijn gang laten gaan.

Dat het wel eens lang kon duren had de meester wel begrepen, maar dat het maanden in beslag ging nemen was een niet verwachte tegenvaller.

Toch moest hij de bouwmeester, die hem er al een paar maal op had aangesproken, wel berichten hoe het er nu voorstond.

Het werd een moeilijk onderhoud, waarbij de meester uitvoerig stilstond bij zijn visie op het klooster, destijds bij de bouw.

Hij had toen – nu meer dan tien jaar geleden – voornamelijk gelet op het minst steile gedeelte van de helling in verband met het afgraven, en vooral op een goed uitzicht op de rivier. Hij had niet stilgestaan bij de twee naturen. Het uiterste puntje stond nu in het zuiden, waar de bomen en planten omstreeks middernacht van plaats verwisselden en het onbepaalde heerste.

Dat onbepaalde zou, dacht de meester nu, de monniken vanzelf de hoekigheid van hun gedachten en voorstellingen duidelijk maken. Dan konden ze misschien ... de meester zuchtte ... eens zichzelf en al het omringende ervaren zoals het voortdurend uit het ongeborene kwam.

Het gesprek eindigde ermee dat hij tot zijn spijt nog steeds niet wist hoe hij het noorden met het zuiden moest verzoenen. Het moest voorlopig maar een knik blijven.

De opdrachtgever, die heel veel moeite had gedaan de Meester van het Verbindende Woord voor zijn plannen met het klooster te winnen, eerbiedigde z'n besluit, maar stelde als voorwaarde dat het klooster zodra het wel af was een aantrekkelijke naam zou krijgen, die niet meer herinnerde aan de onbedoelde vergissing.

Het was een klein jaar later dat de dwaze monnik een onderhoud bij de meester aanvroeg. Maar daar was een heleboel aan voorafgegaan dat de meester niet weten kon, alleen vermoeden uit het gedrag van de monnik.

Li had in dat jaar op z'n kussen veel doorgemaakt, maar anders dan in de tijd vóór het klooster. Hij werd er niet van buitenaf toe aangezet, het kwam uit hemzelf. Al begreep hij pas in de loop van de tijd door zichzelf vragen te stellen wat het was.

Het ging over de adem: ‘Als ik helemaal bij m'n adem ben is er niets anders, maar als ik mij iets over de adem afvraag komt er onrust, waarschijnlijk omdat ik iets wil begrijpen dat niet begrepen kan worden.’

En die onrust roept vragen op, steeds meer vragen, zoveel dat ik ze niet bij kan houden. En intussen ontgaat me het verzitten van de andere monniken of een vogel buiten, het kraken van het hout in de balken, het langzaam zwellen van m'n buik en het weer terugvallen, en nog veel meer.

Wat zei de meester daar vanochtend over, toen ik net aan het indommelen was?

De dwaze monnik is opeens klaar wakker.

- Blijf bij jezelf en verlies je niet in wat er in je of buiten je gebeurt.

De dwaze monnik hoorde de woorden nog een keer: 'eerst in je, dan buiten je.' Maar in het leven buiten het klooster, was het daar niet omgekeerd?

Li was blij met zijn kussen en het klooster, dat hem tijd gaf op orde te komen.

Toen de bel voor het avondeten ging, was de dwaze monnik niet verder gekomen dan het volgen van zijn adem en het horen van wat er om hem heen gebeurde. Dat was heel veel.

Het manende kuchje van de hoofdmonnik deed hem schrikken, hij was alweer te laat. Hij maakte gehaast zijn benen los en boog een paar keer diep naar de grond.

Dat laatste was prettig. Maar hij moest opschieten, hij hoorde het ongeduld en de ergernis in de adem van de hoofdmonnik. Daarom stond hij snel op en begaf zich naar de eetzaal, waar de anderen allemaal al netjes zaten.

Als je alleen maar lette op wat er gebeurde, was het kloosterleven niet eenvoudig.

Toen de anderen hun kommetje al voor de tweede maal hadden leeggegeten, was hij pas halfweg zijn eerste.

Hij boog diep en gaf het halfvolle kommetje aan de tafelsonnik.

Diep voorovergebogen voelde hij de wrevel die hij had opgeroepen. Hij had in diepe dankbaarheid van iedere hap genoten, zo zelfs dat hij zich had voorgenomen de kok morgen in de vrije tijd ervoor te bedanken. Toch had hij wrevel opgewekt.

Het was duidelijk niet gewenst dat je het moment liet voorgaan bij de vaststaande regels ...

Hij was een dwaze monnik, dat was zeker.

'Blijf bij jezelf en verlies je niet in wat er in je of buiten je gebeurt,' had de meester gezegd. En als je heel dankbaar was, verloor je je er dan in?

De uitdaging bleef.

Voor de avondmeditatie had hij nog even tijd om in de tuin te wandelen. Hij ging naar het wilde gedeelte, het genietende Zuiden.

De andere monniken kwamen er haast nooit.

Volgens het Noorden was het er rommelig en frivool. Door een domme vergissing behoorde het bij het klooster.

De meester was er meestal op de dagen dat hij een toespraak oversloeg. Dan was hij heel vriendelijk, zo zelfs dat hij naar de dwaze monnik in de tuin gelachen had. Maar dat deed je natuurlijk gemakkelijk tegen een dwaas, dacht Li ... was dat zo?

Alles werd onduidelijk als je je adem vergat en wat de meester had gezegd ... of bedoelde de meester juist ...?

Hij verlangde naar z'n kussen en het alleen maar bij de adem zijn.

In de avondmeditatie gebeurde niets. Wel kwam het gebeurde van het eten en wat er in het gewone leven het eerst was af en toe binnen, maar dan riep de adem hem weer terug. Was alleen het ogenblik volledig, en je gedachten erover onzin? Toen de bel ging, merkte hij dat de voetstappen van de andere monniken, die al weg waren, hier nog ingehouden en traag naar de uitgang liepen.

Op zijn slaapbank bij z'n adem, alleen en vrij van alles, was hij minstens zo gelukkig als wanneer hij stilletjes door de verboden tuin over de zuidmuur klom om bij 'de mooie' te gaan slapen, in het kamertje dicht bij de berg en het geluid van de rivier. 'De mooie' was altijd zó blij, dat haar warmte al over hem kwam voordat ze elkaar omarmden. Later als ze bij elkaar waren geweest, leek alles nieuw: de rivier, de berg en het trekken van de spanten van het dak in de wind. Zijzelf zouden voorbijgaan, dat andere bleef. Hij keerde zich om. Alles was goed, de slaap kwam hem voorzichtig toedekken.

Soms verwonderde hij zich erover dat hij er voor de anderen eigenlijk niet bij hoorde. Zou het komen omdat hij voorbij de knik en in het Zuiden zat? Hij kon niet weten dat de meester en de hoofdmonnik, maar ook de andere monniken, een lichte spot vermoeden achter zijn stille gezicht. Ze voelden dat ze gewogen en te licht bevonden waren. Zo was Li ongewild een scherprechter en een vreemde geworden.

De Meester van het Verbindende Woord had de monniken nooit verplicht tot een individueel onderhoud, zoals in de traditionele praktijk, omdat hij meende dat alleen een oprecht verlangen een gesprek rechtvaardigde. Toch vroegen de meeste monniken, behalve 'de dwaze', wel eens een onderhoud aan. De meester was dan ook verrast toen 'de dwaze' om een onderhoud vroeg en het leek hem alsof een verloren zoon weer thuis kwam.

Het onderhoud zelf was kort.

- Het is mij duidelijk geworden dat Noord en Zuid elkaar pas zullen accepteren, als de andere monniken ook beseffen wat er al zo lang gaande is,' zei Li.

De meester zweeg lange tijd voordat hij het woord nam:

- Ik zal het de monniken voorleggen. En als zij liever de geijkte leertijd willen doorlopen, zijn ze vrij om in een ander klooster verder te gaan. Jij en ik hebben gekozen.

De volgende ochtend, bij de toespraak, stelde de meester de monniken in kennis van zijn besluit om door te gaan zoals tot nu toe. Wanneer er waren die op de geijkte wijze verder wilden gaan, moesten ze naar een ander klooster gaan. Niet ver van hier was zo'n klooster. Hier kon dat niet, omdat Noord en Zuid elkaar nog niet hadden geaccepteerd.

Het was doodstil, ondanks het af en aan ritselen van de regen, die in langzame sluiers langs de meditatiehal trok. In het onafgemaakte gedeelte zat de dwaze monnik onbeweeglijk, hoewel er enkelen waren die meenden dat hij geknikt had.

Voor het eind van de maand waren allen vertrokken, op de meester, de kok, de foerage monnik en de dwaze na.

Het afgelegen klooster, dat op meer dan dertig kilometer van het dichtstbijzijnde dorp stond, raakte nog verder uit het geheugen weg. En na een tijd waren de dorpelingen er niet meer zo zeker van dat het nog bestond.

Maar er deden ook verhalen de ronde dat de meester en de dwaze monnik 's nachts ook zaten, weinig aten en zo flauw ademden, dat het leek of ze zich aan het voorbereiden waren op het grote niet-weten.

Op een warme namiddag vroeg de bouwmeester een onderhoud aan bij de meester.

Hij had in een droom het bij hem opgeslagen hout zichzelf tot balken en spanten zien vormen, voor de definitieve verbinding met het zuidelijke gedeelte. En de struiken en bomen in de zuidelijke tuin hadden uitbundig bewogen en met hun trillende bladeren een doordringende toon gegeven, die na een poos van ver uit het Noorden beantwoord werd.

De stijve noordelijke tuin was toen ook in beweging gekomen en had zich, eerst onwennig, maar daarna van harte, met de zuidelijke verstaan. Dat gaf een grote rust en goedmoedigheid, die alles zijn natuurlijke plek deed vinden.

Toen de voorman van de bouwlieden de volgende dag naar de houtvoorraad ging kijken had hij, hoewel alles ogenschijnlijk nog hetzelfde was, uit z'n ooghoek duidelijk de vormen van balken en spanten en hun verschillende verbindingen zien oplichten. Keek hij er gewoon recht naar, dan was alles weer op z'n oude plaats, op een zekere onrust na.

Toen de meester dit hoorde, knikte hij alleen maar en riep de dwaze monnik.

- We hebben niets gedaan.

- Ook niet tegengehouden,' zei de monnik en draaide zich om.

Behalve dat de meester de opdracht gaf de hal te voltooien, vroeg hij de bouwmeester z'n opdrachtgever te berichten dat het Klooster op de Overgang weer ter beschikking zou komen voor allen die begrepen dat het kostbaarste in het gewone leven ontdekt moest worden.

Naar huis

Terwijl de bouwlieden nog bezig waren alles gaaf af te ronden, kreeg Li het gevoel dat hij overbodig aan het worden was. De bouwlieden zouden aan wat ze gedaan hadden wel kunnen zien hoe het verder moest.

De zwijgende hulp van de dwaze monnik was niet meer nodig.

Hij had het er met 'de mooie' nog over gehad, maar die had alleen geantwoord dat hij zijn hart moest volgen. Zo waren zij tenslotte ook bij elkaar gekomen.

Zij had van het begin af geweten dat hij haar niet alleen voor z'n lichaam behoefde.

De monnik dacht terug aan Lioe Sjoe en wat ze hem geleerd had: niet-weten, niet-verwachten, alleen erbij blijven.

Naar Noord en Zuid luisteren was veel moeilijker. De vis was nog tastbaar, maar dit ...

Soms leek Lioe Sjoe dicht naast hem te staan en hem van binnen aan te raken. Dan wist hij weer dat dit wachten het enig juiste was en dat zij mét hem wachtte.

De meester wist niet wat er precies in Li omging, maar hij wist wel dat hij aan iets anders begonnen was, dat minder met het klooster te maken had.

Hijzelf zou nog een poos in het klooster zijn, maar korter dan hij gedacht had. Zijn vroegere vrouw verscheen hem steeds meer en telkens liepen ze iets verder de wilde tuin in, die steeds groter en omvattender werd. En in de laatste droom was ze opeens helemaal verdwenen en stond hij alleen in die uitdijende tuin, met zijn arm nog om waar ze even tevoren was geweest.

Zo zou het gaan, al wist je niet hoelang het nog zou duren.

Op de plaats van de monnik zag hij naast hem een vrouw staan met haar rug naar hem toe, naakt op een lendendoek na. Ze keken heel intens in dezelfde richting, zonder dat er iets gebeurde.

De meester ging weer terug naar zijn adem. Je moest je niet bemoeien met wat niet voor je bestemd was.

'Je moet niet meer bij me langs komen, Li, ik merk dat ik niet alleen kijk naar waar je naar toe zult gaan, maar ook of je nog bij me terug zult komen. En je weet wel dat je dan niet helemaal goed kunt zien.'

Li voelde de warme, geruststellende hand van Lioe Sjoe op zijn schouder en haar langzame adem, waarin alles kon bezinken. Toch kromp zijn hart samen en leek de toekomst zonder haar van weinig belang.

'Kijk, daar ga je naar toe.'

Hij in het huis van Harding, zonder Caroline, daarna tussen veel huizen, vlak op elkaar, en mensen die gehaast langs elkaar heen liepen. In een van de huizen zat Caroline op haar kussen, heel klein in elkaar gekrompen. Ze keek niet op.

Hij begreep dat niemand haar scheen te zien.

Achter hem zong Mei Ling, en de moeder was helemaal om hem heen met haar bergende warmte.

De oude priester had de kleine gong geluid. Hij moest op weg.

Lioe Sjoë was verdwenen, maar haar warmte en vertrouwen zouden met hem meegaan ...

Na de avondmeditatie liep Li langzaam naar de verhoging van de meester en boog driemaal.

- Ik weet dat je weg moet en ik zal niet proberen je daarvan af te houden.

Li boog nogmaals. Het was moeilijk van de meester weg te gaan.

- Ik zou voor U willen blijven.

- Dat hoeft niet meer, wat je in gang zette werkt door.

- Ik kom weer terug, als ...

- Dan ben ik er niet meer. Maar de volgende meester zal je nodig hebben. Ga in vrede.

Li kon alleen maar diep buigen en teruggaan naar zijn plaats.

Pas toen de meester vertrokken was ging hij naar zijn kamertje, maakte zich klaar voor de nacht en strekte zich uit op z'n slaapbank.

Hij viel onmiddellijk in slaap.

De volgende dag, nog voor de ochtendmeditatie, pakte Li z'n plunjezak, liep nog een keer langs de verlaten meditatiehal en ging op weg naar het zuiden, maar nu meer oostelijk in verband met de spoorlijn.

Na enige dagen flink te hebben doorgelopen, waarbij hij telkens zijn oor op de grond drukte, hoorde hij een vaag gerommel.

Dat kon de trein wel eens zijn.

Hij had geluk. Anderhalve dag verder stuitte hij op de spoorbaan en toen hij haar verder naar het zuiden volgde kwam hij bij een station.

Op het station kon hij gelukkig zijn rantsoen aanvullen en zo minder hongerig de trein afwachten.

In de middag stapte hij in en vond een vrijwel leeg compartiment.

Tot aan de schemering trokken nauwelijks veranderende landschappen voorbij, die je slaperig maakten. Wat een verschil met het stille luisteren in het klooster, het kraken in de balken, het gemurmel van de rivier en soms het lichte ruisen van de regen ...

Waarom was hij weggegaan?

Het duurde nog enige dagen voor de trein de plaats naderde waar Harding woonde.

Met een schril piepen kwam de trein tot stilstand. Hij was de enige die uitstapte.

Het vertrouwde land van zijn jeugd ontving hem. En toen de trein tenslotte zwaar puffend vertrok, verdween het klooster en alles wat erbij hoorde.

Zou het altijd zo gaan? Was er niets blijvends? Hij voelde zich alleen en verlaten.

Het terugzien van alle bekenden deed hem weinig.

Pas drie dagen later, dicht bij het huis van Harding, groeide het gevoel van thuiskomen. Bij het verder lopen keek hij om naar het noorden. Het klooster, de meester, 'de mooie', lagen achter een verre horizon. Als hij terugkwam zouden ze hem vast niet meer herkennen.

Niet lang daarna klopte hij op het goede uur aan de hoofdboort en werd onmiddellijk binnengelaten. De binnenplaatsen waren leeg, op de heel oude verhalen na die van alle tijden waren.

Toen de hoofdbediende Li aankondigde, kwam Harding direct naar buiten en nam hem heel onconventioneel in zijn armen.

Li vergat alle etiquette en sloeg zijn armen om Harding heen.

Binnen in de grote woonkamer, waar ze vaak met hun drieën gezeten hadden, vertelde Harding dat Caroline in Amerika gebleven was voor het afmaken van haar studie, maar dat ze zich daar heel alleen voelde.

Ze had Harding gevraagd of Li niet naar Amerika mocht komen om haar te helpen zichzelf terug te vinden. Zo had ze het gezegd, zei Harding.

- Begrijp je wat ze daarmee bedoelde?
- Zeker, meneer Harding, en ik zal graag naar Amerika gaan.
- Heb je voorwaarden Li?

Li lachte en haalde zijn schouders op.

- Natuurlijk niet. U bent altijd zo goed voor me geweest. Maar ik wil wel eerst de oude priester opzoeken en natuurlijk mijn moeder en Mei Ling en haar zusje Tioe Lin. Mei Ling kan het geld dat ik heb overgehouden goed gebruiken om een eventueel uitgehuwelijkt worden uit te stellen ... meer kan ik niet voor haar doen.

Harding keek Li bezorgd aan.

- Wil je met haar trouwen?
- Dat zou ik wel willen, maar de oude priester denkt dat het anders loopt ...
- Maar je zult toch eens een vrouw willen hebben?
- Dat wel meneer Harding ... maar het voelt nog ver weg.

Harding keek Li onderzoekend aan en zag een paar vriendelijke ogen, die hem geruststellend aankeken.

- Waarmee kan ik je helpen, Li?
- Mij nog een paar dagen op mijn oude kamer laten zijn en te 'zitten', zoals destijds. Dan ben ik in mijn eigen klooster. Dat heb ik nodig om Caroline te kunnen helpen. Daarna ga ik naar mijn dorp, en meld me bij U als ik klaar ben voor de reis.

Harding keek langs Li heen door de open deur in de verte, achter de binnenplaatsen.

Li verwonderde zich over het leven, dat op slag kon veranderen zonder dat er iets gebeurd was.

Met een schokje kwam Harding terug uit het verleden met z'n vroegere vrouw.

Zij had, toen hij op een keer over Caroline en Li nadacht, in een droom alleen maar geknikt. Hij hoopte maar dat ze toen doelde op het aanbod van Li.

Van andere keren herinnerde hij zich dat ze vooruit kon zien. Dat zou nu ook wel zo zijn.

- Laten we afspreken dat we de reis naar Amerika pas bepalen als je weer terug bent, ook wat het geld betreft.

- Ik weet dat ik altijd op U kan rekenen, meneer Harding, maar wat ik heb overgehouden van de reis naar het Noorden is ruim voldoende.

- Zoals je wilt Li. Maar als het in je dorp anders blijkt te zijn, moet je het zeggen. Ik zal je oude kamer op orde laten brengen, ze heeft al die tijd leeg gestaan.

- Dat doe ik liever zelf, meneer Harding, het is prettig alles weer op z'n plaats te zetten. Ik kan dan voelen of ze me nog wil ontvangen.

Harding moest lachen.

- Ook goed ... en ik zou het prettig vinden samen met je te eten, de dagen dat je hier bent. Is dat afgesproken?

- Graag meneer Harding.

Li boog diep en ging naar z'n oude kamer.

De kamer

Li schoof de deur van zijn kamer langzaam open. Er kwamen hem veel verhalen tegemoet, van heel vroeger toen het huis gebouwd werd midden op een grote vlakte.

Zijn kamer behoorde ongetwijfeld tot het oudste gedeelte. De verhalen klonken zo veraf en brokkelig, dat ze wel heel oud moesten zijn. Heel anders dan het weinige dat was overgebleven van Caroline en hem, dat toch voldoende was om het gevoel te hebben dat zij erbij hoorden.

Hoe verder hij de kamer inkwam, hoe sterker hij de eenzaamheid van Caroline in Amerika voelde.

Veel sterker dan het verlangen van Mei Ling en het peinzende zwijgen van de moeder.

Nadat hij zijn weinige bezittingen had uitgepakt en zorgvuldig op hun oude plaats had gezet, ging hij op zijn kussen zitten en verzonk in de diepte die niet alleen van hem was, maar van alle aandachtige mensen. Als hij straks in Amerika vaak genoeg met Caroline daarin zou wegzinken, zou ze nooit meer alleen zijn.

Hij luisterde verder en merkte dat de stemmen zich verwijderden, tot er alleen nog maar een vaag gemompel over was, dat tenslotte ook zweeg. Hij was nu net zo alleen als in het klooster, met het lichte kraken van de balken en het gefluister van de wind in de zuidelijke tuin.

Hier waren het de kleine geluiden uit de keuken en af en toe het tikken van een van de kralen gordijnen in het hoofdgebouw.

Het huis maakte een toevallige voorbijganger van je, die alleen kon vermoeden wat er aan het huis en de vlakte er omheen was voorafgegaan.

De schemer begon al binnen te kruipen toen Li opstond en nog even de velden opzocht die buiten het dorp op hem wachtten.

Aan de avondmaaltijd vroeg Harding hem waarom hij opeens zo stil en teruggetrokken was. Li vertelde zo goed en kwaad als het ging van Lioe Sjoen en het Klooster op de Overgang, en terloops van Mi Fang uit het theehuis. En hoe nietig hij zichzelf voelde in een wereld die terugging naar vóór alle herinnering.

- Wil je daarom nog een paar dagen alleen op je kamer zijn?

- Ja, als je eenmaal in een klooster gezeten hebt, merk je hoe gauw je meegenomen wordt door de gebeurtenissen om je heen. Je staat dan niet meer aan het roer.

- Dan zul je schrikken van Amerika, waar je voortdurend moet handelen en de mensen altijd haast hebben.

- Daarom moet ik ook naar Caroline, meneer Harding.

Harding knikte peinzend.

Het was duidelijk dat hem veel ontgaan was. Hij vroeg zich af hoe het gegaan zou zijn als hij Li niet had ontmoet? Zou Caroline zich dan ook alleen gevoeld hebben in Amerika?

Hij moest het maar overlaten en hopen dat Li haar kon helpen nuchter blijven.

- Het is fijn, Li, dat je het nog steeds zo voelt.

- U hebt mij eens de verantwoordelijkheid voor haar gegeven, meneer Harding.

- Dat weet ik, maar toch ...

Hij moest er maar niets meer over zeggen en de dingen regelen waarmee hij vertrouwd was.

- Weet je al zo ongeveer wanneer je op reis zou kunnen gaan? Ik moet nog allerlei in gang zetten om dat geregeld te krijgen in dit trage land.

Li moest lachen. Zo moest het wel zijn voor meneer Harding.

Hij ging het zo goed mogelijk in zichzelf na en sloot zijn ogen. Toen hij opkeek kon hij Harding zeggen dat hij een maand nodig dacht te hebben.

De oude priester knikte hem toe.

... en als de priester er niet meer zou zijn?

- Dat is voldoende om het in orde te krijgen, Li. Dan ga ik nu maar aan het werk.

- Ja meneer Harding, U bent heel goed voor me.

- En jij helpt Caroline ... zo redden we het samen.

Harding stond snel op, boog even en liep naar zijn werkkamer, het werk zou hem wel rustiger maken.

Li ging terug naar zijn kamer.

Buiten begonnen de eerste sterren te schitteren.

Even terug

Twee dagen thuiskomen op zijn kamer bleek voldoende. De derde dag was hij al heel vroeg bij de aanlegsteiger.

De tijden dat de schipper langs kwam zouden nog wel niet veranderd zijn.

De huisbediende moest het maar aan meneer Harding vertellen, die was nu eenmaal altijd laat.

Hij stond nog niet zo lang bij de aanlegsteiger, toen het schip uit de ochtendnevels opdook. Langzaam schoof de boot langs de steiger. Het schip was al gauw leeg. Nieuwe passagiers zouden later komen, als de markt al aan de gang was.

Bovenaan de loopplank stond de schipper, die z'n ochtendmaal op de markt besteld had. Hij lachte breed toen hij Li halverwege de loopplank in het oog kreeg.

- Zó, heeft de priester je goed geraden? Je bent er niet dikker op geworden, wel ernstiger.

- Nog ernstiger dan toen, Tjou?

- Laat me je eens goed bekijken. Je moeder en Mei Ling hebben steeds naar je gevraagd.

Li kreeg een schok, de tussenliggende jaren vielen weg. Toch zou hij niet in zijn geboortedorp blijven.

Eerst moest nog ... en het klooster ...? Hij kon niet kiezen.

- Je lijkt niet blij?

- Ik moet weer terug, Tjou, dat heb ik aan meneer Harding beloofd, je weet wel die in kostbare stoffen handelt. Ik ben bij hem in dienst en ik zal over een maand voor hem naar Amerika gaan.

- Voor zijn dochter? Dat is nieuw, dat andere wisten wij al. Je boft maar, dat is wat anders dan naar een klooster.

- Niet zoveel anders, Tjou, maar dat vertel ik nog wel. Ik zie dat je eten daar aankomt, de damp slaat er nog af.

Tjou lachte hartelijk ... een wonderlijke snaak, die Li, maar niet verwaand. Hij zou het wel van hem horen, ze hadden stroomopwaarts nog genoeg tijd voor de boeg ...

Terwijl de schipper z'n afdak bij het stuur opzocht, ging Li met z'n plunjezak naar voren.

Het water dat zacht kabbelend langs stroomde nam zijn gedachten mee ... even was hij terug op het dak, temidden van het water, en bij de buurvrouw, die eigenlijk zijn moeder was. Mei Ling en de kleine Tioe Lin wachtten geduldig. Mei Ling keek soms verdrietig in de verte. De oude priester keek vriendelijk door hem heen naar een grote, vreemde stad met heel veel huizen en gehaaste mensen.

Caroline zat op haar kussen en werd steeds dunner. Hij moest haar niet te lang laten wachten.

Gelukkig bleken er meer passagiers te zijn dan gewoonlijk, Tjou had z'n handen vol aan het innen van de vaargelden en het informeren naar zaken en familie. De meeste passagiers waren oude bekenden.

Hij was verwonderd toen Li hem het vaargeld voor drie keren overhandigde.

- Drie, Li?

- Ja, Tjou. Toen ik heenging en nu terug en straks weer naar de stad. Ik kan je nu betalen. Ik was niet ver gekomen als jij me toen niet voor niks had meegenomen.

- Geloof jij in de voorzienigheid en de voorouders?

- Een beetje ... maar je moet goed opletten, anders mis je het. Dat leerde ik in het klooster. Tjou knikte kort, hij moest verder. Li bleef een vreemde jongeman, met een goed hart, dat wel. Tjou zou wel niet verder vragen, dacht Li opgelucht. Voor Tjou was het klooster iets ver wegs, dat je maar hinderde bij het gewone leven.

Tjou had in de afgelopen jaren de oude priester naar Li gevraagd, toen hij een keer lang had moeten wachten op nieuwe passagiers. Die had hem vriendelijk aangekeken en alleen gezegd dat hij vertrouwen had in Li. Het andere bleef geheim, zolang je op aarde was. Als je leefde naar je innerlijke natuur zou alles gaan zoals het moest.

Hij had Tjou daarbij ernstig aangekeken, alsof hij hem een groot geheim vertelde. Tjou had het toen als priesterpraat naast zich neergelegd, hoewel hij de priester heel eerbiedig had bedankt. Naderhand had hij gemerkt dat de woorden toch bleven hangen en telkens opdoken als hij op het punt stond teveel te vragen of zich ergens van af te maken.

Misschien probeerde Li wel naar zijn innerlijke natuur te leven, wat dat ook zijn mocht. Maar dat je dan ook in goede doen kwam – tenminste dat zou Li nu wel zijn – was nieuw. Misschien kon hij Li daarnaar vragen.

Hij ging verder met zijn werk. Het hulpje, dat tot nu het roer gehouden had, moest worden afgelost in het gevaarlijkere gedeelte. De jongen verdiende wel wat meer te krijgen, bedacht hij zich. Ach wat, die oude priester wist ook niet alles.

Hij zuchtte en liep in gedachten naar het afdakje ... je innerlijke natuur volgen ...?

Li genoot van het alleen zijn tijdens de overtocht.

De oevers, die snel voorbij gleden in de nauwe gedeelten en vertraagden bij de bredere waar de rivier het gemakkelijker had, vertelden een oud verhaal dat terugging tot op het ontstaan van de aarde.

Zou Tjou weleens naar dat verhaal luisteren? En Mei Ling?

Hij voelde zich opeens beklemd.

Met het geld dat hij haar had toegedacht kon ze misschien langer wachten op een man naar haar hart, maar ...

De oude priester knikte hem toe.

Tegen de avond naderde hij de ronding voor de aanlegsteiger van zijn dorp. De zon wierp haar laatste stralen over het rustig stromende water, dat hier nu al eeuwen langs kwam. Li keek aandachtig naar de kolk in de rivier, waar Mei Ling en hij van de andere kant naar gekeken hadden om de toekomst te weten. Hij was er nog, maar rustiger, leek het, en meer van de rivier zelf. Zo was het ook, ze hadden er iets in willen zien. Maar hij was er in de eerste plaats voor zichzelf, al kon je er wel iets aan aflezen: of je nog wel bij je innerlijke natuur was. Dat waren ze toen vast geweest.

Hoe kon hij Mei Ling gelukkig maken, als hij niet bleef ... zou hij haar kunnen zien zonder dat ze het merkte? Zijn moeder zou wel weten of ze nog altijd naar de rivier ging om water te halen.

De schipper gaf een ruk aan het roer. Ze waren er. De steiger was leeg.

Hij stapte als laatste aan land, nadat hij Tjou nog bedankt had.

Het was goed dat het begon te donkeren, niemand zou hem opmerken.

Zijn moeder stond op haar vaste plek over de rivier te kijken, haar man was zeker al naar het theehuis. Ze was niet gelukkig, al was het vaste vertrouwen er nog.

Ze schrok op toen hij haar naam noemde.

Hij kwam maar voor kort thuis, dat voelde ze toen ze hem warm en dicht tegen zich aan voelde, maar dat andere, dat hen verenigd hield, zou er altijd zijn.

Na het eten, dat zij gauw voor hem had klaargemaakt, vertelde hij haar van de tijd dat hij weg was geweest. De oude zachtheid kwam weer terug. Ze zou altijd zijn moeder zijn, hoelang hij ook wegbleef.

Ze schrok toen hij vertelde dat hij geld bij haar wilde achterlaten voor moeilijke tijden. Dan zou haar man nog meer naar het theehuis gaan ...

Hij stelde haar gerust:

- Ik laat ook geld bij je achter waarvan je man mag weten. Dat andere stop je maar op een plaats die jij alleen weet. Het neemt weinig plaats in, want het is in dollars, papiergeld. Het stelt mij gerust als ik dat bij je achter kan laten.

- Ik zal het goed wegstoppen. Nu zorg jij voor mij.

Dat voelde goed.

- Ik zal de kamer van de knecht, die er niet meer is, voor je klaar maken – je kunt niet meer bij me slapen zoals vroeger, al zou dat fijn zijn ...

Li knikte.

- Je man zal het wel goedvinden, nu ik geld heb meegebracht.

Ze lachte zuinig.

- Het kan hem zoveel niet schelen, als hij maar op tijd naar het theehuis kan, met de vrouwen daar ... dat kost geld. Soms komt m'n zwager hier om te helpen, dan werkt m'n man zoals vroeger. Maar dat is natuurlijk niet voldoende.

Li voelde hoe moe hij was. Ze keken elkaar aan.

- Misschien dat me vannacht wat te binnen valt ...

Ze lachte opeens vrolijk, zoals vroeger.

- Natuurlijk, zo was het, dat was ik bijna vergeten.

Terwijl hij zich in het washok schoon schrobde, maakte zij de slaapbank gereed.

In al die jaren dat hij weggeweest was, had niemand zó voor hem gezorgd. Toen ze al naar haar eigen kamer was gegaan, voelde hij haar zorgende warmte nog.

Met dat besef gleed hij snel weg in het ongewetene.

De volgende ochtend werd hij al vroeg heerlijk uitgerust wakker.

Ze had z'n kussentje uit z'n plunjezak gehaald en dicht bij de oude houtkachel gelegd, die al warm was. Niet ver vandaar stond een kom met theeblaadjes erin. Het was zo stil, dat hij op die afstand het geruststellende stromen van de grote rivier kon horen.

Hij ging zitten en sloot de ogen, de zachte adem vervulde hem helemaal.

Een licht gerucht deed hem opkijken.

Ze had heet water op de thee geschonken en reikte hem nu de kom.

- We kunnen op onze plek naar de rivier kijken. Mijn man weet dat je er bent en dat je geld hebt meegebracht. Hij slaapt z'n roes nog uit.

Nadat hij z'n thee had leeg geslurpt gingen ze op de bank zitten, met het uitzicht op de rivier.

- Als ik hier zit ben je bij me, ook al ben je ver weg ... dat zal wel blijven.

Hij had zwijsend haar hand gepakt. Ze was niet meer verdrietig, alleen heel stil.

Na nog een poos luisterend bij elkaar gezeten te hebben, zei ze: 'Ik ga nu koeken bakken voor het ontbijt. Misschien dat je het land wilt bekijken. Mijn zwager heeft er niet lang geleden nog aan gewerkt. Ik hoop dat het er niet zo slecht uitziet.'

Hij knikte en ging om het huis heen naar de zuidkant, waar de velden lagen naar de berg toe.

Het was vreemd na zo'n lange tijd weer alles van vroeger te zien. Het zag er, ondanks wat de zwager eraan had gedaan, vaal en verwaarloosd uit. Er zou nog een heleboel aan moeten gebeuren om het opnieuw een kans te geven.

In gedachten verzonken liep hij van de berg af in de richting van het dorp, maar eenmaal bij de rivier gekomen besloot hij terug te gaan om zijn moeder, die de koeken vast al klaar had, niet teleur te stellen ... je werd altijd weer wakker uit je gedachten als je bij zo'n krachtig leven als een rivier kwam.

Terwijl ze genietend de knapperig, hete koeken opaten, vertelde de moeder hoe het Mei Ling was vergaan.

Li voelde zijn hart sneller kloppen, terwijl hij aandachtig luisterde.

Mei Ling was zeven maanden na Li's vertrek uitgehuwelijkt aan een oude vermogende man, die haar als jongste concubine tot zich nam, ondanks haar ongebonden voeten. Maar al gauw had het verlangen van Mei Ling naar Li haar ongeschikt gemaakt om verpozing te geven aan de oude genietter. Hij nam een mooi, jong meisje uit de oude traditie erbij en verwees Mei Ling naar een ondergeschikte plaats. Voor Mei Ling was het een uitkomst niet meer iets voor te moeten wenden dat ze niet voelde. Zij ging in de leer bij een wever, verdiende daar het geld voor een eigen weefgetouw en bracht zodoende iets in. Na verloop van tijd stond haar heer haar toe een leerling in dienst te nemen, die zij opleidde voor het weven van eenvoudig linnen voor werkkleding. Zijzelf maakte de duurdere weefsels. Haar heer had schik in haar zelfstandige gedrag en beloofde haar te zijner tijd vrij te laten, als ze voldoende had ingebracht.

De moeder zweeg en keek opletend naar Li, die met gesloten ogen naar haar had geluisterd.

- Dan kan ik haar vrij kopen, denk ik, al zal ik haar niet trouwen.

- Heb je een andere vrouw ontmoet, die je liever hebt nu je Mei Ling al zo lang niet meer hebt gezien?

- Nee, maar de Amerikaanse zakenman, die me in staat stelde te doen wat de oude priester voorzag, heeft me nodig voor zijn dochter in Amerika. Als ik daarvan terug ben ...

Hij zweeg en keek z'n moeder peinzend aan.

- Begeer je haar niet meer?

- Het meeste van alle vrouwen, maar

- Wil de priester dat je eerst de wereld ingaat?

- Dat weet ik niet, al is het zo dat als ik op het punt sta me ergens te binden, hij door me heen in de verte kijkt

Hij vertelde haar van Mi Fang en Lioe Sjoë, zijn plaats in het klooster en zijn verlangen terug te gaan naar haar en Mei Ling.

Bij de priester zou hij meer te weten komen, al zou hij waarschijnlijk niet iets bepaalds zeggen.

- Wat wil je dan met Mei Ling?

- Ik wil haar zien en voelen hoe ze is ...

- Weet je het nog niet? Ik hoop dat ze er niet teveel verdriet van zal hebben als je weer weggaat, ik tenminste ...

- Zo is het voor mij ook, maar ...

De moeder zag hoe hulpeloos en verloren Li was, net als de kleine jongen op het dak. Ze sloeg een arm om hem heen en begon zachtjes te neuriën, net iets harder dan het ruisen van de rivier.

In de grote vrede die om hen heen groeide kon Li weer helderder zien: nog een paar dagen hier blijven en daarna Mei Ling opzoeken.

Toen hij het haar vertelde, knikte ze instemmend en vertelde hem van het huis waar Mei Ling werkte en hoe hij zich in acht moest nemen voor nieuwsgierige oren.

Een paar dagen later ging Li op weg naar het dorp en het huis van Mei Ling. Nadat hij bij de poort van het voorname huis had aangeklopt en was opengedaan, vroeg hij of hij hier ook stoffen kon krijgen voor voorname kleding. Hij had gehoord dat een weefster van de grote heer die vervaardigde.

De poortwachter boog diep en zei dat hij de vrouw zou roepen.

Li's hart begon wild te kloppen. Het duurde niet lang of hij zag Mei Ling vanuit de achterste binnenplaats naar hem toekomen. Ze zag hem pas toen ze de voorste binnenplaats opkwam.

Hij gaf haar snel een teken en sloeg zijn ogen neer.

Ze begreep het gelukkig en zei de poortwachter dat ze het verder met de nieuwe opdrachtgever zou afhandelen, en nodigde Li uit mee te komen naar de winkel aan de achterste binnenplaats.

In de winkel sloot ze de deur naar de weefkamer en keek hem afwachtend aan.

Li was sprakeloos, kwam naar haar toe, wachtte even, en omhelsde haar.

Zo stonden ze een moment. Daarna zei Mei Ling, goed hoorbaar voor het vertrek erachter, dat ze nog alleen maar van de duurste stof had, waarna ze de prijs noemde.

Li, die een stap terug had genomen, zei dat hij voldoende voor een heel gewaad moest hebben. De prijs leek hem geschikt en hij zou haar in dollars betalen.

Daarna vroeg hij haar of ze een herberg wist waar hij kon overnachten en of ze hem de lap stof daar kon overhandigen, tegen de avond, als hij nog andere zaken had afgehandeld.

Ze antwoordde hem dat ze dat graag zou doen en nam met een diepe buiging afscheid.

Een tweede omarming riskeerde ze niet, overtuigd als ze was dat er in de weefkamer geluisterd zou worden. Zo'n onverwachte koper, een vreemdeling die in dollars betaalde, was nog nooit voorgekomen.

Ze zou Li vanavond al zien en als ze dan een wandeling maakten konden ze vrijuit praten. Li's terugkomst bij haar was net zo onverwacht als zijn omhelzing destijds, op weg naar de rivier met de kleine Tioë Lin. Hij was nog altijd voorzichtig, maar meer vastberaden. En hij had waarschijnlijk een plan voor hun hereniging. Zo zou het wel gaan, dacht ze, terwijl Li naar de deur van de binnenplaats liep. Die leek opeens veel ruimer en vrolijker, met een blauwe lucht waar traag wolken in dreven die haar gerust stelden.

Een voorzichtig geluid in de weefkamer riep haar terug. Ze moest zorgen voor een verklaring, voordat er geruchten ontstonden.

In de weefkamer keek de hulp haar vragend aan. Ze vertelde dat een vroegere vriend in dienst bleek te zijn van een rijke Amerikaanse stoffenhandelaar, en dat hij haar had opgezocht toen hij hoorde dat ze weefde.

De hulp zuchtte diep ... het was dus heel gewoon. Dat haar meesteres de duurste stof had aangeboden was nu ook begrijpelijk.

Ze boog het hoofd en ging verder met haar werk ... je moest niet laten merken dat je meer vermoedde dan je had gehoord ...

Die avond, tijdens hun wandeling vanuit de herberg, leek het Mei Ling het beste dat ze zich vrij zou kopen bij haar meester en voor zichzelf zou beginnen. Ze had uitgerekend hoeveel haar meester in de komende drie jaar nog aan haar zou verdienen. Dat wilde ze hem aanbieden.

Verder zou ze veertien dagen vrij nemen om helemaal met Li samen te kunnen zijn en misschien zwanger worden. Ze zouden bij de moeder kunnen slapen, die woonde ver genoeg van dit dorp vandaan.

Haar heer kon ze zeggen dat ze naar de Amerikaan moest om persoonlijk met hem te onderhandelen over de toekomstige afname van haar stoffen.

Het was een heerlijke wandeling, waarbij ze vaak stil stonden om elkaar te omarmen en te voelen dat alles van de eerste omhelzing er nog was, en meer zelfs.

Wat Li vertelde over Mi Fang en Lioe Sjoen en 'de mooie' had Mei Ling niet verontrust, zo duidelijk had ze Li's verlangen naar haar gevoeld.

Dat werd ook ingelost in de twee weken dat ze bij de moeder waren op Li's kamer.

Toen hij haar op het einde van een nacht wakker maakte en in bezit nam, hadden ze beiden gevoeld dat ze bevrucht was en dat ze nu man en vrouw waren.

Li had moeten huilen, terwijl ze hem troostend streelde, in de overtuiging dat de oude priester ervoor zou zorgen dat ze na Amerika weer bij elkaar zouden zijn.

Geen van beiden wist dat de oude priester zijn eigen einde voorvoelde – en over je eigen dood heen zien was onmogelijk.

Dat het verzoek van Mei Ling bij haar meester in goede aarde gevallen was, had een achtergrond waar zij en Li nooit van zouden weten. Zij hielden het erop dat het met de priester te maken had.

De dag van zijn vertrek waren Mei Ling en Li langs dezelfde binnendoor weg naar de rivier gelopen, bedrukt door het komende afscheid, maar vastbesloten zich niet aan verdriet over te geven nu het zo duidelijk was wat hun te doen stond.

In de zwijgende omhelzing, voor de laatste bocht voor de aanlegsteiger, hadden ze ook gevoeld dat het ervan afhing of ze zich voldoende konden afstemmen op de richting in henzelf, die ze weer samen zou brengen.

Het verbaasde Tjou dan ook dat Mei Ling bij de loopplank afscheid van Li had genomen alsof hij de week daarop al weer terug zou komen.

Tjou wist immers dat Li naar Amerika zou gaan voor de dochter van Harding.

Toen de boot enige uren later na de laatste lading wegvoer, zag Li aan de kolk net voor de bocht dat die nog meer bij de rivier hoorde. Zo zouden Mei Ling en hij ook steeds meer alleen de richting in henzelf moeten volgen, waar die ook heenvoerde.

Of je bij elkaar bleef was daaraan ondergeschikt, wist hij, maar of je dat altijd zo zou voelen betwijfelde hij.

Li stond gelukkig weer alleen bij de boeg, zodat niemand zijn tranen kon zien.

De boot gleed snel met de stroom mee, nu ze bij de vernauwing waren. Sommige weerstanden hadden een vaste plaats, maar de onzichtbare konden altijd verschuiven ...

Li's voornemen Mei Ling te trouwen als hij terugkwam uit Amerika was voor Harding een grote opluchting. Hij had niet verwacht dat Caroline zou vereenzamen in haar eigen land en een broederlijke begeleiding kon altijd op iets anders uitlopen, ook al vertrouwde hij Li volkomen. Het verzoek de dure stoffen van Mei Ling af te nemen en haar kleine bedrijfje te begeleiden met zijn vakkennis, willigde hij dan ook van harte in, vooral toen hij de lap stof had gezien die Li voor hem had meegenomen.

Via zijn Chinese vrouw kon hij gemakkelijk contact houden en zo onopvallend invloed blijven uitoefenen op Li's toekomst, en in het verlengde daarvan op Caroline, die zich vaak tegen hem had verzet.

Hij moest inwendig lachen. Was hij langzamerhand al zo Chinees geworden dat hij het onopvallend bedisselen verkoos boven het openlijk ingrijpen?

Ook Li's voorstel Mei Ling eerst eenvoudig Chinees te laten leren schrijven en daarna het meest nodige Engels, viel bij Harding in goede aarde. De band tussen Li en Mei Ling bleef zodoende bewaard en vergrootte zijn invloed.

De middag en avond dat Li met de priester gezeten had was er weinig gezegd. Wat Li had verteld van zijn plannen, leek in de aanwezigheid van de priester vrij onbelangrijk ... de stilte die van hem uitging maakte duidelijk dat plannen moesten passen in wat voorbeschikt was. En hoe kon je dat weten ...? Bovendien had de priester gezegd dat hij er niet meer zou zijn als Li uit Amerika was teruggekomen, maar dat hij altijd in zijn aandacht zou blijven.

Nachthulp van de portier

De bootreis naar Amerika vervluchtigde al gauw toen hij weer bij Caroline was en vertelde van Mei Ling en zijn reis naar het Noorden.

Na een paar keer ‘zitten’ met Li was haar onzekerheid weg en daarmee was haar kijk op haar omgeving weer gewoon geworden. Ze kon nu ook Li's ervaringen van de bootreis navoelen, zoals het genieten van de verre einder, de ziltige lucht en de maan en de sterren 's nachts, maar ook van het eentonige dreunen van de machines en het toe- en afnemende schuren van het water langs de scheepswand. En ook, in het oude China, het luisteren naar het zachte waaien van de zomerwind over de uitgestrekte velden, met alleen af en toe een vogel die naar de einder verdween.

In de stad waar Carolien woonde, miste Li het ritme van dag en nacht, de altijd andere luchten boven de rijstvelden en het trage bewegen van mensen en dieren onder de onmetelijke hemelkoepel. Hier werd de langzame schemering weggeknipt door kunstlicht, dat je zomaar kon aandoen voor je werk, onafhankelijk van het oerritme.

Daarom gingen Caroline en Li 's avond naar buiten, eerst met de bus, daarna lopend langs de velden met mais of graan, om uit te rusten van de stad, waar altijd een telefoon kon rinkelen of kennissen konden aanbellen.

De vrienden en vriendinnen van Caroline konden niet wijs uit hun verhouding. Ze vermoedden dat Caroline verliefd op Li was en dat het ‘zitten’ een voorwendsel van Caroline was om hem bij zich te hebben.

Ze waren dan ook verbaasd toen ze hoorden dat Li een baantje had aangenomen als bordenwasser in een tweederangs restaurant. Volgens Caroline wilde hij het gewone stadsleven leren kennen in een baantje waar hij nog voldoende tijd voor haar kon hebben.

In de loop van de tijd werd hij een geaccepteerd bijverschijnsel, dat aan hun verhouding tot Caroline weinig veranderde.

Toch bezocht het verdriet ook Li zelf. Hoewel hij het niet aan Caroline probeerde te laten merken, was hij enige ochtenden bij het zitten afwezig geweest na het bericht dat zijn moeder onverwacht gestorven was.

Dat Harding gezorgd had voor een begrafenis, zoals alleen een voorname Chinees zich die kon veroorloven, veranderde daar weinig aan. Voor Li was een altijd aanwezige bescherming verdwenen. En hij kon zijn moeder ook niet meer bemoedigen als ze over de rivier keek en, ondanks haar verlangen, alles gescheiden bleef. Maar hij troostte zich met de gedachte dat ze aan de andere kant dichterbij de grote beweging was, die zorgde dat al het afgeleefde werd opgeruimd, zodat ze weer opnieuw kon beginnen.

Caroline schoot goed op met haar verpleegstersopleiding, nu ze zichzelf weer had gevonden. Ze hoopte dan ook met een jaar of twee naar haar vader terug te kunnen keren, om in China in de verpleging te gaan werken.

Het was op een late ochtend, hij had al een poos in het centrum rondgedwaald, dat zijn aandacht werd getrokken door een oudere man, goed in het pak en met een fijnbesneden gezicht, die, net uit een taxi gestapt, probeerde de ingang van een groot hotel te bereiken. De taxi was al weggeroepen door een ander en reed met zijn nieuwe vrachtje weg.

Li ging naar hem toe en bood hem zijn arm, die de man graag aannam. Hoewel het maar een klein eindje naar de ingang was, liep de man er steunend op Li en zwaar ademend naartoe.

- U komt uit China en hebt tijd voor mij. Dat is heel ongewoon.

Li antwoordde dat het vanzelfsprekend was een oudere te helpen. Hij was op zoek naar een baan en had de tijd.

Terwijl ze verder liepen, vertelde de man dat hij waarschijnlijk wel werk voor hem wist in het hotel: de portier had een hulp voor de nacht nodig; iemand die behulpzaam was en goed met mensen kon omgaan. Zo iemand vond je niet zo gauw.

Toen ze bij de portier waren vroeg de man, die Belaert heette en in het hotel woonde, of ze nog steeds een hulp voor de nacht nodig hadden.

De portier, die hem een beetje verbaasd aankeek, ook omdat Li Belaert nog steeds ondersteunde, aarzelde met z'n antwoord ... een Chinees was wel vreemd, maar hij kon het in ieder geval proberen ... de oude Belaert was altijd vriendelijk en niet neerbuigend en met die Chinees kon je een laag loon bedingen.

Hij vroeg Li als hij Belaert boven had gebracht nog even langs te komen. Li knikte verheugd en ging met Belaert naar boven.

Die vertelde hem dat hij, behalve dronken gasten, 's nachts vrouwen die voor verpozing besteld waren naar boven moest brengen. Dat moest natuurlijk tactvol en geruisloos gebeuren. En soms moesten ze vroeg in de ochtend gewaarschuwd worden, als ze niet al eerder weg waren gegaan. Het hotel mocht geen slechte naam krijgen, dat vroeg veel tact.

Belaert bleek een vermogend en invloedrijk man te zijn, die, nu hij sympathie voor Li had opgevat, nog aan ander werk voor hem dacht, zeker toen hij de korte levensgeschiedenis van Li had gehoord.

- Ik ben als adviseur van de directie verbonden aan mijn vroegere telefoonmaatschappij, die ook een vestiging in China heeft. Over enige tijd komt de baan als hulp van de verbindingsman met het technisch bedrijf vrij. Als het je interesseert, kun je op den duur meer van de telefonie te weten komen en voor de maatschappij in China gaan werken. Er is behoefte aan betrouwbare medewerkers, die het leven en de mentaliteit van de mensen daar goed kennen.

Li keek verbaasd en dankbaar naar Belaert op.

- Ik heb altijd een goede intuïtie gehad en hoe langer ik je meemaak, hoe meer mijn eerste indruk bevestigd wordt. Je spontane reactie bij het hotel heeft ongedachte gevolgen, maar dat zal je als kloosterling waarschijnlijk niet verwonderen?

- Toch wel, meneer Belaert, want het hangt niet alleen af van wat je zelf doet.

- Dat is zo. We moeten maar zien wat het wordt. Maar ik ga je nu wegsturen, want ik moet mijn middagslaapje nog doen, wil ik vanavond niet suf zijn.

Terwijl Li opstond om Belaert te bedanken, rook hij de wierook van het oude tempeltje. De plaats van de oude priester was leeg.

- Laat je niet afschrikken door de grommerigheid van de portier. De man heeft een maagkwaal, maar meent het goed.

Toen Li vertrokken was, stond Belaert nog een poos peinzend bij de balkondeuren.

Beneden verliep het gesprek met de portier minder moeizaam dan Belaert had voorzien. Misschien wel omdat Li blijk gaf goed te begrijpen dat de dames die hij boven moest brengen, met respect moesten worden behandeld, juist vanwege hun beroep.

De vorige hulp had de portier moeten ontslaan, omdat die al te vertrouwelijk met ze had willen worden, en zelfs een fooi had bedongen.

De portier had hem daarbij streng en strak aangekeken.

- Vooral als Chinees ...

- Ik begrijp het, meneer, ik zal alleen maar mijn werk doen, misschien krijg ik dan ook een hoger loon ...

Een pijnscheut verstrakte de portier.

- Je kunt ook gauw ontslagen worden als je Joe Dempsy niet bevalt, vreemdeling, knoop dat in je oren.

Li moest lachen.

- Dat ben ik in mijn land gewend, zo is het leven.

- Goed. Je begint vanavond om acht uur. Waarschijnlijk zal het uniform van je voorganger je wel passen.

Met die woorden stond Li weer op straat.

Hij nam de bus naar buiten om alles een beetje te laten bezinken.

Dat de plaats van de priester leeg was, betekende dat hij helemaal op zichzelf was aangewezen, en de wierook, dat hij zijn opdracht niet mocht vergeten.

Hoe zou het met Mei Ling zijn? Het was nu bijna tijd voor het kind. Jammer dat z'n moeder het niet kon beleven, hoewel ... maar nu keek de priester hem aan en wees naar de grond. Je moest niet wegdromen in de toekomst.

In de bus op weg naar huis zag hij dat zijn moeder gelukkig was en naar Mei Ling wees, die in haar laatste dagen was en naar hem lachte.

Het uniform paste goed en de eerste nacht als hulp van de nachtportier verliep rustig.

Het was pas twee maanden later dat Li, op zijn ronde langs de kamers, bij de een na laatste een oudere prostituee voor de deur vond die met hem mee naar beneden wilde. Li kende haar goed. Ze zag er altijd verzorgd en beheerst uit. Nu was ze moe, met doffe ogen.

In de lift vroeg ze hem hoe hij altijd zo opgewekt en behulpzaam kon zijn in een baan beneden zijn stand. Zij moest wel in haar beroep blijven, al verveelde het haar. Want voor het oppakken van het schilderen, dat ze jaren geleden gedaan had, was ze al te oud, dacht ze.

Li keek haar vriendelijk en nadenkend aan en stelde haar voor elkaar in een dichtbij restaurant te spreken, om negen uur, direct na zijn dienst. Hij moest nog terug voor de laatste klant.

De vrouw nam plotseling met een zoen afscheid, riep een taxi aan en zwaaide nog naar hem in de ingang.

- Maak geen afspraak Li, dat wil Joe niet hebben, dat weet je,' kreeg hij te horen.

- Nee, Jack, ik heb een vrouw in China die een kind van me verwacht. Ze wilde alleen een gesprek met me omdat ze ongelukkig is.

- Gek, ze is een van de chicste en heeft een vaste, rijke kerel als klant.

- Ik zal het wel merken, ik had met haar te doen.

Hij ging terug naar de lift. Niet alleen Monique, ook hijzelf zat vast aan een wereld van verwachtingen en teleurstellingen.

De priester zat weer op zijn oude plaats.

Kwart over negen zat Li tegenover Monique, die er veel beter uitzag en kort en zakelijk van haar wanhoop vertelde.

Mannen bevredigen kon ze, heel goed zelfs, ook al deed het haar niets. Maar vlak erna overviel haar de laatste tijd een grauwe treurnis, die haar helemaal verkilde.

Ze kon dan nauwelijks gewoon weggaan, ze zou dan wel tegen de klant willen schreeuwen. Dat was steeds erger geworden.

Vroeger, toen ze nog schilderde, was er nog een toekomst geweest, ook al verkocht ze weinig. Li sipte peinzend aan zijn thee.

- Als je voldoende geld hebt zou ik de overstap wagen, Monique. Zo boos en verscheurd verder gaan vreet je op.

Hij zag hoe ze weifelde en uitstelde te beslissen. Ze lachte schamper, terwijl ze een slok van haar whiskey nam en naar het al drukke verkeer buiten keek en naar de in- en uitgaande gasten van het hotel ertegenover.

- Blijf je me helpen als ik het waag?

- Zolang ik hier ben, ja, maar het hangt uiteindelijk van jezelf af. Jij moet er doorheen, zonder reddingsboeien. Je onderschat je kracht.

Ze lachte opeens, voluit. Hij had gelijk, ze moest het doen.

Ze stond snel op, ging naast Li op zijn bank zitten en trok hem naar zich toe, wachtte even en omhelsde hem toen hartstochtelijk.

- Ik doe het, ik ga het vanavond aan de overkant afzeggen. Hij vindt wel een ander voor zijn behoefte. Dank je wel ... ik moet nu weg, anders ...

- Ga maar, het lukt wel.

... was dat zo ...? Maar je kon niet weten.

Hij zag haar buiten wegwandelen, een chique, zelfbewuste oudere vrouw.

Aan de kassa moest hij even wachten voordat de dienstster, die veelbetekenend naar hem lachte, met hem afrekende.

Als hij het aan Caroline vertelde zou ze ook lachen, maar anders dan de dienstster.

Hij merkte tot zijn verbazing dat hij ging houden van de nachtdienst in het oude hotel, met zijn mahoniehouten lounge en de ouderwetse balie en het al versleten sleutelbord, waar je niet zomaar bij kon.

Als de receptionist even weg was moest je wachten, wat natuurlijk een vloek was in een haastige wereld. Maar het werd hier geduld, omdat de rust van heel vroeger er nog altijd was. Daardoor werd je vanzelf herinnerd aan je eigen voorlopigheid, in een wereld die al heel lang bestond, lang voor het

haastige dat er maar pas bijgekomen was. Zo was het nog in China, als je over de onafzienbare velden naar de verre bergen keek en nog net niet hoorde wat ze voorspelden.

Als Li dan door een late gast werd aangesproken, moest hij zichzelf uit die sfeer terugroepen om een zinnig antwoord te kunnen geven. Dat vertraagde antwoorden werd hem vergeven, omdat oosterlingen nu eenmaal traag en vaak afwezig waren.

Op voorspraak van Belaert kreeg hij enige maanden later een baan als hulp van de technische verbindingsman voor het filiaal van de telefoonmaatschappij in China. De Chinezen die er al langer werkten en hun vrouwen hadden meegenomen voor de leertijd – die gemakkelijk anderhalf jaar konden duren – verwonderden zich erover dat Li als vrijgezel in dit vreemde land leefde. Maar ja, een monnik dat was natuurlijk anders.

Door hun opmerkingen realiseerde Li zich welke rol de vrouwen in zijn leven hadden gespeeld. Een enkele vrouw had zelf het initiatief genomen. Maar bij Mei Ling was het van hem uitgegaan. En ‘de mooie’ van het klooster zou hij waarschijnlijk weer terugzien als hij zijn werk daar ging afmaken.

Zijn baan als hulp van de nachtportier had hij opgegeven.

Intussen had hij van Monique gehoord dat ze een basis gevonden had voor haar nieuwe leven. Een van haar vaste klanten had haar gevraagd zijn maîtresse te worden voor onbepaalde tijd.

Haar ogen stonden helder en ondernemend.

Een paar maanden later ging hij vervroegd terug naar China, omdat Mei Ling geschreven had dat ze zo naar hem verlangde. Zo had Harding het tenminste geschreven, Mei Ling zou zichzelf nooit zo bloot geven in een brief. Er moest iets anders aan de hand zijn, want Harding schreef niet zomaar iets. Gelukkig had Caroline zoveel zelfvertrouwen gekregen dat ze Li gemakkelijk kon laten gaan.

Tenminste, dat had ze gezegd toen hij haar van zijn voornemen vertelde. En ze was altijd strikt eerlijk geweest. Ze zou later wel volgen als ze haar studie had afgemaakt, had ze gezegd.

Het leek of, onafhankelijk van al het andere, zijn land hem wenkte. De onafzienbare velden en de hoge lucht die tot aan de verre bergen reikte, zouden hem net als vroeger ontvangen, zonder vragen of verwachtingen. Net als de priester, die tegenover hem naar zijn eigen adem luisterde en hem vrij liet iets te vragen of te zwijgen.

Als je er niet verder over dacht, gebeurde waarschijnlijk wat gebeuren moest. Daar leek het op, dacht hij, toen de telefoonmaatschappij hem op voorspraak van Belaert vroegtijdig liet vertrekken, hoewel hij nog onvoldoende was opgeleid.

Ze hadden wel bedongen dat hij vooreerst een lager salaris zou krijgen en dat dat pas verhoogd kon worden als hij in China meer ervaring had opgedaan.

Toen hij tenslotte aan het grote kantoor op de achterste binnenplaats had aangeklopt, vertelde Harding hem dat Mei Ling aan kraamvrouwenkoorts was overleden. De zorg voor de kleine Mei Ling – het was een meisje – had haar zusje Tioe Lin voorlopig op zich genomen. Li moest beslissen hoe het verder moest.

Harding zag de slag aankomen, al huilde Li niet. Hij had het zo kort mogelijk verteld, om er tegelijk aan toe te voegen dat Li natuurlijk in zijn huis terecht kon en dat zijn vrouw eventueel de zorg voor het meisje voorlopig op zich kon nemen, tot Li een andere vrouw had gevonden.

Li stond doodstil in de kamer, helemaal naar binnen gekeerd, voordat hij zijn rug rechte en Harding met een betraand gezicht bedankte.

- Je bent eigenlijk een zoon van me, Li, een broer van Caroline, het spreekt dus vanzelf dat je dochter hier voorlopig terecht kan.

Li knikte alleen maar.

Harding wees hem een stoel en schonk een kop thee voor hem in.

Hij dronk zijn thee met langzame teugen op.

Het moest zich nog in hem ordenen, daar kon je zelf niet veel aan doen.

- Ik denk dat ik eerst naar Tioe Lin ga, meneer Harding, en met haar bespreek wat de mogelijkheden zijn, want zo'n kleine peuter is een hele last.

Harding knikte hem bemoedigend toe.

- Ik laat het helemaal aan je over, Li, maar mijn huis staat ter beschikking.

Daar was het bij gebleven.

De volgende dag begaf Li zich op weg naar zijn geboortedorp, waarbij hij het geluk had dat het net de dag was dat Tjou met zijn boot langskwam.

Het varen ging aan hem voorbij. Opgesloten in zichzelf werd hij pas wakker toen hij over de loopplank de aanlegsteiger opstapte en op weg ging naar het tempeltje.

De oude priester was er nog.

Tioe Lin als vervang-moeder

Li vond de priester in meditatie. Hij keek niet op, maar het kussen tegenover hem gaf aan dat een eventuele bezoeker welkom was.

Op het kussen weken de vragen met het zakken van de adem terug. Hier zitten was voldoende. Een kuchje deed hem opkijken.

- Het gaat altijd anders dan wij denken, Li, maar voor de kleine Mei Ling wordt goed gezorgd. Tioe Lin zal blij zijn je te zien. Ze verwacht je al. Ik wist dat je komen zou.

Li wachtte, zonder iets te zeggen.

- Ik zal je niet raden, je moet het zelf bepalen. Vertrouw Tioe Lin maar, ze is nog bij haar ouders en er is al een bruidsschat voor haar betaald. En kom langs als je weer weggaat. Ik zal je daarna waarschijnlijk niet meer zien, mijn tijd is gekomen.

- Maar blijf ik in uw aandacht?

- Natuurlijk, dat heeft niet met het afleggen van dit lichaam te maken.

Li boog diep en voelde de hand van de priester op zijn hoofd.

Er ging een wonderlijke kracht van uit. Alles zou gaan zoals het moest.

Toen hij zich oprichtte stond de priester al. Hij knikte Li vriendelijk toe en ging naar zijn kamertje.

Li bleef zitten, totdat gedachten over de toekomst binnenslopen.

Tijd om te vertrekken.

Schadeloosstelling

De volgende dag zou hij naar Tioe Lin gaan, als hij in de buurt kon overnachten.

Gelukkig was het kleine theehuis van vroeger er nog.

Een overnachting zonder gebruik te maken van de vrouwen voor verpozing werd toegestaan, als hij een kleine meerprijs wilde betalen voor het gederfde verpozingsgeld.

Hij sliep tegen verwachting goed.

Maar hij werd door verdriet overvallen toen hij het bekende huis van de ouders van Mei Ling in het oog kreeg. Van zijn vrouw, die hij maar zo kort had meegemaakt, was alleen nog de kleine Mei Ling over.

Na lange tijd in de schaduw van bomen naar het huis gekeken te hebben, vatte hij moed en klopte aan.

Hij werd opengedaan door een bediende, die hem bij de moeder zou aandienen.

Niet lang daarna stond ze voor hem – te vlug eigenlijk, naar zijn gevoel. Zou ze hem verwacht hebben? Het leek er wel op.

Nadat ze gebogen hadden, vroeg de vrouw of hij de kleine Mei Ling kwam halen, een kind dat hun al veel zorg en voedsel had gekost. Weliswaar had Tioe Lin er het hare aan gedaan om de moeder te vervangen zolang ze nog niet kon trouwen, maar het kind en Tioe Lin werden hier toch maar onderhouden. En al was er gelukkig een bruidsschat voor Tioe Lin in het vooruitzicht gesteld, het bleef vooreerst een grote last.

- Wilde de voorname heer Li haar daarvoor schadeloos stellen? Het kind van Mei Ling was tenslotte zijn dochter.

De vrouw keek hem ernstig en verwachtingsvol aan.

Li boog het hoofd en zei dat hij alleen naar zijn dochter kwam kijken en met Tioe Lin zou overleggen hoe het verder moest. Daarna zou hij een besluit nemen. Het was tenslotte een gecompliceerde zaak waar hij, net terug van Amerika, niet direct over kon beslissen. Maar hij zou haar in ieder geval schadeloos stellen, daar kon ze gerust op zijn.

De moeder boog verheugd en prees zich gelukkig dat hij niet direct tegenwerpingen had gemaakt. Ze bedacht ook dat Li de tussenpersoon van de invloedrijke Amerikaanse stoffenhandelaar was, en zo iemand was gewoon direct scherp af te dingen. Maar ze moest voorzichtig blijven. Het beste was in te stemmen met zijn voorstel en hem met Tioe Lin te laten praten, die had ze tenslotte in haar macht en het kind zelf was ook nog een troef.

Ze zei, onderdanig naar de grond kijkend, dat ze begreep dat de heer Li niet direct kon beslissen. Hij behoefde zich ook niet te haasten, nu hij een vergoeding had toegezegd. Een bediende zou hem naar Tioe Lin brengen.

Li boog alleen maar, zonder haar aan te kijken. Ze zou wel begrijpen wat dat betekende.

Niet lang daarna stond hij tegenover Tioe Lin.

Na de formele begroeting bracht Tioe Lin hem bij het kind.

Pas nadat de bediende zich verwijderd had en ze beiden over het nog slapende kind gebogen stonden, legde Li voorzichtig een hand op de schouder van Tioe Lin, die ontroerd naar hem opkeek.

- Ze lijkt het meest op mijn zuster en een beetje op U. Ik hoop dat ik voor haar mag blijven zorgen tot ik getrouwd ben, dat is nog minstens een jaar.

Li vertelde haar wat hij met de moeder had afgesproken. En dat hij van plan was haar vrij te kopen en haar als zijn toekomstige echtgenoot de leiding te geven van het bedrijfje van haar overleden zuster, als dat er nog was.

- Ja, het bedrijfje bestaat nog, maar ik weet heel weinig van weven af. Beoordelen kan ik het wel.

- En voor mijn dochter zorgen?

- Dat zou ik ook doen als U niet teruggekomen was.

Li richtte zich op en knikte naar de deur. Ze begreep het, liep er snel naar toe en opende de deur geruisloos.

Er was niemand.

Om het kind – dat nog steeds lag te slapen – niet te storen, gingen ze in het vertrek ernaast.

- Ik kan niet meer op uw arm zitten, maar ik heb nog evenveel vertrouwen in U.

Li moest lachen.

- Dat komt goed uit, Tioe Lin, want we zullen nog een heleboel samen moeten regelen en jij weet het beste hoe je je moeder moet aanpakken. En laten we elkaar weer gewoon tutoyeren als vroeger, al zijn we nu een stuk ouder.

Ze knikte alleen maar, met een bezorgd gezicht, omdat ze haast onoverkomelijke moeilijkheden voor zich zag.

Ze dempte haar stem en ging nog dicht bij Li staan, op haar hoede voor de terugkeer van de bediende.

Li voelde, nu hij zo dicht bij haar stond, dat ze hem niet alleen helemaal vertrouwde, maar dat ze ook een goede moeder zou zijn.

Op die basis moest het lukken.

Toen ze tenslotte afscheid namen, leunde Tioe Lin net zo aanhankelijk tegen hem aan als toen ze klein was, al was ze nu een onafhankelijke en vastberaden vrouw.

Het plan dat ze fluisterend hadden besproken werkte goed uit, waarschijnlijk omdat Tioe Lin geleerd had hoe ze het met de inhalige en liefdeloze moeder moest inkleden, zó, dat het ook duidelijk was hoever de vrouw kon gaan met haar eisen, wilde ze Li's afkoopsom en vergoeding niet mislopen.

Intussen zorgde Li, die Harding's hulp daarvoor inriep, voor een goede weefmeester voor Tioe Lin. En via Harding's vrouw kon ze de Amerikaan op de hoogte houden van de zaken.

Ondanks deze voorspoedige ontwikkelingen had Li zich nog nooit zo verlaten gevoeld – of het moest zijn toen hij zich vanaf het dak van het huis in het water wilde laten glijden. Maar dat was lang geleden.

Zelfs het laatste gesprek met de priester had zijn stemming niet veranderd, al twijfelde hij er niet aan dat de aandacht van de priester met hem mee zou gaan.

Alleen het lachje van de kleine Mei Ling kon hem soms verrassen en het beeld van haar moeder terugroepen.

In zo'n korte flits leek alles levend, zonder verleden of toekomst, maar direct daarna begon hij zich weer van alles af te vragen: of Tioe Lin – die heel vertrouwd voelde – ooit zijn vrouw zou kunnen worden en of hij met zijn vele andere verplichtingen wel een goede vader zou kunnen zijn.

Voor het werk bij de telefoonmaatschappij moest hij veel reizen, en als straks Caroline terug was voor werk in de verpleging, zou hij haar waarschijnlijk nog gedeeltelijk moeten bijstaan, dat had hij Harding beloofd. En bovendien hield hij van Caroline.

Wat moest voorgaan?

'Stap voor stap,' hoorde hij.

Dat was het laatste wat hij vernomen had, drie dagen geleden.

Rusteloos had hij naar een oplossing gezocht, hoewel hij wist dat je er zo niet kwam. En de rust van de meditatie was maar een tijdelijke verdoving.

Wat zou de priester hem raden? Maar hij moest nu zelf verder.

Hoorde hij het goed, nu al, zo vroeg?

Hij luisterde scherper: de luiken bij Harding werden opengegooid. Dat moest Harding zelf zijn. De bedienden deden het veel voorzichtiger.

Toen werd er geklopt en direct daarop kwam Harding binnen.

- Ik dacht al dat je op was, kom maar mee naar mijn kamer. Ik heb vuur laten aanleggen, dat heb je nodig als je ouder wordt.

Harding lachte verontschuldigend.

- Graag meneer Harding, ik had het U eerder moeten vragen.

- Wat?

- Een gesprek ... ik kom er niet meer uit.

Harding, die al onderweg was naar de deur, draaide zich met een ruk om.

- Margaret, mijn vroegere vrouw, dat weet je geloof ik ...

Li knikte. Daar had Caroline wel eens van verteld.

- ... heeft me in een droom gezegd dat ik je moest helpen de juiste volgorde te vinden. Je zocht veel te ver. Laten we maar samen je puzzel bekijken, misschien kan ik je raden. Common sense heb ik, dus als het op dat gebied ligt ...

Li keek hem verheugd aan. Het voelde al veel minder hopeloos. En als meneer Harding een boodschap van zijn vroegere vrouw gekregen had ...

- Laten we dan maar gaan Li, het ontbijt wacht.

Naast de oude Chinese kachel had Harding een gewone open haard laten maken, waarin nu een vrolijk vuur vlamde.

Toen ze zaten begon Li aan zijn opsomming.

Halfweg onderbrak Harding hem.

- Wat vind je hart het belangrijkste?

- Dat de kleine Mei Ling rustig bij Tioe Lin kan opgroeien en dat ik haar af en toe kan zien.

- Je weet natuurlijk dat Tioe Lin met je dochter voorlopig hier in huis kan komen en dat we intussen een behuizing voor haar zoeken in de buurt van haar bedrijfje. De zaak gaat goed, ze heeft er al twee

goede weefsters bij en ik kan haar productie gemakkelijk afzetten. Misschien kan ze het wel zelf bekostigen. Dat is beter voor haar zelfgevoel.

- Dat was dus 'stap voor stap', als je wist waar je beginnen moest.

Harding keek hem verwonderd aan, maar moest lachen toen Li hem van de cryptische mededeling vertelde.

- Alles heeft ongetwijfeld een bedoeling, maar die kennen we niet. Dus moet je het zoeken in wat je wel kent én wat je hart je ingeeft. Dat laatste wil ik soms vergeten, maar dan waarschuwt Margaret me wel ... gelukkig niet vaak.

- Wat dom van me, ik ...

- En hoe dacht je dat ik me voelde, toen ik merkte dat jij als Chinees Caroline veel beter begreep en kon helpen dan ik?

- Ja maar dat kwam ...

- Jij zocht, net als ik met Caroline, op de verkeerde plaats en dan wordt het ingewikkeld.

Li keek ernstig in de vlammen.

Hij kon niet op meneer Harding blijven leunen. Hij moest het zelf samen met Tioe Lin verdienen.

- Maar ik kan dat niet van U blijven aannemen, meneer Harding.

- Ik heb toevallig geld, Li, daar heb ik me ook voor ingespannen. En jij hebt een soort wijsheid die je niet in geld kunt omzetten, maar die op een andere manier kan helpen. Mogen we het niet samen doen, ieder op zijn terrein?

- Maar ...

- Is dat je antwoord?

- Nee, meneer Harding ... graag, voorlopig.

- Goed zo, dan vraag ik nu aan mijn vrouw het eten te brengen, ik heb flinke trek.

Li had waarschijnlijk nog nooit zo genoten van het stevige ontbijt dat hem voorgezet werd.

Die avond op zijn kussen, viel het hem in dat Lioe Sjoë hem had geleerd geconcentreerd niets te doen tot de vis bewoog, wel nog onder het zand, maar voor jou al voelbaar.

Dat maakte hem zo zacht dat hij de samengebalde kracht van binnen kon voelen, een kracht die nog alle kanten uit kon, maar pas in actie kwam als het goede moment zich zou voordoen.

Heel ver weg klonk de schrille fluit van een trein. Het was nauwelijks hoorbaar, zo ver weg was de nieuwe spoorbaan.

De spoorlijn betekent natuurlijk ook de telefoon ...

Hij deelde Harding zijn besluit mee, die vrolijk naar hem opkeek.

- Eigen baas zijn en je eigen geld verdienen en zien wat je ermee doen kunt.

- Maar als U me niet altijd geholpen had ...

- ... en jij de begeleiding van Caroline niet op je had genomen, Li, waar zeur je toch over.

Harding zweeg plotseling ... zijn overleden vrouw knikte hem lachend toe.

- Nee, niets. Ik kreeg alleen een bevestiging. Jij kent dat ook.

- Ja, en ik zag dat het U goed deed. Ik begrijp nog weinig van het leven, maar soms weet je dat het goed is, zonder er iets aan gedaan te hebben.

Li schrok van de vele woorden over een geheim.

Harding stak zijn hand over de tafel uit en voelde de stevige handdruk van Li.
Die taal verstonden ze beiden.

De volgende dag ging Li op reis.

Het kostte hem twee dagreizen, maar hij was welgemoed nu hij beslist had.

De vestiging van de telefoon in het kleine dorpje zag er anders uit dan de huizen er omheen. Het gebouw stond op zichzelf, terwijl de huizen er omheen bij het omringende land hoorden. Toch was het nog niet eens zo strak en logisch opgezet als in Amerika, maar toch ... Hij zou tussen die twee werelden moeten leven, zonder zichzelf te verliezen.

Het was nog zo vroeg dat zelfs de markt er verlaten bij lag. Hij kon gemakkelijk nog een ommetje tussen de velden maken.

Nauwelijks buiten vergat hij alles van daarvoor. In het eerste ochtendlicht leken de velden, waarvan het graan net binnengehaald was, langzaam wakker te worden en zich naar de verre bergen uit te rekken. Die keken sereen neer op het land, dat zich van hun voet uit verder en verder uitstreekte naar de grote rivier en van daaruit naar de oceaan.

Hij moest lang stilstaan om het helemaal tot zich door te laten dringen.

Zo was het, hij hoorde thuis tussen het vele dat onophoudelijk geboren werd en stierf. De mensen die daar leefden waren nog ondergeschikt aan dat machtige gebeuren. Natuurlijk zouden de treinen en het telefonisch verkeer het oerritme, net als in Amerika, steeds verder terugdringen. Daar was niets aan te doen. En – hij huiverde – op den duur zouden ze in de kleine wereld van hun gedachten leven. Dan werd het tijdloos scheppende onzichtbaar.

Li voelde zijn nietigheid en het belachelijk kleine van zijn problemen. Hoe kon je dat allemaal vergeten? En hij had zich in het klooster nog wel met deze onmetelijke zaken willen bemoeien ...
Even zag hij het vriendelijke gezicht van de priester, dat door hem heen naar de verte keek. Hij moest verder.

De zon was al een eind hoger aan de hemel geklommen en doortrok alles met warme verzadiging, toen Li zich omkeerde en terugliep naar het dorp en zijn toekomstige werkkring in het moderne, afzijdige gebouw van de telefonie.

Het bleek dat de leiding al was ingelicht over zijn komst. Ze wisten ook dat hij nieuwe technieken had geleerd die hier nog ingevoerd moesten worden.

Hij begreep pas later dat men hem daarom zo hartelijk welkom had geheten. Al had de chef er bij zijn introductie aan toegevoegd dat hij, als de nieuwe werkwijze was ingevoerd, eenzelfde positie zou krijgen als de andere in Amerika opgeleide Chinezen.

Hij had Li daarbij strak aangekeken, in de verwachting dat Li het hiermee niet eens zou zijn. Tot zijn verbazing knikte Li instemmend, hij had niet anders verwacht. En bovendien lag zijn hoofdinteresse elders en was het telefoonwerk alleen nodig om het andere te kunnen doen.

De chef kon bijna niet geloven dat Li het zo voelde en nam zich voor extra op zijn hoede te zijn voor iemand die zich zo onschuldig en meegaand voordeed – terwijl hij toch, net als de anderen, krom moest hebben gelegen om in Amerika te kunnen worden opgeleid.

Pas een paar maanden later begon de chef de woorden van Li te geloven, door de vriendelijke en kameraadschappelijke manier waarop hij met de andere medewerkers omging.

Ook Li zelf wist de eerste maanden dat hij bij de telefoon werkte nog niet dat deze baan maar een tussenfase was. Dat werd nog versterkt door de inzet van Tioe Lin in haar bedrijfje. Dat bracht steeds meer op – samen met het salaris van Li naderde het al dicht de vraagprijs van de kleine woning die ze daar in de buurt hadden gevonden.

Ze hadden in overleg besloten iets bijzonders aan Harding te geven voor alle hulp en gastvrijheid die hij hun geschonken had: twee mooie, traditionele Chinese kimono's met kostbaar borduurwerk, dat er in een andere streek in aangebracht moest worden. Eén voor Harding zelf, in mandarijnen stijl, en één voor zijn vrouw, in de stijl zoals ze door een hoofdvrouw werd gedragen.

De onderhandelingen met de moeder van Tioe Lin waren achter de rug, ze wisten beiden afgezet te zijn. Maar het eindeloze loven en bieden stond hen zo tegen, dat ze liever materiële schade leden.

Zo verliep ruim een jaar van hard werken voor beiden, terwijl in Li een vreemde ongerustheid groeide. Deels kwam dat door het werk. Hij besepte steeds meer dat de introductie van de telefoon onvermijdelijk was, en dat daarmee tegelijkertijd het vertrouwde zelfgevoel van het volk zou verdwijnen. Een zelfgevoel waarmee ze de afgelopen eeuwen vele rampen hadden overleefd. En ... hij werkte daaraan mee.

De tweede moeder, Tioe Lin, en de monniken in het Klooster op de Overgang voelden hun lot nog steeds als onvermijdelijk, iets waar je hoogstens tijdelijk voor jezelf enige verbetering in kon brengen als het toeval je goedgezind was. Maar het besef dat jouw wijze van leven invloed had op het geheel dat je niet kon overzien, ontbrak.

Op een mooie avond – het schemerde al in zijn kamer, hij zat nog op zijn kussen – hoorde hij verwarde, opgewonden stemmen en een somber vermaan, dat een hopeloos gevoel achterliet. Het was niet direct duidelijk, maar omdat het zo'n indruk maakte, bleef het zijn aandacht trekken. Tenslotte herinnerde hij zich zijn tijd in het Klooster op de Overgang en zijn werk in de knik ... Hij wist dat de oude Meester van het Verbindende Woord gestorven was en dat hij er waarschijnlijk alleen voor zou staan. Toch gaf het hem een warm gevoel, zelfs nu hij er alleen voorstond en misschien maar een enkele keer iets van de oude priester zou merken. De monniken daar zouden hem waarschijnlijk opnieuw afwijzen en van de nieuwe meester wist hij niets. Alleen 'de mooie' zou nog wel weten wie hij was en hem toelaten.

Hij ging naar buiten naar de rivier en liep langs de oever naar het wilde gedeelte.

Na een poos stond hij stil en keek naar het water, dat in de bocht vriendelijk bewoog en hem deed denken aan het meer waar hij Lioe Sjoë voor het eerst had gezien, wachtend tot de giftige vis zou bewegen.

Wat zou zij hem raden, na die lange tijd dat ze elkaar niet gezien hadden?

Hij schrok ... ze stond voor hem, nauwelijks ouder, wees op haar metgezel die peinzend naar haar keek, en zei:

'Je moet je werk afmaken. Helemaal lukt nooit, maar als je het te lang in de steek laat, zullen de tuinen in hun oude afwijzing terugvallen en de knik zal de verdeeldheid niet meer aankunnen en berusten in zijn lot.'

Toen hij haar wilde bedanken lachte ze, wees op haar metgezel en zei: 'Ik heb nu een man, maar de plaats in mijn hart voor jou blijft leeg. Daar heb je recht op.'

En daarmee verdween ze. Ze liet hem bemoedigd, maar ook ernstig achter.

Hij liep terug naar huis, zonder veel te zien. Op zijn vertrouwde slaapbank, met het schemervlak van het open raam bij zijn voeten, probeerde hij een volgorde van beslissingen uit te stippelen. 'Wat zegt je hart?' hoorde hij Harding zeggen.

O ja, zo was het. Eerst alles met Tioe Lin bespreken.

In de afgelopen tijd was ze een stuk veranderd. Haar aanhankelijkheid was overgegaan in medeverantwoordelijk willen zijn, zonder dat de warmte van het kleine meisje, dat Mei Ling en Li naar elkaar toegetrokken had, was verdwenen.

Li had er een hartelijke en fijngevoelige kameraad aan, die de zaken dikwijls helderder en nuchterder zag dan hij.

Het ergerde hem dan wel dat hij alleen de zogenaamde innerlijke zaken zag en daardoor vergat dat de meeste mensen het tastbare voor lieten gaan. Waar hij mee bezig was kwam later wel, had Tioe Lin hem meerdere malen voorgehouden, al wist ze heel goed dat dat maar de halve waarheid was. Maar dan kon ze hem plotseling omhelzen en zeggen dat er gelukkig nog mensen waren die daar het eerst aan dachten, zoals de priester die haar geholpen had met haar ingesnoerde voetjes.

En als ze hem dan bij de schouders pakte en dwong haar aan te kijken, vergat hij zijn zelfverwijten.

Het werd tijd de geschenken voor Harding klaar te maken, iets wat Tioe Lin tot haar taak rekende en waar hij zich maar niet mee moest bemoeien.

Li merkte dat hij steeds meer van haar ging houden, niet zoals destijds van Mei Ling, maar lossener en gewoner.

Toen hij zijn voornemen tenslotte aan Harding vertelde, had die hem lang onderzoekend aangekeken.

- Wat dat voor jou betekent, Li, kan ik moeilijk inschatten ... voor mij lijkt het dat je een zaak die je moest laten liggen toch moet afmaken, anders ...

- Ja, meneer Harding, zo voelt het. Maar tegelijk vraag ik me af of het mogelijk is de scheppingskrachten te beïnvloeden als kleine mens. Lioe Sjoë heeft me wel aangemoedigd het weer op te pakken, maar 'helemaal lukt natuurlijk nooit', zei ze erbij.

- Dat begrijp ik ook, maar dat je wilt proberen zover mogelijk te komen, zou ook mijn idee zijn. Je weet het nooit tot je het helemaal geprobeerd hebt. Zo is het in mijn zaak ook. In ieder geval heb je mijn zegen. Is Tioe Lin stevig genoeg om het die onbepaalde tijd zonder je te stellen?

- Ik denk het wel, meneer Harding. Ze drong er tenminste op aan dat ik het zou doen.

Li's gezicht versomberde.

- Zo'n kleintje moet al een heleboel verwerken ...

- Dat heb ik aan Caroline ook gemerkt toen Margaret onverwacht stierf. En ik denk dat je haar zult moeten helpen met de ingewikkelde sociale orde hier. Waarschijnlijk komt ze over anderhalf jaar terug.

- Ik zal het proberen meneer Harding, maar ...

- Meer kan niet Li, ik weet hoe je er tegenover staat. Maak een duidelijke afspraak met de telefoondienst én denk het eerst aan jezelf en Tioe Lin.

Li moest lachen.

- Hoe moet ik zonder U in het Noorden.

- Dat zal je goed afgaan, daar ben ik zeker van. En bovendien geef ik je ruim reisgeld mee, dan vergeet je me tenminste niet.

Zo eindigde het gesprek waar Li zo tegenop had gezien.

Het leek wel of, nu de priester teruggetreden was, anderen insprongen om hem in het spoor te houden. Hij sliep die nacht diep en zonder dromen.

Hoewel zijn chef bij het telefoonbedrijf niet kon begrijpen waarom Li zo'n goede baan voor onbepaalde tijd wilde opgeven, willigde hij zijn wens in, onder voorwaarde dat hij zijn laatste maandloon zou krijgen als hij zich weer meldde.

'Je had nog steeds monniken, zelfs onder hoog opgeleide Chinezen,' had hij bij het avondeten tegen zijn vrouw gezegd.

'Gelukkig, maar meneer Wang, die weten nog dat het graan niet zomaar groeit.'

Hij had geen antwoord gegeven, want als ze hem aansprak met 'meneer', liet ze hem voelen dat ze van een voornaam familie afkomstig was, waar nog andere waarden golden dan geld of positie alleen.

Toen Li een week later vertrok – het was nog heel vroeg, net als de eerste keer – voelde hij eerst recht dat hij nu op zichzelf aangewezen was. Maar de grote scheppingskrachten waren nog als vroeger. De dauw op de gewassen en straks de zon zouden onveranderd hun werk doen.

En hij ging naar het klooster om iets te trachten dat waarschijnlijk onmogelijk was. Toch had Lioe Sjoë hem aangemoedigd en ook Tioe Lin had hem gesteund bij zijn voornemen.

Hij stond stil en keek naar de lucht, die steeds helderder werd en de bergen aan de verre horizon langzaam tevoorschijn liet komen.

Zou zijn poging in de eerste plaats voor hemzelf bedoeld zijn? En wat maakte het dieper beseffen van zijn verantwoordelijkheid uit voor het geheel?

Toch versterkten deze overwegingen zijn verlangen naar het klooster. Er was dus altijd meer in het spel.

'Dat is zo,' hoorde hij.

Van waar het kwam wist hij niet, maar dat deed er niet meer toe, nu hij op zichzelf was aangewezen.

Je moest zover doordringen in jezelf dat je wat je had geleerd van anderen kon laten voor wat het was: soms nuttig, vaker verwarrend en meestal leidde het je af van waar je eigenlijk mee bezig was.

De priester had hem telkens met een enkel woord teruggezet op zijn eigen spoor.

Nu moest hij dat zelf doen. Zou hij dat kunnen?

Hij zuchtte. Op die manier bleef je op de plek ronddraaien. Je kon beter gewoon verdergaan en erop vertrouwen dat je wel zou merken hoe het in elkaar stak. Hij moest niet langer dralen.

De vroegere waardin

De zon was hoger gekomen en de dauw trok zich terug. Op de velden groeide het graan verder zoals het al eeuwen had gedaan, zonder vragen en overwegingen. Alles groeide gewoon van binnenuit. Wat er verder gebeurde ging hun niet aan.

Hij zette er de pas in.

Twee weken later – hij had een gedeelte met de trein kunnen doen – moest hij volgens zijn herinnering in het gebied van de waardin zijn.

Hij probeerde zich te herinneren hoe de herberg eruit zag, maar er kwam niets binnen.

Tegen de avond kwam bij een klein, vervallen huisje en besloot daar onderdak te vragen. Toen er na kloppen geen antwoord kwam, drukte hij de deur, die meegaf, voorzichtig open. Hij stond in een klein schemerig vertrek, met achterin iets dat leek op een balie. Hij liep er op goed geluk naar toe.

Hoewel hij nog steeds niemand had gezien, riep hij naar de deur achter de balie dat hij graag wilde overnachten en een maaltijd gebruiken. Het bleef stil, tot hij onverwacht een zacht slepend geluid achter zich hoorde en een kleine, armoedige vrouw in de voordeur zag staan, die hem strak aankeek.

- Zo is het gesteld met het klooster waar je naartoe wilt. Je moet helemaal op jezelf vertrouwen en aan de Meester van het Bijtende Woord zeggen dat je je taak wilt afmaken. Daar zal hij uit eerbied voor mij wel in toestemmen. De tuinen gaan weer hun eigen gang, zonder zich iets van elkaar aan te trekken, en de verbinding in de knik zucht en steunt steeds meer.

De waardin was nu net als vroeger en de herberg was weer als vanouds.

- Je wilt graag eten en slapen. Dat kan, wacht maar even.

Haar ogen waren weer onderzoekend en vriendelijk en ze bewoog zich met gemak.

Het duurde niet lang of er stond een heerlijke, stevige maaltijd voor Li klaar en boven vond hij een glanzende slaapbank met een schoon dekbed.

Het leek hem toe dat hij minstens vierentwintig uur zou slapen, hij ging niet eens meer naar buiten na het eten. De herberg zelf leek opgenomen in het grote bestel dat het land overkoepelde.

Harding, Mei Ling, Tioe Lin en Lioe Sjoë zagen er heel anders uit. vriendelijk en met vertrouwen.

Twee weken later stond hij aan de poort.

Hij moest lang wachten tot de hoofdpriester hem opendeed. Er kwamen blijkbaar niet vaak monniken langs.

Hij zag dat de hoofdmonnik schrok toen hij hem herkende en dat hij een stap achteruit deed.

Li boog diep en vroeg aan de monnik of hij hem bij de meester wilde aandienen. Hij moest zijn werk van voordien nog afmaken: ‘Volgens de waardin, die de meester kent, zijn de tuinen nog verdeeld en kun je bij de knik gesteun horen. De vroegere meester is te vroeg gestorven, dus komt het op mij neer.’

Een hele poos later – Li wachtte voor de gesloten poort – kwam de hoofdmonnik terug.

- De meester wil je eerst spreken, daarna krijg je van mij alles wat je nodig hebt.

Bij de verhoging van de meester boog Li driemaal. De meester knikte alleen maar, stond op en ging naar zijn kamertje daarachter, waarvan hij de deur sloot.

Li liep eerbiedig naar de deur en klopte. Er ging een bel binnen, waarop Li, na weer gebogen te hebben, naar binnen ging.

- Het is dat de waardin van de vroegere meester je heeft aanbevolen, anders had ik je niet toegelaten. Je moet er rekening mee houden dat er weer harde eisen gesteld worden, met iedere dag een individueel gesprek. Je krijgt je oude plaats aan het eind van de hal, na de knik. Ik merk wel wat je kunt.

De bel ging. Li boog en vertrok.

De hoofdmönnik wachtte hem op en bracht hem naar zijn oude kamertje.

Hij was blij alleen te zijn en even te kunnen rusten, voor hij zijn kussen ging opzoeken.

Het koele water in de ronde ton was heerlijk na zijn lange tocht. Hij waste zich uitvoerig en zijn huid gloeide na het ruige afdrogen.

Met zijn monnikskleren aan stapte hij een nieuw en tegelijk een oud leven in.

Ook de tuin was in afwachting. Toen hij achterlangs de meditatiehal naar zijn oude kussen wilde lopen, voelde hij de afwijzing van de monniken die in het noordelijk gedeelte zaten, vlak bij de verhoging van de meester.

Dat er maar weinig waren verwonderde hem niet. Het zou zijn werk gemakkelijker maken, dacht hij. *Lioe Sjoe knikte hem toe. Over het meer zag hij haar doodstil aan de oever staan, in volledige aandacht en vriendelijk.*

Hij liep voorbij de knik en ging de meditatiehal van achteren binnen. Die toegang was niet meer gebruikt en er was ook maar één kussen – zijn kussen – overgebleven in het lege gedeelte na de knik. Toch nodigde het hem uit te gaan zitten.

Zijn kussen voelde vochtig en muf, het zou van anderen wel beschimmeld zijn. Straks, in de lange middagpauze, zou hij het in de zon drogen en de inhoud opkloppen als bewijs van dankbaarheid. Want ondanks de verwaarloosde toestand had zijn kussen hem hartelijk ontvangen en toen hij de goede houding had gevonden doortrok het alleenzijn hem helemaal.

De onderdrukte toespelingen van de zuidelijke, nog altijd verboden tuin en het donkere gemompel van de noordelijke, gaven aan dat er nog veel te doen was, dacht hij. De knik zelf zweeg in afwachting. Dat was een goed teken.

Hij wist niet wat er al allemaal over hem was verteld in zijn afwezigheid ...

Volgens de verhalen had hij destijds goed werk gedaan, maar of dat helemaal waar was kwam je niet te weten. De hoofdmönnik, die er bij was geweest, sprak er nooit over, en de kok, ook van vroeger, was nauwelijks een monnik. Bovendien was hij een zuiderling, die gemakkelijk over de dingen dacht en vaak zonder aanleiding grapjes maakte, ook wel onwelvoeglijke. Ze gaven de indruk dat het leven eenvoudig was, en geen zware opgaaf die je ernstig en zwijgend moest vervullen. Daar hoorde die zonderlinge monnik natuurlijk bij, de lieveling van de vorige meester – die niet eens had gemerkt dat het achterste stuk van de hal in het verkeerde deel stond, in de tuin met de ondeugende verhalen en de muur waar je over moest klimmen als je naar de verboden vrouw wilde die je verleidde.

Maar de nieuwe meester, die niets over zijn kant liet gaan, zou de monnik wel mores leren, met zijn malle fratsen. Dan zou alles weer zijn zoals het hoorde, een nauwelijks te vervullen opdracht waar je ernstig aan werkte, in het spoor gehouden door de bijtende opmerkingen van de meester – die je met een enkel woord wegstuurde, nog voor je uitgesproken was. Zodat je weer wist hoe nietswaardig je was en hoe onoplosbaar de koan die hij je gegeven had.

En wat die vrouw betrof: een duistere zaak, sinds de kok lachend had verteld dat de meester daar soms ook naartoe ging, laat in de avond als iedereen al behoorde te slapen. Je merkte het aan de donderpreek die hij dan de volgende dag hield ...

Dat de monniken van hem wegkeken in de avondpauze, als was hij een dissident, was begrijpelijk als je die verhalen gehoord had. Maar hij was nog vervuld van wat het kussen en de knik hem hadden verteld, langzaam met bedachtzame tussenpozen, om hem de tijd te geven het helemaal tot zich te nemen.

Het was maar goed dat hij niets van die verhalen wist, nu had hij zonder vooroordeel naar het kussen en de knik kunnen luisteren. Dat ze beide verwachtten dat hij er iets aan zou doen, sprak vanzelf. Wat dat moest zijn wisten ze natuurlijk niet, al hadden ze wel een vermoeden. De monnik zou het wel weten.

Dat het heel urgent was, begreep hij door het knisteren van het kussen en de lange zucht van de knik. Met dat weten ging hij de nacht in.

Destijds was zijn verblijf bij Lioe Tsjoe een goede voorbereiding geweest om leeg te worden. Nu, na alles wat hij intussen beleefd had, moest hij opnieuw leren ongedwongen te wachten. Een wilsinzet zou zijn aandacht vernauwen tot maar een detail van het geheel: ‘Als je niet leeg was terwijl je op de beweging van de vis wachtte, was hij je te vlug af. De bedoeling zat er dan tussen.’ Misschien had hij zichzelf wel overschat, maar hij kon niet terug nu hij er apart voor naar hier gekomen was. Hoe stuntelig ook ... je moest het proberen.

De begeleiding van de nieuwe meester, die hem eerst had gehinderd, bleek toch een hulp. Niet zoals de meester bedoelde, maar als een verduidelijking van zijn eigen opgaaf, die de meester terzijde had geschoven.

- Die onderbreking van de hal is niet onze zaak, dat gaat jou alleen maar aan ...

En daarmee was de meester teruggekomen op de koan die hij gegeven had.

Li luisterde altijd heel beleefd, al kon hij de urgentie ervan niet voelen.

Op een keer dat de meester in een goede bui was, had Li voorzichtig geopperd dat zijn eigen opgaaf hem duidelijk maakte hoe gebrekkig zijn concentratie was, en dat hij ...

- Eigen opgaven deugen niet, onthoudt dat goed!

Li had diep gebogen en gevraagd of hij terug mocht naar zijn plaats.

- Als je het begrepen hebt. Het moet onverwacht zijn.

Daarop had de meester gebeld.

‘Onverwacht’ ... was dat niet het hele leven, al meende je verbanden te zien?

Vanaf de redding door zijn tweede moeder kon je wel een lijn zien, maar waarom het zo gelopen was bleef duister, als je jezelf niet iets op de mouw spelde.

Misschien stuurde de meester hem wel weg. Nee, dat was te gemakkelijk, zo zou het niet gaan. Alles wat hem was overkomen hoorde er bij, ook hier, waar hij met de vroegere meester, de kok en de foerage monnik aan het verenigen van de meditatiehal had gewerkt.

Hij schrok: had hij aan de vereniging gewerkt?

Dat had hij wel geprobeerd. Hoe de oude meester en de kok hun werk hadden afgemaakt, wist hij niet. Dat ze alle vier bezorgd waren geweest was zeker, maar wát hadden ze gedaan ...?

Hij had destijds de disharmonie in de tuinen en in het laatste stuk van de meditatiehal ervaren en ze willen verenigen. Maar was dat mogelijk? Ging dat een kleine mens niet te boven? Zeker zo'n gebrekkige als hij was!

Als je je afvroeg of je dat wel zou kunnen, deed je net of je al wist hoe dat 'verenigd zijn' er uit zou zien.

Hij zag zichzelf in de fuik zitten en spartelen hielp niet.

Zijn kussen voelde zacht en warm, en de wind en de kleine geluiden in de hal leken een boodschap te hebben die hij misschien kon verstaan.

Lioe Sjoë stond onbeweeglijk aan de oever, terwijl alles zijn eigen gang ging.

De hoofdmonnik stond al een tijd bij de dwaze monnik, voor deze opkeek en diep voor hem boog, deze keer had hij niet eens gekucht om hem te manen. Hij wist eigenlijk niet waarom hij zo geduldig was ...

In de dagen die volgden had Li met zijn meditatie niet meer het 'verenigen' in de zin. Hij werd zich steeds meer bewust van de onmogelijkheid daarvan.

Hij bepaalde zich tot alleen maar luisteren en waarnemen.

Dat was beter, want hij bleef toch verantwoordelijk, maar meer als getuige die probeerde mee te gaan in een groot, onbegrijpelijk proces.

Meegaan was niet eens zo gemakkelijk, want er alleen maar bij zijn zonder er iets aan te willen doen, vroeg een aandacht waarin ook het onverwachte kon gebeuren.

Vaak zweette hij bij deze ongewone concentratie.

Dan was het een verademing Lioe Tsjoë onbeweeglijk te zien staan, zacht, maar in uiterste concentratie.

Op een dag beseftte hij – hij wist niet hoe het kwam – dat alles behoorde tot een evolutie die je je niet kon indenken, van heel vroeger tot nu toe en verder de toekomst in. Een onstuitbare kracht.

Hij keek ontzet toe ... hij had tot nu toe iets onmogelijks geprobeerd!

Hij kon alleen maar aandacht geven aan wat gebeurde.

'Zo'n aandacht maakte dat wat er door werd aangeraakt, zich meer bewust werd van zichzelf en het omringende', hoorde hij in zichzelf.

Kwam dat van de priester?

Alles om Li heen was dichterbij gekomen en leek een bedoeling te hebben.

Niet alleen de regen buiten en het zachte murmelen van de rivier en de geuren die vanuit de tuinen langskwamen bereikten hem, maar ook het taaie volhouden van de andere monniken, hun poging zichzelf uit te wissen en de stuwkracht van de meester die als een zweep werkte.

Ook zij hoorden erbij en zouden op den duur beseffen waar ze aan bezig waren, en of dit paste in de onophoudelijke transformatie van de schepping.

Alleen als dit begrepen werd kon er een verandering komen in het mensengedrag. Dat was niet goed of slecht, maar onbewust. Als je werkelijk aandachtig was kwam dat er niet op aan, dacht hij.

De dagen dat de monnik luisterde werden weken en tenslotte maanden, waarin hij zich steeds meer verwonderde. Maar op een dag besloot hij de kok te vragen hoe die er tegenover stond.

In de lange middagpauze zorgde Li in de omgeving van de keuken te zijn, in de hoop de kok te kunnen spreken.

Hij had geluk, want die kwam net naar buiten om kookwater te zeven.

De brede lach van de gezette kok verwarmde hem.

- Kom je nog wat eten, broeder, er is genoeg, zeker voor jou. We zijn aan hetzelfde bezig, alleen moet ik er nog werk bijdoen. De meeste mensen denken dat het daardoor moeilijker wordt, maar het wordt er juist gemakkelijker door, zoals je wel begrijpt. Soms let ik niet goed op wat de groenten en andere benodigdheden willen als ik ze klaar maak. Dan heb ik alleen maar een bepaald gerecht in mijn hoofd en mis ik hun eigenwaarde, die ze natuurlijk hebben. Maar je weet, ook daar is niets aan te doen, je kunt alleen proberen aandachtig te zijn.

Hierbij keek de kok heel ernstig, maar moest toen weer lachen.

- Je hebt me niet eens over het eten geantwoord, maar ...

- ... je antwoordde op wat voor mij het belangrijkste is, Wan Tsjou.

- Natuurlijk, dat is net als toen met de oude meester, alleen spraken we er niet over. Maar jij bent ook veranderd, ik kan het tot hier in de keuken merken, tenminste in de tweede helft van je verblijf hier. Ik hoop dat je nog lang blijft. Ik ga ook naar 'de mooie'. We praten soms over jou en dan wordt ze zo zacht dat je nooit meer weg zou willen ... dat is wel moeilijk, als je je vrouw hebt verloren.

Maar toen kwam er weer een glimlach op het ernstige gezicht van de kok.

- Wat zeur ik, je bent er toch.

Li ging naar hem toe en omhelsde hem.

- Het is goed dat de tegenwoordige meester dit niet ziet. Mensen die van elkaar houden, foei ...

Ze moesten hartelijk lachen.

- Nu zijn er weer twee mensen die weten waarom ze hier zijn, dat had ik niet durven hopen, Li. Je hebt natuurlijk gemerkt dat de foerage monnik er niet meer is, die kwam om bij een overstroming. En de hoofdmonnik heeft er nooit bij gehoord, die kwam pas terug toen de traditionele orde was hersteld en hij zijn oude rang kon terugkrijgen.

De kok zweeg somber en keek langs Li in de verte.

- Ik moet ineens denken aan wat de oude meester een paar dagen voor hij stierf zei, 'dat hij van zijn overleden vrouw in de wilde tuin hoorde dat jij terug zou komen.' Maar je weet dat ik niet sterk ben in geloven. Het moet er eerst zijn.

Tsjou draaide zich met een ruk om.

- Ga maar gauw terug, het is weer mis in het huis van de meester. Dat kun je tot hier voelen. We horen wel van elkaar.

Li ging terug naar de wilde tuin, waar de zon schitterde in de regendruppels.

Was het nu zo'n feest omdat hij de kok weer had gevonden, of was het omdat hij 'de mooie' zou gaan opzoeken?

Wat deed het ertoe, hij geloofde nog nooit zo gelukkig geweest te zijn.

Het was jammer dat Tioe Lin en Harding en Caroline dit niet konden beleven.

'Is dat zo?', hoorde hij in zich.

Het verleden met zijn schijnsuggesties had hem weer te pakken, maar hij merkte het gelukkig en liet het over aan wat je niet kon weten.

Hij kon immers niet weten of ze er iets van merkten.

Hij ging naar de muur achterin. Op de oude plaats waren nu stapijzers aangebracht. Zeker voor de meester.

Zijn strenge verbod voor de monniken om niet in de tuin te komen had natuurlijk ook daarmee te maken. Of ze zich eraan hielden leek hem niet zo zeker. Het instinct een vrouw op te zoeken was heel sterk, zeker als het als een verboden vrucht werd aangemerkt.

Hij moest opnieuw lachen en dacht aan de kok. Die deed gewoon zonder er over te denken. Het leek hem voor de meester als gezagsdrager heel moeilijk als hijzelf zich niet aan zijn eigen regels hield.

Li kon zich voorstellen dat hij de nacht nadat hij bij 'de mooie' was geweest, een donderpreek hield om zichzelf gerust te stellen.

Hij moest maar proberen heel goed, zonder vooroordeel, naar hem te luisteren. En zijn vrouw? Dat leek echt verdrietig. De meester helemaal verzorgen en het aller intiemste niet mogen delen ...?

Er was toch een heleboel verborgen verdriet, vlak om je heen en ook in de wereld ... zoals in Amerika waar de berichtgeving al gemoderniseerd was en je iedere dag op de hoogte werd gebracht van kleine en grote oorlogen en rampen.

Dat de Boeddha gezegd zou hebben dat je krankzinnig zou worden als je alle leed in een enkel moment beseft, leek hem heel erg waar.

De zon verschool zich achter een paar wolken, het werd kouder.

De monnik ging terug naar zijn kamertje met de vriendelijke slaapbank.

Hij was moe.

In de nacht werd hij helder wakker: mocht hij al naar 'de mooie', was dat niet al te gemakkelijk?

Wanneer mocht je uitrusten bij een geliefd mens? En zou ze nog wel van hem houden? De kok had gezegd van wel ...

Hij kreeg een warm en onrustig hoofd. Verder denken was zinloos.

Hij luisterde naar de kleine geluiden van de nacht en naar het verre ruisen van de rivier. Dat bleef, wat hij ook deed.

Was dat niet genoeg? De oude priester glimlachte naar hem.

Daarmee viel hij slaap.

Het 'zitten' de volgende dag was veranderd. Het was gewoon werk dat gebeuren moest. Anders kwam je niet te weten wat er gaande was in de wereld en in jezelf. En zijn eigenlijke moeder, die altijd zo verlangend over de rivier kon uitkijken om alles één te laten worden?

Zo kwam hij niet verder. Hij moest uitrusten en het onoplosbare aan zichzelf overlaten.
Toch naar 'de mooie' gaan en haar alles vertellen? Die gedachte gaf al rust, al was het een uitstel.
Maar soms moest dat omdat je er niet klaar voor was.
Twee dagen later ging hij.

Wachten en luisteren met ‘de mooie’

Het had de hele dag zacht en gestaag geregend en zelfs de berg, die hij van z'n plaats altijd kon zien, was in het grijs verborgen.

De regen en de beslotenheid van de hal, die deze avond nog meer dan anders het enig werkelijke leek, sponnen hem in. Er is iets dat wenkte en verborgen bleef achter een einder, waar het af en toe geheimzinnig oplichtte.

Nadat hij nog tweemaal van been had gewisseld, stond hij op, boog voor de boeddha aan het eind van de hal, die al leeg was, en trok in zijn kamertje zijn monnikskleding uit.

Het verkleden en het lopen door de wilde zuidelijke tuin gingen zo vanzelfsprekend dat hij zich door de onbekende bestemming, die met iedere volgende stap sterker werd, liet meenemen.

Maar toen hij over de zuidelijke muur klom, gemakkelijk gemaakt door de klimijzers, en het bochtige, zelden gebruikte pad door de velden volgde, besepte hij op weg te zijn naar ‘de mooie’ – die misschien niet eens gelegenheid had hem te ontvangen. Maar in het halflicht van de maan, die zich af en toe schuil hield achter een verlate regenwolk, verdween ook die gedachte.

Hier buiten de kloostertuin was de zuidelijke natuur veel oppermachtiger. Het uitdagende zuiden van de kloostertuin was overgegaan in een zing-zang van stemmen, die het teruggetrokken verleden en het roerige heden onbezorgd door elkaar heen lieten horen, met een ondertoon van twijfel die nadenkend maakte.

Vroeger had ‘de mooie’ hem altijd direct ontvangen en zelfs een klant die er nog was ‘snel afgewerkt’, zoals ze dan lachend zei. Wang Yin was vanaf de eerste keer dat ze de liefde bedreven, de enige die zó naar je kon luisteren dat ze je al begreep voor je het zei. Daarom moest hij ook naar haar toe.

Hij was nog zo verdiept in het verleden en de macht van het zuiden, dat hij niet eens merkte dat hij al dicht bij het vertrouwde huis van Wang Yin was. Ze liet net op dat moment een klant uit en bleef nog even staan om over de half verlichte velden te kijken, en te luisteren naar de onafgebroken stroom van verhalen die hier buiten op haar toekwamen.

Maar ze moest toch naar binnen om zich klaar te maken voor de volgende klant ... vroeger kon het nog wel eens zijn dat de dwaze monnik onverwacht aanklopte om uit te rusten van zijn werk, maar dat was al weer zo lang geleden ...

Ze draaide zich om en schrok op van snelle stappen in haar richting.

Li aarzelde even toen hij haar verbaasde gezicht zag, maar snelde toen naar haar toe. Een paar passen van de halfgeopende deur kwamen ze elkaar tegen, aarzelden nog, en omhelsden elkaar toen onstuimig, alsof een oude belofte nu werd ingelost.

- Wacht even Li, ik moet mijn blanketsel nog afhalen. Voor jou mag ik zijn zoals ik ben.

Ze maakte zich los van een verbaasde Li en gebaarde hem haar te volgen.

In de ontvangkamer, met de ruime slaapbank met de kleurige dekens, bleef hij staan.

Door het zijraam, dat nu gesloten was, zou hij de berg kunnen zien waar ze beiden naar konden kijken en luisteren, terwijl de rivier voortging te vertellen dat alles voorbijgaat, behalve het altijd veranderende dat je ziet als je door de oppervlakte heen kijkt en niet bang bent het door dood en geboorte heen te volgen.

Hij schrok niet toen ze zonder blanketsel binnenkwam en haar getekende gezicht naar hem opkeek. Waarna ze langzaam op hem toekwam.

- Wil je me zo nog, Li?

Ze werd bijna gesmoord door zijn antwoord.

- Eindelijk.

Het uitkleden ging vanzelf, zonder haast, zodat alles genoten kon worden.

- Ben je al lang in het klooster, ik heb niets gemerkt.

- Ik dacht pas de laatste dagen aan je. Ik zit helemaal vast, misschien is wat ik probeer wel onmogelijk.

Ze lachte en trok hem naar zich toe.

- Eerst in me komen, dat weet je toch nog wel?

Hij moest lachen terwijl een grote warmte hem toedekte.

Natuurlijk, ze moesten eerst één worden om in de ander te kunnen luisteren naar de binnenkant van de woorden.

Toen ze tot vervulling waren gekomen en hij stil naast haar lag, luisterden ze naar elkaars adem en genoten van het vredige licht van de papieren lantaarn, waarin de schaduwen van haar gulle borsten licht bewogen.

Af en toe, als hij haar streelde en langs een tepel kwam, veerde deze op, om dan weer terug te zakken en geduldig te wachten op een volgende streling.

En hoewel ze voor hun gevoel al heel lang bij elkaar lagen, was alleen 'de mooie' tot vervulling gekomen, iets wat geen andere man haar ooit had geschonken.

Ze genoot van het wachten op een vervolg, dat, zoals ze wist, zich ongehaast zou aandienen, door een beweging die zonder voornemen in hen beide ontstond en die pas als ze vol was zich in hun lichamen zou ontladen.

Terwijl ze luisterend wachtte, voelde ze dat hij niet alleen voor het vrijen was gekomen, maar dat hij haar nodig had om dichterbij iets te komen dat hem telkens, als door een windvlaag, verstrakte.

Ze nam zijn hoofd in haar handen en trok hem naar zich toe.

Li zag aan haar vergrote, donkere, pupillen dat ze niet op een teken van hun lichamen wachtte, maar probeerde te ontdekken wat hun stille samenzijn verstoorde.

Ze streelde hem zachtjes.

- Als we samen kunnen ontdekken wat wel kan en je maakt het af, ga je dan weer weg en laat je mij alleen achter?

- Alleen?

- Ja, dat ben ik altijd geweest, vanaf mijn negende in ieder geval. Toen was ik al een meisje waar oudere mannen graag naar keken. Dat weet ik zo goed omdat m'n moeder – die ik heel mooi vond – me voorhield dat ik m'n ogen moest neerslaan als ik merkte dat ze naar me keken. Een jaar later stierf ze in een hevige benauwdheid. Ik merkte al gauw dat m'n vader het verlies niet te boven kon komen. Hij verloor z'n werkkraft. De velden verkommerden en de oogst was niet meer toereikend om in ons levensonderhoud te voorzien. Hij had geen nieuwe vrouw willen nemen.

'Ik zal vijftien geweest zijn toen mijn vader op een avond, na ons karige maal, aarzelend vertelde dat hij van plan was me aan de rijke Tan Fan aan te bieden.

Fan, een grootgrondbezitter uit het naburige dorp, had er bij het innen van de pacht al eens een terloopse opmerking over gemaakt. Daarmee zouden alle schulden voldaan kunnen worden en er zou nog overblijven voor een flinke hulp. Zo zou hij mij op den duur weer terug kunnen kopen. Hoewel ik schrok en angstig werd, voelde ik zo'n medelijden met hem dat ik, al was het in tranen, erin toestemde. Misschien kon ik daarmee het lot keren en de voorouders weer gunstig stemmen. Ik wist ook dat als ik me verzet had, m'n vader het niet had gedaan. Ondanks m'n angst voelde ik me daardoor sterk en volwassen.

‘Een paar maanden later was ik de jongste vrouw van Tan Fan, die me goed behandelde en me toestond m'n vader eens per maand te bezoeken. Ik merkte dat het lot was gekeerd. M'n vader hervond z'n oude veerkracht, zodat hij ook een vrouw tot zich kon nemen. Dit maakte me zo blij, dat de oude Tan steeds meer genoegen aan me beleefde en me tot hoofdvrouw verhief.

Niemand kon weten dat de grote ziekte, die twee jaar later deze streek bezocht, alles zou veranderen. De oude Tan stierf en zijn zoon, opgestookt door de vrouwen die hij al had, verstootte me en verkocht me aan Foe Shi, die een goedlopend bordeel had twee dorpen verder. Ik werd al gauw degene die de rijke bezoekers mocht bedienen.

Een van hen, Foe Sjan, kocht mij voor een grote som gelds, opdat hij dagelijks over mij zou kunnen beschikken.

‘De jaloerse vrouw van Foe Sjan probeerde mij op geraffineerde wijze te vergiftigen. Zij bereikte bijna haar doel. Mager, vervallen, krachteloos en verlangend naar de dood was ik toen Foe Sjan zich van me onttreed om de voorouders weer gunstig te stemmen. Met twijfel en zonder enige hoop keerde ik naar m'n vader terug, die me direct tot zich nam en me goed liet verzorgen. Z'n vrouw bleek bijzonder op me gesteld te zijn.

Misschien weet je niet dat een vrouw die zo bezocht werd als ik toen, meestal gemeden wordt om niet de aandacht van de boze geesten te trekken.

Op een avond toen ik alleen met m'n vader was, vroeg ik hem mij te laten gaan, opdat het gunstige lot hem niet zou verlaten. Ik wilde m'n oude beroep gaan uitoefenen, een paar dorpen verderop, en alleen blijven, opdat m'n lot tot mezelf beperkt zou blijven. Hoewel het hem een groot verdriet deed stemde hij toe, ook omdat hij merkte dat mijn besluit vaststond en mijn leeftijd hem geen macht meer over mij gaf. Zo kwam ik hier en ontving jou in het derde jaar van een nieuw begin.

Ik kreeg al gauw rijke klanten en kon het kleine huisje laten verbouwen tot wat het nu is, terwijl ik het ook rustiger aan kon doen dan toen ik nog het bezit van een ander was.

‘In die drie jaar kreeg ik een geregeld terugkerende droom, waarin ik als net volwassen meisje uit de hand van m'n vader de wereld in werd geduwd. Ik was weer even angstig als toen en voelde ook de deernis met m'n vader, die me huilend nakeek tot ik uit het gezicht verdween. Toen hij zich omkeerde was z'n huis zoals het nu is en stond z'n vrouw op hem te wachten, terwijl m'n moeder goedkeurend vanuit de vooroudernis toekeek, naar mij lachte en me bemoedigend toeknikte.

Dat is zo gebleven tot jij bij me kwam.

‘Vanaf de eerste keer liet je me m'n eigen vervulling beleven, terwijl je voor jezelf scheen te wachten op iets waar ik toen nog niet van wist. In de droom die er voor in de plaats kwam liepen we hand in hand – en niet, zoals het hoort, ik achter jou – in een vreemd land. Toch was het deze streek, maar anders ... alles had een wonderlijke glans, die maakte dat de naderende dood een vernieuwing

leek. Van jouw hand ging een grote kracht uit, die me onbezorgd en sterk maakte, terwijl ik wist dat er niets zou veranderen. Toch maakte me dat droevig.

Maar op een keer toen ik weer droevig was, boog m'n moeder zich over me heen en kuste me. Ze zei dat er op een keer iets zou gebeuren waardoor wij, ook als je wegging, niet meer gescheiden zouden zijn. Ik voelde haar tranen op m'n gezicht vallen. Daarmee eindigde van toen af de droom.'

Wang Yin probeert het ingehouden snikken van de monnik, dicht tegen haar aan, te verzachten. Ze streelt hem zachtjes, als was hij een verdrietig kind.

- Ik heb het je nooit verteld en ik hield het blanketsel altijd op, omdat ik je alleen de vreugde van mijn lichaam wilde geven. Maar nu weet je alles en ken je ook m'n leeftijd.

Ze zwijgen een poos.

De onmacht die hem naar 'de mooie' deed gaan bestaat nog wel, maar is niet meer zo sterk dat zij hun samenzijn kan verstoren.

Hij neemt Wang Yin tegen zich aan en streelt voorzichtig verkennend haar hals en rug, die in de lokkende ronding van de billen uitloopt en onderlangs in haar vrouwelijkheid eindigt.

Ze laat hem begaan tot ze de volheid voelt komen, om dan zijn al rechte geslacht in haar vochtige donkerte binnen te trekken.

Als het hete zaad in haar schoot losspringt, voelt ze een wonderlijke vredige gloed, die hen beide van binnenuit doorstraalt.

Het is lang daarna dat ze hem voorzichtig wakker kust en zacht voor hem zingt, terwijl ze de grote bonte deken dichtert om hen beide heentrekt.

Wat ze gaat zeggen is al zo voorbereid, dat ze alleen zegt:

- Ik denk dat wat je probeert niet mogelijk is. Als je heel intens verlangt dat Noord en Zuid net als wij met elkaar zullen zijn, al zijn ze verschillend, is dat genoeg. Hoe dat uitwerkt moeten we overlaten. Wij weten toch ook niet wanneer we heel even één mogen zijn.

Het lijkt zo eenvoudig en vanzelfsprekend dat Li moet lachen.

- Een hoer en een monnik samen?

- Dat is ons handwerk, maar dat zijn wij niet.

- Wat jij doet zou ik niet kunnen, daarvoor is m'n liefde te klein. Ik heb wel leren wachten, maar door jou leer ik zó luisteren, dat je je bedoeling vergeet en je elkaar in het grote geheel ervaart.

Ze liggen zo stil bij elkaar dat het zachte kloppen van hun hart en het geduldige spetten van de regen ze zonder moeite in de stroom van de grote vergetelheid doet glijden.

De dwaze monnik moet weg

Als hij een week later weer bij ‘de mooie’ is valt het wachten hem lang. En als hij eindelijk bij haar binnen is en haar lichaam hem tot rust heeft gebracht, vertelt hij haar dat de meester hem heeft weggestuurd, terwijl hij juist wilde verdergaan ...

Ze is ernstig en vertederd.

- Kom bij me ... ik weet er iets van, maar ik wil het van jou horen ... de meester ziet het van zijn kant.

- De meester ...?

Nog nooit is ze zo zacht en vertrouwd geweest.

Hij herinnert zich het gesprek met de Meester van het Bijtende Woord, toen hij te laat was voor de eerste meditatie na z'n bezoek bij ‘de mooie’. Hij had geduldig geluisterd, driemaal diep gebogen en toen meegedeeld dat hij zich vanaf die dag zou toevertrouwen aan Wang Yin voor de studie van het Ongeborene.

De meester, die het stokje van de bel al hief, had een verbaasde schreeuw gegeven en naar de stok achter zich gevoeld, om die weer te laten vallen.

- Wat jij, bij die hoer?

De dwaze monnik was roerloos, diep gebogen blijven staan.

Na een poos, waarin de monnik de wonderlijke gloed voelde die vanuit Wang Yin bezit van hem nam, schraapte de meester z'n keel en riep achterom tegen een niet-aanwezige: ‘Laat hem terugkomen als het Ongeborene zich geopenbaard heeft.’ Daarna was hij langs de monnik het kamertje uitgegaan. Een poos later kwam de hoofdmonnik hem halen en deelde hem mee dat hij met twee maanden het klooster moest verlaten.

Terwijl ze hem zachtjes streelt, vertelt hij haar alles, in de verwachting dat ze hem uit zal lachen.

- Dat is dapper van je ... de meester gedooft niets behalve bij mij, waar hij kan doen wat bij z'n vrouw onmogelijk is ... maar als hij weggaat is hij verlegen en boos ... ik weet dat hij zich voorneemt nooit meer te komen ... maar toch ...

Ze lachte schalks.

- Als het bij hem en de andere mannen niet zo was, zou ik geen klanten meer hebben en dan had ik jou nooit gekregen, de eerste man waar ikzelf naar verlang.

De zwakte van de meester

Als ze daarna bij elkaar liggen hebben ze geen behoefte aan het liefdesspel.

Dat zou maar een beletsel zijn voor een inniger tot elkaar komen.

Terwijl Li haar buik liefkoost, waarvan de welving en de samentrekking in haar donzige vrouwelijkheid hem nog geheimzinniger dan anders voorkomt, vertelt ze hem van de Meester van het Bijtende Woord, die haar al zo lang bezoekt.

Van aanvang af heeft ze zijn conflict gevoeld: het bij haar komen en het niet willen erkennen ervan, zijn poging het snel af te handelen om het te kunnen vergeten ... en het toch weer terugkomen.

Terwijl de andere klanten kunnen opgaan in de genieting, heeft de meester geen tijd te verliezen. Hij neemt haar meer dan eens met zo'n ongeduldig geweld, dat ze zich een betaalde hoer voelt.

Op een keer belet ze hem het binnendringen en duwt ook zijn gezicht weg.

Hij springt met een woedende kreet van het liefdesbed, schiet z'n kleren aan, om op het punt van vertrekken te worden tegengehouden door haar zwijgende minachtende blik.

Ze ziet de woede in hem opkomen en de aderen op z'n voorhoofd kloppen, terwijl hij steeds dieper buigt – om pas weer op te komen als hij zich beheerst heeft.

Ze heeft de onmacht en hulpeloosheid gezien en het onuitgesproken verzoek om vergeving in z'n strenge trekken.

Ze zijn woordloos uit elkaar gegaan, maar hij heeft nadien zijn onmacht niet meer zo gewelddadig bij haar botgevierd. En toen hij merkte dat ze hem niet meer minachtte, heeft hij berust in z'n afhankelijkheid.

De dwaze monnik begrijpt nu dat de meester, toen hij de stok liet vallen, besepte dat zijn eigen relatie tot 'de mooie' hem ieder gezag over z'n leerling ontnam, zeker nu deze de begeleiding door 'de mooie' boven de zijne verkoos.

Dat hij hem nog twee maanden respijt heeft gegeven, komt door het niet-getoonde respect voor de monnik die altijd weer anders dan de anderen op hem reageert en hem vaak het gevoel geeft dat hij, onafhankelijk van zijn aanwijzingen, een eigen weg volgt.

- Trek het je niet aan, de meester moet, net als alle andere mannen, z'n plek vinden bij het liefdesvuur. En hij zal door de wrevel over z'n machteloosheid niet zo gemakkelijk ontdekken dat het vuur beschermd moet worden voor de wellust. Hij zou van jou het wachten kunnen leren, maar dat botst met zijn trotse natuur. We moeten het vergeten lieverd ... alleen ons samengaan komt er op aan. Ik zou helemaal alleen voor jou willen zijn en voor geen ander ... voor mij is dat het hoogste.

- Ja ... en toch ... de wijzen die het hoorden van de sterren en de wind, van de bergen en rivieren, zeggen dat je daarvoor, ver weg van de mensen, alleen moet zijn en dat het met twee niet kan. Haar grote donkere ogen zien met mededogen de tweestrijd in hem.

- En als ik een kind krijg ... van jou?

... waarom vraagt ze hem dat, terwijl ze voorgoed onvruchtbaar is gemaakt bij de bordeelhouder ... wil ze zijn ernst testen?

Als ze de golf van tederheid voelt die haar helemaal omvangt en haar buik weer zacht en verlangend maakt, heeft ze het antwoord – ze is immers ook bevrucht door Li, al komt er geen kind van.

Ze weten achteraf niet hoelang ze zo stil bij elkaar gelegen hebben, voordat ze hem in zich trekt en hij haar voor de tweede maal bevrucht.

Ook nu trekt de gloed door haar buik, maar zachter en ook lieflijker en langer verwijlend, als een belofte die eens ingelost zal worden.

Ook als ze ... waarom moet dat ... ver van elkaar zijn?

Een poos daarna gaat Wang Yin de rijstwijn warmen. Ze drinken er samen van met kleine teugen, de deken genoegelijk om zich heen getrokken.

- Misschien heb ik wat m'n moeder mij in de droom voorspelde toch verkeerd begrepen ... of denk je ...?

Hij zwijgt en laat de oude droefheid de tijd zich te openbaren.

- Dat ik naar een klooster ging heeft ermee te maken, maar het is maar één kant, net als jouw vermoeden, liefste.

Wang Yin's buik voelt weer zacht en ontvankelijk en haar adem beweegt licht en speels als van een slapend kind.

Ze beseft dat de vrouwen vóór haar, op welke plaats dan ook, altijd een vermoeden hadden van het verband met het ongeborene, maar dat het kortstondige leven dat met wrede voeten treedt en ze het ongewild ingeruild hebben voor het alleen maar verenigd willen zijn met een man.

Ze trekt de dwaze monnik plotseling heftig tegen zich aan en houdt hem vast aangedrukt.

- Het zal me moeite kosten je te laten gaan ... met jou heb ik de liefde helemaal geproefd, zonder tegenspraak ... en toch ...

Afscheid

De tijd die hem nog rest mediteert hij onafgebroken, vaak ook 's nachts als er niemand in de meditatiehal is.

Het is er dan zo stil, dat het klooster zich door de omringende tuinen heen uitstrekt tot over de rivier, om te rusten aan de voet van de berg.

De andere monniken, en zelfs de meester, voelen dan aan als verhardingen in dat stille samenzijn van alles.

Vooraf de uren 's nachts, als de meditatiehal leeg is, kan hij al het vroegere vergeten en z'n adem verenigen met het langzame voortschrijden van de maan en het stille druppen van de dauw. Zelfs het verschrikte bewegen van een dier, meestal in de wilde tuin, verstoort het niet. Zijn beenspieren, die gewoonlijk stram zijn na enige uren zitten, blijven zacht en warm.

Door het samenzijn met 'de mooie' heeft hij begrepen dat je niet meer kunt doen dan met je hele hart verlangen dat, wat nu nog langs elkaar heen leeft, op den duur van elkaar zal weten en samen verder gaan.

In de knik, op de grens tussen de Noordelijke en Zuidelijke natuur, heeft hij het geprobeerd.

Misschien is er iets in gang gezet, niet door hem, maar door het verlangen in hem, dat veel groter is dan een dwaze monnik kan zijn.

Misschien komt hij ooit terug, misschien ook niet ... dat doet er nu niet toe.

De oude priester glimlacht en knikt dan.

Hij voelt vreugde en kalmte binnentrekken. Hij moet gaan slapen.

De volgende ochtend wordt hij fris en uitgerust wakker op de tijd dat hij zich moet gaan wassen voor de meditatie. Maar dan herinnert hij zich dat hij vandaag zal vertrekken en afscheid nemen van Wang Yin. Dat maakt hem onrustig ... zal ze niet toch verdrietig blijven ... zal de goedige kracht van de berg, vermengd met de herinnering aan hun samenzijn, zich naar haar blijven uitstrekken, ook als ze een klant heeft?

Hij voelt weer haar zachte, warme lichaam, dat zich voor hem opent en hem zó tot zich neemt, dat de donzige warmte van vlak voor het inslapen blijft ... zal dat ook blijven als hij elders is?

Maar waarom weggaan? Kan het ongeborene hem niet vinden als ze samenleven?

Die vraag hebben ze zich vaak gesteld, en iedere keer kwam het uit op 'weggaan'.

In de middagpauze neemt hij afscheid van de kok en van iedere monnik afzonderlijk, ook van de hoofdmonnik, die hij vraagt hem aan te dienen bij de meester.

In het kamertje neemt hij tenslotte met drie diepe buigingen afscheid van de zwijgende meester, die hem laat gaan, waarbij Li tot zijn verbazing een grote vriendelijkheid ervaart als hij door de hal naar zijn weinige ingepakte bezittingen loopt.

Tenslotte gaat hij op de afgesproken tijd naar 'de mooie', die al buiten op hem wacht. Een kleine vrouw voor haar huis bij de rivier, aan de voet van de berg.

Als hij voor haar staat knielt hij, omvat haar en bergt z'n hoofd in haar schoot en wacht ...

Ze voelt zijn verlangen, maar ook zijn twijfel.

Roerloos, haar handen koesterend om zijn hoofd, ziet ze de vrouwen vóór haar die wachtten op zo'n vereniging die ze niet kregen.

Ze kijkt naar de berg, die nooit is weggeweest, en de vriendelijke kalmte waarmee hij zich ook naar de dwaze monnik uitbreidt.

Kun je je daar helemaal aan toevertrouwen ... ze slikt een paar maal en ziet de berg door tranen verwazen ... hoeveel malen zal ik nog zeggen 'vertrouw je maar toe', ook als het koud is, de nacht eenzaam en de berg ver weg ...

Dan maakt ze zich voorzichtig van hem los, richt hem op en zegt: 'Je moet nu gaan, lieve dwaas, opdat wij niet binden wat vrij moet blijven. Neem de geur van mijn overgave met je mee en rust er iedere nacht opnieuw in, totdat je het niet meer nodig zult hebben van mij weg te zijn.'

Vaak zal hij haar nog horen neuriën en zich herinneren hoe zij in hun samenzijn al het overbodige wegnam en hem met een wonderlijke warmte toedekte.

En zonder dat zij het gezegd heeft, weet Li dat Wang Yin door de geluiden van de rivier aan hem herinnerd zal worden bij het slapen gaan en dat zij de zachte gloeiing in haar buik naar hem zal uitbreiden.

Zo zal zij hem iedere nacht tussen haar borsten in slaap voelen vallen.

Die middag legt Li maar weinig af. Iedere stap verwijdert hem verder van zijn onafgemaakte opgaaf en van het verbond met 'de mooie'.

Ook al kon hij in het klooster niet verder komen en is zijn vermoeden 'alleen te moeten zijn voor het allerlaatste' van horen zeggen, hij zal toch verder moeten gaan ... Hij staat stil en luistert. Niets, doorgaan ...

De weinige bezittingen in zijn oude reiszak wegen hoe langer hoe zwaarder.

De zon begint al te dalen en de vocht over de velden doet hem huiveren.

Hij zal vannacht op het veld moeten slapen.

Vroeger zou zo'n vooruitzicht hem niet verontrust hebben, maar nu ...

Plotseling staat hij verrast stil. Hoort hij niet van heel ver over de verlaten velden het eentonige tikken van wielen over rails?

Hij luistert nog scherper. Het is een trein die zich naar het zuiden verwijdert.

Toch een teken?

Hij schrikt van haar stem.

- Zeker, en je kunt vannacht bij me slapen, nadat je goed gegeten hebt.

De waardin van de eerste keer heeft zich omgedraaid en gaat hem voor naar de herberg, die niet ver vandaar blijkt te zijn.

Als hij binnen is keert ze zich naar hem om.

- Je bent zover gekomen als je kon. Meer kan niet in één keer. De Noordelijke en de Zuidelijke tuin weten weer dat ze op elkaar zijn aangewezen, en de knik heeft vertrouwen in zijn eigen kracht. Dat heb je niet gemerkt, omdat je je teveel vereenzelvigde met je inspanning. Vertrouw me maar ... je bent zover gekomen als jij kon. Misschien kom je later nog eens terug, dat weten we niet, maar 'de mooie' heeft de liefde leren kennen en ze kan verder met haar herinnering aan jullie samenzijn. Ga nu eten en slaap in vrede.

Li kan het nauwelijks allemaal bevatten, maar de twijfel is van hem afgevallen. En het gerucht van de trein geeft aan in welke richting hij moet gaan ... terug naar Tioe Lin en Harding en waarschijnlijk naar nog veel meer ...

Terwijl hij de stevige maaltijd verorbert, verbaast hij zich over het geluk dat hem begeleidt.

Dat 'Andere' dat de oude priester hem leerde ervaren, nadat zijn geboorte en zijn tweede moeder hem geholpen hadden het ongeziene te eren, blijkt onverwacht solide te zijn ...

De volgende ochtend gaat hij fris en welgemoed op stap. Het klooster en Wang Yin lijken veel langer geleden dan die ene dag ertussen.

Wat beklijft, wat blijft van belang?

De kleine Mei Ling?

De uitbundige energie van de ochtend is verdwenen. De zon brandt fel in de vroege namiddag ...

Hij gaat zitten in de schaduw van een boom en strekt zich uit op de harde grond. Niet lang daarna valt hij in slaap.

Daar beneden is een donker, langzaam leven, dat de wortels dikker laat worden en dieper de grond ingaan. Het is een onweerstaanbare kracht, die altijd blijft aanvullen en voeden, onafhankelijk van wat er boven mee gebeurt.

Het is koeler geworden en als hij wakker wordt lijkt hij opnieuw vervuld van energie, maar anders.

Hij is dichterbij de aarde gekomen, die onafhankelijk van de mensen het leven voortzet, zonder zich iets af te vragen.

Het lijkt op wat hij soms ervaart in het 'zitten' dat de priester hem leerde: een puur vermogen waarover je kunt beschikken als je er aandacht aan geeft.

Hij kijkt over de velden die zich klaar maken voor de nacht, en besluit een beschutte plek te zoeken waar hij kan slapen.

De eerste sterren in de heldere lucht klimmen verder omhoog, begeleidt door de maan, als hij een haag bomen en struikgewas bereikt die voldoende beschutting beloven.

Het is heerlijk alleen je zintuigen te volgen.

Hij haalt zijn warme mantel tevoorschijn, die Tioe Lin voor hem had geweven en genaaid volgens een oeroud patroon. Dat zijn gaven die je gemakkelijk over het hoofd ziet als je teveel bezit ...

Met een ander kledingstuk opgerold onder zijn hoofd valt hij in slaap.

Li wordt langzaam wakker in zijn kamertje en rekt zich uit. Wat bij de wortels onder de grond gebeurde mag hij nooit vergeten. Onafhankelijk van wat er boven de grond met de oerenergie wordt gedaan, of wat zich verder voltrekt, het herhaalt zich volgens een vast patroon.

Hij draait zich om en valt weer in slaap.

Vlak voor het wakker worden de volgende dag, hoort hij het ondergrondse gerommel van wat waarschijnlijk de eerste trein is, want het is nog donker.

De richting is duidelijk: oostelijker dan het meer van Lioe Sjoe.

Die zal hij voorlopig niet meer zien als hij de trein neemt, misschien wel nooit meer.

Maar de kracht in hem laat hem toch de richting van de trein nemen.

Even ziet hij het ernstige en toch vriendelijke gezicht van Lioe Sjoe oplichten tegen de door de schemer omgeven haag. Zij zal rustig verder leven, met hem in haar hart.

'Alleen in het moment zijn, niet erover denken,' hoort hij de oude priester nog zeggen.

Twee dagen later bereikt hij de spoorlijn en nog een dag later, op de gok, het provisorische station.

De treinreis terug is, hoe primitief de wagons ook zijn, veel comfortabeler en minder inspannend dan de heenreis te voet. Hij valt in slaap, geholpen door het eentonige geklikklak van de wielen ...

Het eerst ziet hij Tioe Lin voor zich, bezig in de weverij, met de kleine Mei Ling in haar kielzog, die stil kijkt naar wat ze doet of tegen de weefsters zegt. Soms vraagt ze er iets over.

Het is niet alleen een zoet kind, maar ook een heel oplettend mensje, dat probeert thuis te raken in hoe je de dingen moet doen, en vooral wanneer.

Dat oplettende, zonder aandacht voor zichzelf te vragen, heeft ze van haar moeder, die de onopvallende Li verkoos boven de meer zelfverzekerde jongens.

Nu hij zijn dochtertje zo stil voor zich ziet, gaat hij op een nieuwe manier van haar houden.

Een nieuwe manier?

Hij schrikt wakker.

Hij is nog steeds in de trein, met het geklikklak van de wielen en het langstrekken van het landschap, terwijl heel in de verte de oeroude bergen staan, die vanaf hun hemelse top kalm en vol mededogen neerkijken op wat zich daar beneden aan hun voet voltrekt.

Dat is lang geleden.

In de werkelijkheid zijn zijn moeder en vader, zijn tweede moeder en Mei Ling gestorven.

Zijn adem, die rustig komt en gaat en steeds langer uitstroomt, neemt hem mee naar de wereld van het onophoudelijk veranderende, waarin de toekomst niet bestaat.

'Die is nog in het onzienlijke, dat zich afhankelijk van je innerlijke houding zal manifesteren,' hoort hij in zichzelf.

Dat heeft de priester vast en zeker gezegd.

Het is goed in de trein te zitten, die hem naar zijn kamer bij Harding zal brengen.

Hij hoeft alleen maar het voor de hand liggende te doen.

Drie dagen later staat hij voor het grote huis van Harding.

Hij laat zich aandienen.

Tot zijn verrassing komt Harding hem zelf ophalen en omhelst hem vaderlijk, net binnen de poort, wat natuurlijk heel ongebruikelijk is voor zo'n voornaam persoon. Hij neemt hem mee naar de ruime woonkamer, waar het zacht smeulende vuur een aangename warmte verspreidt.

- Heb je je missie vervuld, Li?

- Volgens die er bij waren heb ik gedaan wat mogelijk was, maar wat ik me voorgenomen had blijkt onmogelijk. Dat is me niet gegeven.

- Maar je bent er niet ongelukkig over, zie ik.

- Nee, meneer Harding, die pretentie heb ik niet meer.

- Fijn, jongen, dan kan ik je misschien helpen bij wat wel mogelijk is.

Li voelt een golf van dankbaarheid door zich heengaan.

- U lijkt wel mijn tweede vader, meneer Harding. Weet U hoe het met Tioe Lin en mijn dochtertje is?

Zijn stem haperde een beetje.

- Ja, Li, je dochtertje vraagt telkens naar je. En Tioe Lin beschouwt je als een vervang-man, die voor haar zal blijven zorgen zolang je leeft.

Li zwijgt ontroerd.

- Dat ze zo over me denken heb ik eigenlijk niet verdient.

- Niemand weet wat hij wel of niet verdiend heeft, Li. Ik weet wel dat je Caroline op jouw manier, die ik nog steeds niet begrijp, heel goed hebt geholpen ... en het lijkt dat ze je weer nodig heeft.

Li kijkt verbaasd op: ... 'nodig' ... en haar vriend de arts dan?

- Ja, Li, maar ik zal je er nu niet mee lastigvallen. Eerst op verhaal komen in je eigen kamer en dan naar Tioe Lin. En natuurlijk de telefoon.

Het verrast Li opnieuw hoe gemakkelijk Harding de concrete zaken op een rijtje zet ...

- Met een paar dagen zal ik het toch graag van U horen ... de telefoon en het gaan naar Amerika horen misschien wel bij elkaar.

Harding kijkt Li nadenkend aan.

- Er moet het nodige met je gebeurd zijn ... het afwachtende lijkt wel weg.

- Ik heb gemerkt dat als je erover nadenkt, je er allerlei bijhaalt wat er niet mee te maken heeft.

Harding begint te lachen.

- Een klooster helpt jou blijkbaar meer dan zaken doen of naar Amerika gaan.

- Het zal wel op hetzelfde neerkomen, meneer Harding. Ik ontdekte het zó.

- En nu moet je naar je kamer, die al schoongemaakt is, net een week geleden gaf ik er opdracht voor. Je zult het zelf wel willen inrichten. En de eerste week eten we samen ... voor mijn plezier.

- Dank U wel, het is echt heerlijk terug te zijn.

- Dan zie ik je wel bij het avondeten, jongen, ga maar gauw kijken of alles in orde is.

Li staat langzaam op, in gedachten, en kijkt verwonderd naar Harding.

- Heeft U uw vroegere vrouw weer gezien en daarom een week geleden mijn kamer in orde laten maken, meneer Harding?

- Zo zou je het kunnen zeggen, jongen, maar ditmaal was het een eenvoudig voor gevoel, zoals ik het soms in zaken ook heb.

... zo was het dus, het onzienlijke en het gewone konden samenvallen, zonder dat je dat merkte ...

- Denk er maar niet over, jongen, dat blijft ongeweten.

Dat vond de Amerikaan Harding heel gewoon ...

Het is al een eind in de middag als Li zijn kamer naar zijn zin heeft ingericht. Zelfs met een paar meubels is dat niet eenvoudig. Het duurt nog een week voor hij zich weer echt thuis voelt.

Behalve het ‘zitten’ helpen zijn wandelingen tegen de avond langs de rivier hem. De verhalen van de bomen langs de oever zeggen dat het maar een klein stukje is van een veel groter verhaal, dat hij nog zal tegenkomen. Wat je opmerkt is dus maar heel beperkt. Je kunt je er alleen zó in verdiepen dat de grote stroom, die altijd maar verder gaat, je meeneemt.

Eigenlijk hoort hij bij het land zelf en pas daarna bij de mensen, en de mensen die hecht geworteld zijn in het land staan hem het naast.

Harding was een uitzondering, maar die was hier dan ook al heel lang.

Tioe Lin en de kleine Mei Ling lijken veranderd, en tegelijk zijn ze vertrouwd.

Tioe Lin vertelt vol trots dat ze, in de kleine twee jaar dat ze elkaar niet gezien hebben, zoveel heeft verdiend dat de zaak zich helemaal kan bedruipen. En dat ze nog overhoudt om de schuld aan Harding geleidelijk aan af te lossen en het bedrijf voorzichtig uit te breiden.

Li omhelst haar heel on-chinees, wat Tioe Lin een beetje in verwarring brengt. Maar als ze zijn bijdrage van het overgespaarde reisgeld in ontvangst neemt – en dat is heel veel – zijn de traditionele verhoudingen weer hersteld.

Ze knikt goedkeurend over de vervulling van zijn vaderlijke plicht.

De kleine Mei Ling, die op afstand alles heeft gevolgd, komt nu dichterbij en pakt zijn hand om hem mee te trekken naar de voorkamer, waar de maaltijd wordt binnengebracht.

Ze brengt hem naar de stoel met de hoge leuning, die verheven tussen de banken en krukjes van de medewerkers van de weverij staat.

Li krijgt het er warm van. Dit is nog helemaal het oude China waarin zijn dochter wordt opgevoed, die nu kijkt of hij het wel begrijpt.

Hij buigt zich lachend naar haar toe en gaat op de stoel zitten. Maar als hij haar op schoot wil trekken protesteert ze en schudt van nee, waarbij ze hem ernstig aankijkt vanaf het hoge bankje naast hem.

Tioe Lin, die intussen is binnengekomen, ziet hoe Li's dochter hem zijn plaats wijst. Ze moet lachen, waarbij ze Li triomfantelijk aankijkt.

Li knikt haar goedkeurend toe en beduidt haar naast hem te gaan zitten, wat ze met gepaste waardigheid doet, in het aangezicht van de medewerkers die intussen ook zijn binnengekomen.

Voor Tioe Lin is alles nu volgens de traditie geregeld en neemt ze de plaats in die haar toekomt, als moeder van Mei Ling die de zaak in afwezigheid van haar echtgenoot bestuurt.

Zo'n zwijgende bevestiging zou in Amerika onmogelijk zijn, maar hier is het innemen van een bepaalde plaats een bevestiging van de rangorde die je volgens de traditie inneemt. In deze kleine dorpsgemeenschap is daarom een huwelijksceremonie niet meer nodig.

... Li realiseert zich opnieuw dat met de komst van de westerse technieken de traditie geleidelijk zal verdwijnen, en alleen de menselijke betrekkingen die vrijwillig zijn aangegaan zullen gelden ...

Tioe Lin wijst hem zwijgend een aparte slaapkamer aan, waarna zij zich terugtrekt.

In de dagen die volgen blijft het zo. Toch gaat ze een keer stilletjes 's nachts naar hem kijken, waarbij ze zich afvraagt of hij soms in zijn lange afwezigheid met andere vrouwen heeft geslapen.

Maar daarnaar vragen is ongepast.

Li heeft van dat kijken niets gemerkt, maar een paar dagen later vertelt hij haar van zijn tocht naar het klooster, zijn zelf gestelde opgave en de bezoeken aan ‘de mooie’.

Ze luistert heel aandachtig en kijkt ernstig naar zijn gezicht, als hij haar van Wang Yin vertelt.

De droevige uitdrukking op zijn gezicht stelt haar gerust. Blijkbaar is Mei Ling zijn laatste erkende vrouw geweest en is daarna het monniksleven zijn richtsnoer geworden.

Ze zal een goede vervang-moeder zijn, die haar plaats en plichten kent. De status Li's vrouw te zijn en de moeder van zijn dochter is hiermee bezegeld.

Voor Li ligt het anders: zijn verhouding tot Tioe Lin en zijn dochter is veel losser geworden door alles wat hij heeft doorgemaakt.

Hij realiseert zich dat op de terugvaart in de boeg van de vertrouwde boot. Het voorbij stromende water en het hese gepuf van de motor, die de tegenstroom moet overwinnen, zijn werkelijk, maar ook die verdwijnen van moment tot moment in het verleden.

Zijn er wel tijdloze verbindingen?

Die met zijn tweede moeder, ja ... en met de priester, misschien ...

Wat drijft hem voort?

Na die eerste omhelzing met Mei Ling was hij naar de stad van Harding gegaan, om geld te verdienen om met haar te trouwen. Daar was alles uit voortgekomen.

Telkens had hij iets willen bereiken en had niet opgemerkt wat er werkelijk gebeurde. De liefdesnacht met het hoertje Mi Fang had hem geleerd dat je voorzichtig en leeg moest zijn om de liefde te kunnen ervaren.

Dat hij daardoor meer zelfvertrouwen had gekregen, besepte hij pas later.

Van de visvrouw, Lioe Sjoë, had hij geleerd het onmiddellijke te betrappen, maar dat was hij in het klooster weer kwijtgeraakt. En bij zijn tweede verblijf daar had 'de mooie' hem de onmogelijkheid van zijn onderneming laten voelen en hij was van haar weggegaan omdat hij meende dat de religieuze traditie dat voorschreef.

Vanaf het moment dat de oude priester hem als leerling had aangenomen, had hij gezien wat hij verwachtte te zien, en toen de priester aangaf dat hij binnen niet al te lang zou sterven, voelde hij zich verloren.

Weer trekt het gepuf en het langsstromende water hem terug in het moment.

De lucht is grijs geworden en de zoon van Tsjou staat onbeweeglijk bij het roer.

Meer is er niet.

Straks is hij weer op zijn kamer bij Harding ... en dan?

Hij ziet opeens de kluwen van wegkruisingen en viaducten in Amerika voor zich, waar auto's en treinen, met hun passagiers, onafhankelijk van elkaar bewegen, ieder met een eigen doel. Ze glijden langs en over elkaar heen, zonder van elkaar te weten, opgenomen in een stroom van gebeurtenissen, met voor ieder een andere betekenis.

Hier in China, met een veel lager tempo, familiebanden en de verbondenheid met het land, kun je elkaar nog opmerken, maar of je wel echt bij elkaar hoort is niet zo zeker.

Als je elkaar aanspreekt, doe je dat met een idee van de ander in je hoofd, een idee dat waarschijnlijk helemaal niet klopt met de werkelijkheid van de ander.

Je ontmoet een ander pas echt als je toevallig leeg bent. En wanneer overkomt je dat?

Nog drie bochten en een vernauwing met snel stromend water, dan ...

Bij het zitten is er soms alleen maar adem en energie die stroomt ...

Hoe lang dat duurt weet je niet.

Het moment van leeg worden ontgaat je, net als het moment van inslapen.

Buiten zijn toedoen zijn z'n tweede moeder, Mei Ling, de priester, de visvrouw, de abt van het Verbindende Woord en 'de mooie' in zijn leven gekomen. Dat is zo. Maar het waarom en hoe blijft onbekend.

De wind is koud geworden en een lichte regen maakt de wanden en struiken nat. Ze lijken zich van hem af te keren.

Hij neemt zijn jas uit z'n plunjezak. Je moet jezelf natuurlijk beschermen, maar sluit je jezelf daarmee ook niet af voor alles om je heen?

Als de aanlegsteiger van de stad al vlakbij is en de motor stilvalt, stapt hij bij het aanmeren een heel andere, bedrijvige wereld binnen.

Op de kade verdringen zich nieuwe passagiers en handelslui roepen naar de boot.

Na het betalen van de overtocht op het achterdek bij de zoon van Tjou, loopt hij als een buitenstaander de loopplank af.

Pas in zijn kamer, op z'n kussen, komt hij thuis. De ademhaling en de energie, die zijn hele lichaam doortrekt, wissen alles van voordien weg.

Hij kan onbekommerd gaan slapen.

De toekomst ontvouwt zich de volgende ochtend bij het ontbijt met Harding.

De praktische Amerikaan heeft moeite Carolines verzoek over te brengen. Hij kan maar niet begrijpen dat zijn nu bijna volwassen dochter Li nodig zou hebben om zelfstandig verder te kunnen.

Hij zit een poos zwijgend tegenover Li, die vriendelijk afwachtend naar hem opkijkt.

- Moet U mij iets vervelends vertellen,' vraagt hij, wijzend op de brief.

Harding knikt

- Caroline schreef mij dat ze zich verlaten voelt tussen haar vrienden in het leven daar ... en een paar regels verder vraagt ze of jij haar niet kan helpen zichzelf terug te vinden.

Harding heeft de brief gladgestreken voor zich en laat Li de passage lezen.

Li kan aan het anders krachtige handschrift zien dat het onzeker is en er verward uitziet.

- Wat ze schrijft, meneer Harding, begrijp ik heel goed. Caroline is hier geboren en groot geworden en zij heeft ervaren dat wat je zien kunt en aanraken niet alles is. Er is meer, en als je van binnen stil kunt zijn ervaar je dat.

Hij wacht even door de gespannen uitdrukking op Harding's gezicht.

- Dat 'meer' geeft je het vertrouwen dat wat je overkomt bij je hoort en niet toevallig is. In Amerika, waar alles heel snel gaat en wordt beoordeeld op zijn uiterlijk, krijgt dat 'meer' weinig kans en raakt dat vertrouwen gemakkelijk weg.

- Dan had ze dus eigenlijk niet naar Amerika terug moeten gaan?

- Toch wel, meneer Harding, ze is een Amerikaanse, ze moet haar moederland toch leren kennen, anders ...

Harding kijkt peinzend voor zich uit.

- Soms lijkt je ouder dan ik, Li.

- Ik ben een Chinees in een land waar nog niet zo wordt gehaast, meneer Harding, en door de priester en het klooster ben ik me gaan verdiepen in wat je niet direct ziet en er toch is.

Hij zwijgt even.

- U hebt Caroline zonder bedenken aan me toevertrouwd, en in zaken gaat U af op uw zakeninstinct. Harding moet lachen.

- Je hebt gelijk, het is heel gewoon. We moeten maar vertrouwen dat je Caroline kunt helpen als je naar Amerika gaat – wat ik je eigenlijk hierbij vraag. Misschien dat ze dan weer gewoon eigenwijs terug kan komen om hier te gaan verplegen. Het zal fijn zijn als ze weer terug is, en we moeten maar hopen dat haar aanstaande man jouw werk met haar niet gek vindt.

- Dat zal wel niet. Iedere dag een uur zitten en af en toe een gesprek kan niet verdacht zijn. En ik kan weer bij de telefoon werken en intussen het Amerikaanse leven nog beter leren kennen. Vorige keer heb ik me daar eigenlijk een beetje tegen verzet.

- Kijk je daar nu anders tegen aan?

- Ja, waarschijnlijk leven we hier meer uit het verleden en dichter bij wat in de natuur gebeurt. De drang om steeds nieuwe dingen te ontdekken, en – hij wachtte even, in gedachten – daarbij allerlei natuurlijke processen te doorbreken, leeft hier nog niet.

- Ben je bang dat we ons hier net zo gaan haasten als in Amerika?

- We zullen in ieder geval niet kunnen doorgaan op de oude manier. Wat in Amerika gebeurt kan ons niet meer onberoerd laten. Ik ben door Amerika door elkaar geschud en geschrokken, en tegelijk wil ik er meer van weten.

Harding keek langs Li heen uit het verste raam. Hij zou niet meer terugwillen naar Amerika, en toch ...

- Ik ben benieuwd hoe je het er nu zult vinden, als je voor Caroline en mij nog een keer gaat.

- Misschien dat het de tweede keer, als ik me niet verzet, iets duidelijker wordt. En bij de telefoon zullen ze het toejuichen dat ik dan weer nieuwe technieken leer en die hier kan introduceren.

- Fijn dat je het doen wilt. En misschien ontdek je Amerika's bijdrage voor China, die moet er toch zijn.

Li vertelde van het telefoongebouw en het verschil met de andere behuizingen.

Harding beseft hoe hij in de loop der jaren zo met dit land was vergroeid, dat hij de kloof niet had opgemerkt. Blijkbaar moest een ander je dat vertellen.

Na het ontbijt spreken ze af dat Li, nadat hij zich met de telefoondienst heeft verstaan, Harding zal vertellen wanneer hij naar Amerika kan gaan.

- Ik kan Caroline in ieder geval schrijven dat je zult komen. Dan kan ze zich alvast verheugen.

Opnieuw op weg

Een week later gaat Li naar de telefoondienst. Met de chef komt hij overeen dat hij er nog twee maanden zal werken en daarna naar Amerika zal gaan.

Hij merkt dat de chef hem niet meer van bijbedoelingen verdenkt en hem zelfs aan een adres in het dorp helpt waar hij zolang kan wonen.

Voordat hij naar Amerika afreist moet hij nog naar Tioe Lin gaan om afspraken voor de toekomst te maken, al weet je natuurlijk nooit hoe het zal lopen. Als hij daar een paar dagen blijft en haar alles van de laatste tijd vertelt, zal dat Tioe Lin het gevoel geven er samen voor te staan. En daar hoort zijn verblijf in Amerika bij.

Hij moet het stap voor stap doen en niet vooruit kijken.

Weer geregeld ‘zitten’ zal zijn geest vrij houden voor het komende.

Twee maanden later vertrekt hij.

Op de boot merkt hij hoe anders het leven zich aan hem voordoet – een teken dat hij op de goede weg is?

Aan tafel maakt hij kennis met een levenslustig Chinees meisje, dat vertelt dat ze voor dezelfde telefoonmaatschappij werkt, maar op een meer zuidelijke plaats in China. Ze wil zich weer laten bijscholen, om straks in China een beter betaalde baan te kunnen bedingen.

Amerika is voor haar ook een beetje vakantie, want het leven daar is veel boeiender en uitdagender dan in China. In Amerika ontleent de vrouw haar waarde niet alleen aan haar ondergeschikte taak als vrouw en moeder, maar is ze een zelfstandig iemand, die ook als zodanig wordt gerespecteerd.

Af en toe kijkt ze Li daarbij uitdagend aan, rekenend op een ouderwetse Chinese repliek.

Li, die aandachtig naar haar heeft geluisterd, heeft schik in dit openhartige en rebelse pleidooi voor vernieuwing, dat het oude wil afschudden om onbelemmerd op het nieuwe te kunnen ingaan.

Ze vraagt of hij het ook zo voelt, na van Amerika geproefd te hebben.

- China kan zeker niet zo blijven,’ zegt hij na enig nadenken, ‘als in de nieuwe wereld het onderzoek in de techniek voortvarend ter hand wordt genomen. Maar ik vind het jammer als daarbij menselijke waarden verloren gaan.’

- Zoals?

- De eerbied voor al het levende en voor het ritme van dag en nacht. Het je bewust zijn van wat de grote natuur stilzwijgend voor je doet.

- En de man-vrouw verhouding?

Li gaat het in zichzelf na en vertelt haar zonder terughouding hoe hij zijn verhouding tot de vrouw heeft beleefd. Hij stelt de vrouw in vele opzichten hoger dan de man.

- Ook bij het hoertje Mi Fang?

Sioe Lin is rechter op gaan zitten.

- Zeker, in haar omstandigheden ... en voor ‘de mooie’ heb ik grote bewondering. Ze zou gemakkelijk op haar rechten kunnen staan en mij niet zomaar laten gaan. En mijn ervaring met Lioe Sjoë, die mij ongebroken aandacht leerde, maakt mij bescheiden.

- Maar dat is de opvatting van een monnik die natuurlijk niet echt hartstochtelijk mag zijn, en niet die van de doorsnee man en zeker niet van de rijkere in China.

- Misschien heb je gelijk, Sioe Lin, hoewel de andere monniken mij dwaas en onberekenbaar vonden en te vrij ten aanzien van het vrouwelijk geslacht.

- En je verhouding tot Caroline? Ben je uitsluitend haar geestelijke begeleider, waarvoor je ook nog wordt betaald?

Ze keek hem strak aan. Hij heeft haar de situatie waarschijnlijk onvoldoende duidelijk gemaakt, dat ze zo uitdagend doet.

Daarom vertelde hij haar uitvoeriger over de opdracht van Harding – zijn eerste wereldse verbintenis in de grote wereld, die hij zo letterlijk heeft genomen dat hij later, toen hij van Caroline is gaan houden, nooit aan intiem contact heeft gedacht. Bovendien had hij plezier in haar onafhankelijk gedrag en de wijze waarop ze twee culturen voor zichzelf probeerde te verzoenen.

- En nu je Mi Fang en ‘de mooie’ achter de rug hebt?

- Dat heeft daarin geen verandering gebracht, en je vergeet bovendien Tioe Lin en mijn dochttertje.

- Dus speelt het erotische geen rol meer?

- Natuurlijk wel, het driftleven blijft altijd werken.

- Jawel, meneer de monnik, heel goed en ik geloof je ook nog. Maar we zien elkaar nog wel. Dan zal ik je van mijn avonturen vertellen, die net de andere kant uitwijzen: de bevrijding van een keurslijf, dat in een jaar tijd werd verbrand in een ongekeerde passie. De knagende hunkering, die ik in China kende en vele vrouwen met mij, verdween en maakte plaats voor een zelfstandige en avontuurlijke houding tegenover de man. Daardoor kan ik zonder bedenken in het moment beslissen, zonder me schuldig te voelen.

- Dat is een hoogst spirituele houding, als je jezelf tenminste in de gaten hebt.

Ze veerde op.

- Je maakt me nieuwsgierig met die on-monnikse uitspraak en het lijkt me leuk contact te houden.

... ze zou hem wel uitdagen, ze kende haar kwaliteiten, en in Amerika kon je ver gaan ... onvruchtbaar was ze en misschien daardoor des te hartstochtelijker ...

Ze moet inwendig lachen dat ze al denkt aan hoe het zal gaan, ze is toch niet verliefd?

- Contact houden lijkt mij ook prettig.

Waarom hij het prettig vindt ontgaat hem. Daar zal hij later om moeten lachen.

Fijn dat hij er zo op ingaat, denkt ze. Dat doelt vast op een erotisch avontuur. Ze heeft niets te verliezen, en dat met ‘de mooie’ maakt het extra spannend.

Als ze hem later op de avond bij de reling ziet staan, schijnbaar verdiept in de einder, loopt ze vrolijk op hem af, maar ze houdt in door zijn onbeweeglijkheid en de intense concentratie die van hem uitgaat.

Dit kan echt een nieuw avontuur worden, denkt ze, en een waarop ze niet is voorbereid. Ze moet niet ineens teveel initiatief nemen. Je kunt pas verleiden als je bij benadering voorziet wat je kunt verwachten.

Met dat vreemde aan hem moet je oppassen, denkt ze. De zee, de einder en de sterren kunnen het niet zijn, die zijn toch altijd hetzelfde.

In de hut, voor ze haar pyjama aantrekt, bekijkt ze zichzelf nog even in de kleine ronde spiegel met vochtvlekken en besluit dat ze veel te bieden heeft.

Ze slaapt direct in.

Sioe Lin is voor Li een nieuw soort Chinese, die hij graag beter wil leren kennen, al lijkt hem haar bedekte toespeling op intiem contact er niet bij te horen. Het zal wel te maken hebben met een nog niet gestilde honger. Maar daarvoor gaat hij niet naar Amerika. Hij moet maar gaan slapen.

Dat lukte ook, maar hij droomt dat Sioe Lin met katachtige lenigheid op hem afkomt ... moet hij zich verdedigen ...? Tegen een vrouw ...? Maar gelukkig schuift het bergende lichaam van 'de mooie' zich daartussen.

Moet hij altijd geholpen worden?

Met die vraag glijdt hij terug in de slaap.

De volgende dagen spreken ze elkaar schijnbaar terloops. Het zijn eigenlijk geen gesprekken, ze vertelt uit haar leven en hoopt op kritiek of bijval, waardoor hij misschien loskomt van zijn brave wereld.

Midden in zo'n gesprek kijkt Li dan plotseling weg en wordt onbereikbaar, om een tijd later weer te antwoorden. Hij blijkt wel alles gehoord te hebben, maar vindt het niet van belang. Hij glimlacht dan vriendelijk.

Erger is dat hij een keer duidelijk in slaap valt en wakker schrikt als ze hem aanraakt.

Gekwetst vraagt ze of het zo oninteressant is dat hij ervan in slaap valt, waarop hij vriendelijk antwoordt dat een nieuwe associatie hem in beslag nam.

'De eerste vernedering,' constateert ze.

Ze laat het zo min mogelijk merken en zegt dat ze moe is en even wil rusten.

Hij kijkt haar verbaasd aan.

- Het is juist zo boeiend, en het spijt me dat ik even afdwaalde. Vergeef me maar.

Heel impulsief omhelst ze hem.

- Je bent een wonderlijke schat en het maakt me nieuwsgierig naar meer. Daarop verdwijnt ze naar haar hut. Daar constateert ze dat een monnik geen doetje is en dat hij zich niet laat manipuleren. Hij volgt zijn eigen koers en gaat pas op haar in als het in zijn kraam te pas komt. Ze zal nog veel moeten leren.

Li wil wel een vriend zijn, maar geen minnaar, zoals ze gedacht heeft. Toch wil ze het contact niet verliezen. Misschien kan ze hem in het veel vrijere Amerika ontdooien ...

Een paar Chinese medewerkers op de zaak zijn dol verliefd op haar geweest, ondanks hun vrouwen, die het met lede ogen hadden aangezien. En zij heeft de relatie verbroken.

Met die gedachte slaapt ze in.

Li neemt zich voor wellevender met Sioe Lin om te gaan en niet botweg zijn eigen binnenleven te volgen in haar bijzijn, al heeft hij altijd een veel grotere behoefte aan frisse lucht en deinende golven als zij erbij is.

De verdere reis verloopt als daarvoor. Hij geniet voluit van de wisselende stemmingen op het grote water. Sioe Lin laat hem tot zijn opluchting met rust.

De eigenlijke overgang naar het Amerika van de eerste keer komt als de trein New York binnenrijdt en hij een bus neemt naar het voorstadsje waar Caroline woont.

In de dagen die volgen merkt Li dat de vrienden van Caroline hem zonder reserve ontvangen. En Jeff Morton, de vriend en arts in opleiding, ontvangt Li zelfs als een oude bekende.

Waarschijnlijk heeft Caroline veel over hem verteld en is de aard van hun verhouding duidelijk en onverdacht. Concurrentie hoeft Jeff niet te vrezen en een gesprek over 'het zitten' met hen beiden maakt alles heel gewoon.

Na twee weken 'zitten' met Li heeft Caroline zichzelf 'teruggevonden', waardoor ze niet meer afhankelijk van hem is. Li kan gaan uitkijken naar een simpel bijbaantje om in zijn levensonderhoud te voorzien.

Harding had hem wel aangeboden zijn levensonderhoud te bekostigen, maar Li wil daar liever zelf voor zorgen.

Bij de telefoon zijn nieuwe ontwikkelingen op gang gekomen, die Li voor China onder de knie moet zien te krijgen.

Hij verbaast zich erover dat zijn kloosterverblijf de vertrouwdheid met het werk geen schade heeft gedaan en zijn opnamevermogen zelfs heeft vergroot.

Na een paar weken is 'de monnik' alweer een van de vele leerlingen die zich voor zijn moederland wil bekwamen en het valt niet eens op dat hij een bijbaantje krijgt.

Li heeft namelijk gemerkt dat veel werktuigen voor het installeren niet prettig in de hand liggen en hij heeft voorstellen gedaan voor verbetering, aan de hand van schetsen.

De chef heeft hem verwezen naar een klein toeleveringsbedrijf, Hi-Nan en Co., dat zich hiermee bezig houdt. Dat wordt gedreven door een Amerikaan en een Chinees.

Li maakt, als hij zich bij hen vervoegt, direct duidelijk dat hij graag van hen wil leren en dat hij niet als verkapte toezichthouder van hun enige opdrachtgever komt.

Al gauw werken ze broederlijk samen en raakt Li bevriend met Ha Tung.

Bij bezoeken aan zijn familie geeft Li, zonder zich daarvan bewust te zijn, hun het levensgevoel terug van het oude, maar langzamerhand verre land – al is dat anders dan Li's herinnering aan het langzaam rijpen van het graan en het ploegen met de ossen.

Li vraagt zich af of het bij hem ook zo zal wegraken.

Om dat te weten te komen gaat hij in de Chinezenwijk wonen, waar hij bij een van de kennissen van Ha Tung een kleine, eenvoudige kamer vindt, zonder de geriefelijkheden van een doorsnee Amerikaans appartement.

Het kalme leven dat Li zich heeft voorgesteld wordt opnieuw door Sioe Lin doorbroken, als ze hem op een middag in de pauze herinnert aan de afspraak op de boot.

Ze stelt hem voor na afloop van het werk met haar te gaan eten in een restaurant dat ze goed kent. Na enig nadenken stemt hij toe.

Later op het werk vergeet hij alles, en schrikt opnieuw als Sioe Lin aan het eind van de werkdag plotseling achter hem staat en haar armen om hem heen slaat.

- Ga je mee, ik verlang al een paar weken naar je, maar ik moest eerst een vriendje kwijtraken dat al te bezig werd.

Ze kijkt hem vragend en uitdagend aan.

De nonchalante manier waarop zij erover spreekt brengt hem in verwarring, maar dat merkt ze niet.

Ze trekt hem haastig mee naar de uitgang en slaat op straat een arm om hem heen, zoals Li hier wel meer heeft gezien.

Haar aantrekkingskracht sust hem in slaap.

Het restaurant blijkt er een met striptease zijn, ziet hij op de reclame aan de ingang. Dat hoort blijkbaar bij haar levensstijl.

Binnen, bij een uitgelezen maaltijd, maakt ze hem opmerkzaam op de mooie Chinese meisjes, die half ontkleed en lonkend tussen de tafeltjes doorlopen.

Intussen heeft ze haar stoel dichterbij hem toegeschoven. Hij trekt zich verschrikt terug, maar ze lacht diep in haar keel en herinnert hem aan Mi Fang, die hem de liefde heeft geleerd.

- Bij mij kun je nog veel meer en ...

- Wat ik hier zie is Mi Fang onwaardig, ik kan beter naar huis gaan.

Ze schrikt ... ze moet oppassen ... toch verkeerd ingeschat!

Ze bijt op haar lip en schuift met een ernstig gezicht van hem af.

- Ik wil eerst van mijn eten genieten. In China zou je een weekloon kwijt zijn voor zo'n maaltijd ... daar kun je er tenminste aandachtig van genieten.

Hij kijkt haar streng aan.

- Wat denk je eigenlijk dat ik wil? Hij wijst naar een meisje dat bij een man op schoot zit en zich laat betasten.

- Dat niet, zegt ze zedig en slaat haar ogen neer.

... hij probeert haar weer in de rol van de vrouw in China terug te duwen. Hoe nu verder?

Gehoorzamen, of proberen hem toch nog te veroveren? Ze kan beter afwachten en doen alsof ze zich laat leiden.

Li probeert te proeven wat hij eet. Langzaam wordt hij rustiger.

Als hij klaar is kijkt hij op.

Er zit een teleurgestelde en onzekere jonge vrouw tegenover hem, die zich waarschijnlijk wel terug zal trekken.

- Wat zullen we doen, naar huis gaan of naar jouw appartement?

... niet al te gretig haar kans grijpen ...

- Als je met me meegaat zal ik proberen het prettig voor je te maken.

- Dat hoeft niet, maar ik wil je niet teleurstellen.

... opnieuw niet te gretig zijn en toch laten merken dat ze nog steeds naar hem verlangt ...

- Het is erg aardig van je dat je me nog een kans geeft, nadat ik je gekwetst heb.

Ze kijkt hem aan als een teleurgesteld kind, dat probeert het goed te maken.

Hij kijkt naar haar zoals ze daar zit: geduldig, met neergeslagen ogen.

Hij staat op en pakt haar hand.

- Laten we gaan en alles proberen te vergeten, op de boot was het gewoon vriendschappelijk, misschien is het nog wel zo.

Ze is opgelucht ... nu voorzichtig verder gaan en hem geen tijd geven van gedachten te veranderen ... Op weg naar de uitgang gebaart ze naar de man achter de balie, die begrijpend naar haar glimlacht.

- Ik betaal wel vaker een volgende keer, ze weten dat ik er goed voor ben.

Li knikt, terwijl zijn achterdocht weer groeit. Maar het hand in hand lopen voelt prettig.

Van de avond bij haar thuis herinnert hij zich weinig, behalve dat hij zich toch door haar laat verleiden.

Hij heeft haar zelfs tweemaal bevredigd, maar als ze te kennen geeft nog meer te willen, verstrakt hij en ze schrikt ze van de afweer in zijn gezicht.

- Heb ik je verleid?

- Je deed zoals je het gewend bent en hebt bij mij de oerinstincten opnieuw gewekt.

- Voel je je nu zondig?

- Nee, maar zonder liefde en tederheid, zoals bij Mi Fang, is het botte wellust. Het heeft eigenlijk niet met jou te maken ... ik blijf zomaar het wezenlijke te kunnen vergeten ...

Ze heeft hem dus niet eens verleid!

Woedend stelt ze voor nu maar uit elkaar te gaan.

- Zoals je wilt, ik ben het met je eens, we moeten maar weer onze eigen weg gaan.

Het had zo vriendelijk en constaterend geklonken, dat ze zich weggestuurd voelde als een klein verwend kind. Was alles wat ze aan onafhankelijkheid en trots had opgebouwd nu in het niets verdwenen?

Ze had zich in jaren niet zo moe en uitgeleefd gevoeld.

Op weg naar zijn vertrouwde kamer is 'de mooie' weer terug, met wie hij echt één is geweest – en daarmee zijn de rivier en de berg en het geheimzinnige samenvloeien van hun adem ook terug. *Vlak voor het inslapen ziet hij de gebogen gestalte van de priester, die hem ernstig maar toch vriendelijk aankijkt, terwijl zijn uitgestrekte arm in de verte wijst.*

De volgende ochtend bij het wakker worden beseft hij dat Sioe Lin hem heeft laten voelen hoe beschermd zijn leven is geweest. Hij verlangt terug naar China en alle mensen die van hem houden, en schrikt als hij weer de uitgestrekte en nu gebiedende arm van de priester ziet.

Hij staat op, wast en kleedt zich en gaat zitten.

Is dit uitstel? Halfweg de vraag neemt de adem hem mee naar het blanco, waar je vrij bent.

Het duurt langer dan anders voor hij opstaat.

De uitgestrekte arm verandert in een steeds dringender verlangen naar China terug te gaan en alles wat niet bij hem hoort af te schudden.

Dat is ook het werk van Sioe Lin.

Harding, Tioe Lin en de kleine Meiling roepen hem en in hun echo kan hij Lioe Sjoen en 'de mooie' horen, die hem manen zolang mogelijk te blijven luisteren. Alleen vanuit het 'geheel' zag je wat het eerstvolgende was.

Dat verlangen helpt hem zijn leertijd te bekorten, door ook 's avonds te werken voor eigen rekening en Caroline en Harding te betrekken in zijn voornemen.

Vooraf de brief van Harding ontroert hem. Hij schrijft: 'Volg je noodzaak, ik ben ter beschikking. Zal blij zijn je weer in mijn armen te sluiten, Harding.'

Zodra zijn leertijd om is boekt hij de terugreis, die hij van zijn eigen geld kan bekostigen.

In Amerika heeft hij eens in de maand zijn oude weldoener Belaert opgezocht, en hem vertelt hoe het hem in China is vergaan en wat zijn tweede bezoek aan Amerika hem heeft geleerd.

Over Sioe Lin heeft hij gezwegen, tot op de laatste avond, toen is het er vanzelf uitgekomen, terwijl ze vriendschappelijk naast elkaar zaten in de invallende schemer.

Ze zien vanuit het raam de lichten aanfloepen van de appartementen van de wolkenkrabber er tegenover.

Dat hij er nu zo openhartig over kon praten, komt omdat hij vindt dat hij aan Belaert verantwoording schuldig is.

Belaert vertrouwt hem toe hoe goed het hem gedaan heeft te horen wat Li voor de chique prostituee Monique gedaan heeft. En wat Sioe Lin betreft – dat is heel gewoon op jouw leeftijd en doet je beseffen wat je over het hoofd hebt gezien.

Li kijkt enigszins beteuterd voor zich uit.

- Je bent zoals je bent, Li, en je hebt je in je leven bezig gehouden met dingen waar de meeste mensen niet aan toekomen. Verleiding in de gewone zin is daardoor aan je voorbij gegaan. Sioe Lin heeft je herinnerd aan een instinct dat zo oud is als de mensheid en waar alle godsdiensten mee worstelen.

Li zweeg, in gedachten.

Hij moest aan die eerste omhelzing met Mei Ling denken en wat daar allemaal uit was voortgekomen ... de oerinstincten en het wezenlijke ... konden die verenigd worden?

- Neem niet meer op je, Li, dan je nu kunt overzien, je merkt al doende wel hoe het verder gaat..

- U lijkt net de oude priester, meneer Belaert, die zei op zijn manier hetzelfde.

- Dat is een geweldig compliment, Li, en een mooie afsluiting van ons gesprek. Ik merk dat ik moet en naar bed moet en ik verheug me al op je brieven. Je bent, net als voor Harding, een soort zoon voor me. En, o ja, doe hem mijn groeten, al heb ik hem nog nooit gezien.

Ze omhelzen elkaar, waarna Li met de lift naar beneden suist.

Beneden neemt hij ook afscheid van Joe Dempsy, die het jammer vindt dat hij zijn oude baantje niet weer wil opnemen.

- Ik weet nu dat een monnik hiervoor geknipt is. Het ga je goed Li.

Terug in zijn kamer beseft hij dat hij ook in Amerika een plek heeft waarvan hij afscheid moet nemen.

Je hoort eigenlijk overal thuis als je oplet. Toch verlangt hij steeds meer terug naar zijn land. Het lijkt of hij de onafzienbare vlakten met rijpend graan al kan ruiken en zich tegelijk als mens daarin ondergeschikt voelen.

Op de dagen die volgen overlegt Li met Caroline hoe ze verder zullen gaan. Caroline zal met Jeff volgen als ze klaar zijn. Li kan intussen alles in China voorbereiden en haar vader gerust stellen. Ze heeft uit zijn brief gelezen hoe ongerust hij is over haar toekomst. Ze heeft ook gemerkt hoe oud hij zich voelt, en hoe hij er naar verlangt rustig oud te kunnen worden met haar en Jeff bij zich.

Ze vergeet haast vanzelf de rol van Li. Die kan immers alles aan.

Dat het misschien heel anders is komt niet in haar op. Het lijkt haar dat als je kunt zitten zoals Li, al het andere zich vanzelf wijst.

Of dat zo is ...?

Op de boot terug merkt Li dat de plek waar je bent even belangrijk is als waar je naartoe wilt. De armzalige, goedkope hut met zijn afgebladerde verf en zijn versleten matras, waar je bijna door de uitgerekte spiralen zakt, wordt hem dierbaar.

Het hoort eigenlijk al bij zijn geboorteland, waar veel aan zichzelf wordt overgelaten.

De boeren en andere eenvoudige lieden volgen het eeuwenoude patroon, zonder te weten waarom.

Vrijbuiters of raddraaiers worden uitgestoten en gestraft, zo is het altijd geweest.

Sioe Lin en het gesprek met Belaert hebben hem de kijk van een buitenstaander op China gegeven.

Hij staat aan de reling en tuurt naar de langzaam verschuivende horizon, terwijl het doffe bonzen van de grote machine beneden hem herinnert aan zijn heenreis en de verwachtingen die hem toen dreven.

In plaats van duidelijker, wordt het leven steeds onbegrijpelijker en zijn aandeel onbeduidender.

Hoe je het ook bekijkt, je kunt niet anders dan in het moment doen wat je het beste lijkt. Gedachten erover zijn tijdverspilling.

Monniken hebben een beschermd leven, met een eenvoudig en duidelijk doel, daarbuiten heerst verwarring. Door allerlei toevalligheden is hij buiten het klooster geraakt en heeft hij ervaren dat ook in die verwarring een richting te vinden is.

De kajuitjongen, waarmee hij gepraat heeft over China en zijn armlastige familie – die hij met zijn kleine salaris ondersteunt – onderbreekt zijn overpeinzingen, met de mededeling dat er storm op komst is en dat hij maar niet teveel moet eten.

Li bedankt hem en lacht in zichzelf. Dat is ook Chinees, duidelijk en concreet, vanuit het besef dat je bij elkaar hoort.

Li zegt dat hij zich verheugt op de storm, wat de kajuitjongen weer gek vindt. De meeste mensen blijven binnen met een middel voor zeeziekte, maar monniken doen het blijkbaar anders. Die moeten altijd alles onderzoeken, heeft hij gehoord.

Hij loopt hoofdschuddend weg en laat Li in verbazing achter.

De storm blaast Li helemaal leeg. Onophoudelijk wordt er aan je gerukt en de gierende vlagen die je wangen striemen voelen zout en branderig tegelijk.

Je mag er wel bij zijn als je je koest houdt en meedoet, zoals de wind en het bruisende water dat rillingen door het kleine scheepje jaagt.

Li's maag heeft het te kwaad, ondanks het weinige eten. De kajuitjongen, die toch naar hem is gaan kijken, ziet een bleke, slappe monnik die braakbewegingen maakt, maar die dan weer recht in de wind de storm over zich laat komen.

Monniken moeten zichzelf blijkbaar tuchtigen. Hij is blij dat hij dat niet hoeft.

Het is nog heel vroeg als het schip aanmeert aan de monding van de grote rivier. De meeste mensen slapen nog of maken zich klaar voor het aan land gaan. Ook in de haven is het nog stil en in de stad, die tegen de heuvel is gebouwd, beweegt nog maar weinig.

Achter de rommelige daken, sommige met kapotte pannen, begint het langzaam rossig rood te worden, een slaperige gloed die alles nog bijeen laat horen. De slaap die alles bedekt heeft met treurige en opwindende dromen, trekt zich langzaam terug.

Maar voor Li is die wanorde van de huizen, die bij de heuvels horen en zich schots en scheef door elkaar en in rijtjes naast elkaar aaneenrijgen, een thuiskomen.

Straks bij Harding zal het weer anders zijn, maar ook dierbaar.

Intussen is het lichter geworden. Er komen mensen uit de huizen, die in groepjes naar de grote markt lopen om hun waren uit te stallen, terwijl in de haven het lossen en laden begint en de bemanningsleden allerlei roepen naar sjouwers op de wal, die nu de loopplank opkomen.

Li grinnikt als hij de stad tot leven ziet komen. De huizenzee van, naar het lijkt, voorlopige hutten, blijkt nu er mensen in- en uitlopen de bedding te zijn van een traag op gang komende beweging van en naar de haven, met een klontering bij de markt als tussenschakel.

De grote, voornamen huizen met de sierlijke dakbogen en duidelijke poorten horen er eigenlijk niet bij, hoewel Li heel goed weet dat daar de mensen wonen die de zaken regelen. De armen, die het eigenlijke werk doen, blijven vergeten, hoe ze zich ook inspannen.

Vroeger, en zelfs nog op de boot, leek hem dit slavenbestaan onvermijdelijk.

Zo was het toch altijd geweest.

Zijn veilige bestaan als monnik heeft hem blind gemaakt voor deze onmenselijke tweedeling, die al zo oud is dat het lijkt of het zo hoort.

Ook voor zijn tweede moeder en de priester behoorde dit tot de natuurlijke orde der dingen, die aanvaard moest worden.

Dat je je bewust moet worden van de ongedeelde volheid van de schepping, hebben zij hem ieder op hun eigen wijze voorgehouden, zonder dit onmenselijke te noemen.

Vervuld van edele bedoelingen is hij blind gebleven voor wat er vlak om hem heen gebeurt. Zelfs de Meester van het Verbindende Woord, en de anderen van het klooster en 'de mooie', zijn eraan voorbijgegaan.

Dat de armen een ontzaglijke kracht vertegenwoordigen, die eens moest exploderen, is duidelijk. Dat kun je zelfs nu al voelen.

Wat moet hij eraan doen?

Blijven kijken en je niet verroeren, zoals hij van Lioe Sjoë van de vis heeft geleerd? Kijken en niet denken ...?

Toen hij voor de tweede keer van het klooster terugkwam, is hij doodvermoeid op de grond bij een heg ingeslapen. Hij heeft toen ervaren dat diep onder de grond een kracht werkt die alles doorstroomt en onophoudelijk van nieuw leven voorziet. De volgende ochtend bij het wakker worden had hij zich sterk en vrij gevoeld, en onafhankelijk van de toekomst. Die allesomvattende kracht moet er nu ook nog zijn ...

Heeft Amerika, waar alles van een rechtlijnig plan uitgaat, hem blind gemaakt voor wat uit zichzelf gebeurt? Tijd om te genieten of uit te rusten is er in die wereld pas als je je doel bereikt hebt. Maar meestal val je doodmoe in slaap als het zover is, vaak diep in de nacht.

Li zucht. En nu?

‘Gewoon kijken naar wat zich voordoet,’ antwoordt een man naast hem, die hij tot nu toe niet gezien heeft, *‘monniken zijn altijd bezig met het de grote eenheid, maar als je alleen maar kijkt, zie je dat het droombeelden zijn, spinsels in je hoofd. Let op, dan lach je erom.’*

Li kijkt opzij, maar de man is verdwenen.

Intussen is de zon alweer hoger geklommen en heeft alles met een gouden waas overdekt.

Het duurt nog een paar dagen voor de boot zijn eindbestemming heeft bereikt. Verder de rivier opgaan zou gevaarlijk zijn.

Hij heeft dit al eens beleefd, maar nu lijkt alles veel ingewikkelder en ook onbegrijpelijker.

Je moet blijkbaar veel keren hetzelfde beleven om tot de kern te kunnen doordringen, en dan nog – is het niet nóg anders, onbekend en ongrijpbaar?

Als hij twee dagen later in de boeg van de rivierjonk staat die hem bij Harding zal brengen, voelt het niet meer als een thuiskomen.

Het regent zacht en de rivier is in een dromerige stemming.

De kolkjes bij de vernauwingen herinneren hem aan Mei Ling en hun korte samenzijn, nadat hij de eerste keer in het klooster is geweest.

‘Alleen maar kijken en al het geleerde vergeten,’ houdt hij zichzelf voor.

Hij sluit zijn ogen – dat is beter, de stemming, de regen, het zachte ruisen van het water, het wijder worden en weer vernauwen van de oevers, de bomen, soms de struiken en dan weer de kale rotsen, blijven voorbijgliden zonder hem te storen.

En straks onder de mensen? Het valt als een baksteen binnen.

Waar ben je? Je kunt je niet voorbereiden.

Hij opent zijn ogen. Alles van het ogenblik is terug. ‘Straks’ moet maar voor zichzelf zorgen. Maar al die jaren die hij geleefd heeft, is dat allemaal voor niks geweest?

‘Die twee zijn er allebei, dat weet je toch, maar als je voor een van beide kiest ...’

De man van daarvoor is van achter in hem gegleden.

Hij beseft tot nu toe de ene of de andere wereld. Dan doen open of gesloten ogen er niet toe. Wat steeds gebeurt is onpersoonlijk.

Li keert zich om, gaat naar zijn hut en valt nog aangekleed in slaap.

Als hij weer aan dek verschijnt, vertelt de veerman hem dat hij bijna twee dagen geslapen heeft en dat hij soms wat gegeten heeft, als de anderen op het achterdek waren. Hij leek dan dood en levend tegelijk. Maar nu ze onder het afdak van de stuurhut staan is alles gelukkig voorbij.

Li gaat er niet verder op in. Hij klopt de veerman op zijn schouder en bedankt hem voor zijn geduld.

Zo staan ze nog een poos, voor Li weer naar de boeg gaat om te genieten van wat langstrekt. Maar ook daar valt hij in slaap en wordt wakker door de veerman, die aan hem schudt en hem raadt weer naar zijn hut te gaan. Hij heeft toch niet voor niks zo'n dure hut gehuurd?

... gek eigenlijk dat een monnik die over zoveel geld beschikte ... maar misschien kreeg hij wel extra geld van de rijke Amerikaanse stoffenhandelaar waar hij naar toe moest, de tijden veranderden
blijkbaar ook voor monniken.

De volgende ochtend vroeg wordt Li wakker door de scheepsfluit. Hij rekt zich uit. Harding zal net op zijn als hij zich laat aandienen.

Hij bedankte de veerman voor al zijn goede zorgen en vraagt hoe het met Tjou gaat. Die is lelijk gevallen en zal nog wel een paar maanden thuis moeten blijven.

Li kijkt de veerman bezorgd aan.

- Ik kan niet meer doen dan je wat geld meegeven voor Tjou en voor jou, misschien dat dat helpt voor de schikgodinnen, want die houden wel van een presentje.

De veerman lacht, buigt een aantal malen en wenst Li een goede thuiskomst.

Hij denkt bij zichzelf dat een monnik die zulke dingen doet en zich niets verbeeldt, in ieder geval een heel bijzonder mens is wiens zegen je moet behouden. En dan doe je wijs niet teveel te zeggen.

Aardse hartelijkheid

Li loopt op zijn gemak naar het grote oude huis, gebouwd in de tijd dat het stadje er nog niet was, op de landingsplaats na, die het begin was van een weg naar een grote stad landinwaarts. De familie die zich daar had neergelaten moest een vooruitziende blik hebben gehad, want niet lang daarna waren er meer families neergestreken en hadden de kooplieden de handel op gang gebracht, in een streek waar van oudsher stoffen vervaardigd werden.

Dat alles is Li te weten gekomen in de tijd dat hij in zijn kamer heeft zitten luisteren naar de stemmen van het verleden, aangevuld door de verhalen van Harding en zijn Chinese vrouw.

Hij is nu bij de eerste poort en laat de klopper vallen. De bediende, die hem nog herkent en onderdanig buigt, zal hem direct aandienen bij de grote heer.

Li glimlacht vriendelijk, nadat hij gebogen heeft en zegt dat hij zelf wel naar de eetkamer zal gaan, hij weet de weg.

Als Li aan de buitendeur klopt, hoort hij snelle, lichte voetstappen die van de Chinese vrouw zijn, die nu voor hem staat. De oude Harding heeft hem ook gezien en is met een paar snelle passen bij Li, die hij zo krachtig omhelst dat Li het er benauwd van krijgt.

- Eindelijk ben je er, ik kijk al twee weken naar je uit. Kom bij me zitten en eet mee, er is genoeg.

En vertel.

Li, die zich onbewust heeft voorbereid op een afstandelijke thuiskomst, wordt overweldigd door een hartelijkheid die de hele kamer lijkt te vullen.

Hij buigt nog driemaal voor de vrouw en vraagt naar haar gezondheid, waarop zij verlegen antwoordt dat die uitstekend is.

Pas dan gaat Li op de stoel zitten die Harding voor hem heeft aangeschoven. Door alles wat hij in de haven en daarna heeft beleefd, is hij de gewone menselijke genegenheid vergeten ...

Eerst aarzelend, maar daarna steeds sneller, vertelt hij van Caroline, Jefry Morton, Belaert, om dan ongecontroleerd heftig van Sioe Lin te vertellen, waarbij hij beschaamd het hoofd buigt.

Hij komt niet eens aan het eeuwenoude onrecht toe, omdat Harding hem lachend onderbreekt.

- Je bent dus een gewone gezonde knul, die soms het vrouwelijk schoon niet kan weerstaan.

- Maar 'de mooie' ...

- Toen was je in hoger sferen, maar als je dit 'gewone' overslaat, ben je kreupel.

Li buigt het hoofd.

Zijn vertelling wordt een wilde bergbeek, waarin verspreide brokken wielend en tuimelend voortjagen.

Harding, die zijn schrik en verwarring heeft opgemerkt, is achter hem komen staan en heeft zijn handen op Li's schouders gelegd.

- Zonder zo'n ervaring kom je niet verder, Li ... alles geldt nog, maar anders dan daarvoor. En waarschijnlijk zal het bij jou blijven veranderen ... dat voorzie ik.

De omslag is zo groot dat Li in snikken uitbarst.

- Goed zo, laat je maar gaan, dan komt er ruimte ...

Li vraagt verbaasd: 'Heeft U een leraar gehad?'

- Nee, het leven zelf leert je dat, als je niet slaapt. En mijn vroegere vrouw zag veel waar ik overheen hobbelde.

Li ontspant zich met nog behuilde ogen ... de weg van de monnik was dus maar één van de wegen, niet 'de weg' ...

- Dat U dat allemaal begrijpt.

- Natuurlijk, wat voor mij geldt, gaat ook op voor mijn zoon, want dat ben je nu.

- Ik ben echt thuisgekomen.

- Dan moet je nu eerst goed eten en dan je kamer opzoeken, die al is schoongemaakt. First things first ... dat zal in de meditatie ook wel gelden.

- Ja, meneer Harding, maar ik zocht het boven mijn macht.

- Je moet eerst struikelen, om te weten waar je over struikelt.

Er komt een grote rust over Li. Hij hoeft niets meer.

Later op zijn kamer richt hij die opnieuw in, waarbij hij de meubels vraagt of ze het eens zijn met de plaats die hij ze geeft. Vaak moet hij ze nog verplaatsen ... alles heeft dus een plaats die eens onderling is overeengekomen ...

Het is al donker als hij op zijn kussen kan gaan zitten. Hij heeft zoveel doorgemaakt dat de toekomst hem niet plaagt.

Na het zitten is hij te moe om nog een wandeling langs de rivier te maken. Zonder verder nadenken rolt hij in bed, met z'n kleren nog aan en trekt het dekentje over zich heen.

Hij heeft drie dagen nodig om zichzelf terug te vinden.

De verhalen die hij hoort op zijn wandelingen langs de rivier zijn nieuw. En die van verderop, tot aan de oceaan, blijven een gerucht.

Het gewone leven neemt hem helemaal in beslag. Waar hij vroeger mee bezig was lijkt nu een buitenom, een idee in zijn hoofd.

Als hij er Harding naar vraagt raadt die hem aan, na een poos gezwegen te hebben, zich iedere dag een taak te stellen. Dan merk je gemakkelijker op waar het in een idee verandert.

Dat had Harding van z'n vroegere vrouw geleerd.

Li knikt. Hij zal het proberen.

Na nog een week vertelt Li aan Harding dat hij zich bij de telefoondienst wil melden en daarna zijn familie bezoeken. Harding knikt alleen maar.

- Je koers bepalen terwijl je het nog niet echt weet, is moeilijk, maar als je niet handelt raak je verloren in fantasieën. Ik heb zo twee jaar doorgebracht – dat was nog voor we elkaar ontmoetten. Mijn zaak ging goed, de mensen kwamen naar me toe, maar ik werd toch ongelukkig. Mijn vrouw heeft me laten otteren. Op een dag heb ik mijn werk weer opgepakt en ben naar een voor mij nieuwe streek gereisd. Het leven leek opeens weer de moeite waard. Meer kan ik je niet vertellen. Ik weet alleen dat je het moet doen.

Li kijkt door de open deur van de eetkamer naar buiten.

Hij hoeft niet te antwoorden. Harding laat hem aan zichzelf over ... je kunt wel aanwijzingen krijgen, maar je weet pas wat ze waard zijn als je ze hebt opgevolgd ...

Als hij zich meldt bij de telefoondienst wordt hij tot zijn verbazing heel vriendelijk ontvangen, alsof ze op hem hebben zitten wachten. De chef vraagt hem zelfs of hij, als hij zaken opmerkt die verbeterd kunnen worden, dat zeggen wil. Nu hij net is bijgeschoold kunnen ze er hier van profiteren. Hij krijgt ook loonsverhoging.

Dat de anderen daar jaloers op zullen zijn is onvermijdelijk, die gevoelens zijn er altijd.

Maar nog ouder is de geheimzinnige kracht onder de grond, die alles gaande houdt. Om vanuit die kracht te kunnen leven, moet hij alles wat hij meent te weten vergeten.

Tussen de mensen is dat moeilijk, maar toch moet hij zich niet afzonderen, zelfs niet als monnik. Je kunt niet samenwerken en zelfs een beetje leiding geven – zoals de voorman hem gevraagd heeft – als de anderen denken dat je je te goed voelt.

Alleen als hij thuis is of bij de kleine rivier, niet ver van zijn huisje, kan hij proberen leeg te zijn van het vroegere.

Nog moeilijker is het deze ommekeer aan anderen uit te leggen.

Dat merkt hij als hij zijn familie opzoekt. Het kost hem langdurige gesprekken met Tioe Lin, voordat ze bereid is alle verhoudingen opnieuw te bekijken. Pas nadat hij haar ook nog uitvoerig verteld heeft van het avontuur met Sioe Lin op de boot, begrijpt ze dat voor Li de gewone man-vrouw verhouding niet kan gelden.

Ze kunnen wel goede vrienden zijn, met eigen verantwoordelijkheden. Het is een werkverband, met Tioe Lin als vervang-moeder en hoofd van de weverij, en Li als vader en voor de buitenwereld als haar man. Geld voor levensonderhoud en de zaak kan ze altijd van hem krijgen, als het iets minder goed gaat.

De kleine Mei Ling gaat door in de oude verhoudingen en zorgt ervoor dat de gevestigde rangorde wordt aangehouden. Zijzelf aan de ene kant van haar vader en Tioe Lin aan de andere kant. Dat heeft ze met Tioe Lin een paar keer van tevoren gedaan. Nu kan ze het in het echt doen, bij het middageten met de werknemers.

Voor de disgenoten verandert er niets.

Zo moet het maar voorlopig, denken Li en Tioe Lin, al beseffen ze heel goed dat ze nog een omgangsvorm moet vinden die hen beiden past.

In de verhouding met Harding, die Li ook iedere maand bezoekt, maar veel korter dan voorheen, verandert weinig, nu blijkt dat Li de discipline van nieuwe dingen ondernemen niet nodig heeft. Het verlangen vanuit een andere gezichtshoek op het leven in te gaan is sterk genoeg.

Alles lijkt voor Li geregeld. Zijn kamer wordt schoongehouden en hij eet samen met Harding, die hem voorzichtig uitvraagt over wat hem drijft.

Als Li vertelt over de onpersoonlijke kracht onder de aarde, die alles verder laat groeien, kijkt Harding hem lang en ernstig aan.

- Voor mij is die onpersoonlijke kracht God, al heeft het ook te maken met zoals ik leef. Helemaal onpersoonlijk is het dus niet.

Li zwijgt een poos voor hij antwoordt.

- Ik denk dat het voor mij ook zo is, al weet ik niet echt hoe het werkt. Dat is telkens anders. Het lijkt net alsof je voortdurend opnieuw gevormd wordt en je niet meer bent dan het ogenblik dat je leeft, terwijl je ook weet hoe oud je bent en hoelang je al geleefd hebt. Dat hele verleden, met alle ervaringen, is ook waar. Maar anders, meer op de tweede plaats. Maar het is er wel, en het maakt ook dat je de dingen zo en zo doet.

- Dat 'zitten' heeft veel helder gemaakt, ook voor mij, Li. Ik was tot nu toe tevreden met een onbestemd weten over die onpersoonlijke God.

Het zijn vooral deze gesprekken met Harding die maken dat het 'Grote Vergeten' zonder strubbelingen bij Li binnentrekt en hij op een dag met een kloppend hart naar het tempeltje van de oude priester gaat.

Hij verwacht een verwaarloosd gebouwtje te vinden, een langzaam vervallend gedenkteken van vroeger, dat zijn tijd heeft uitgediend.

Niets is minder waar. Het is er nog.

Een eind er vandaan hoort hij de bel al. Anders dan vroeger. Minder krachtig en ook niet als een oproep, maar wel als een levensteken dat net als de adem niet gemist kan worden.

Dichterbij gekomen ziet hij iemand zitten en het kussen voor een bezoeker is er ook nog. Hij klopt voorzichtig aan en buigt driemaal voor de zittende figuur voor hem, die langzaam opkijkt en dan glimlacht.

- Dus toch nog! De meester heeft gezegd dat Li Tan Tjong het eens over zou nemen. Hij wist niet wanneer. Meneer Li had nog veel te doen in de wereld die voorbij gaat, maar dan ...

De jongeman zwijgt en kijkt Li vragend aan.

Het antwoord komt met de kracht van een veer die zich eindelijk ontspant.

- Natuurlijk, dat was voorbeschikt. Maar je moet me helpen, het kan niet direct helemaal en jij moet blijven als eerste monnik ... er komen meer ...

Hoe weet hij dat? Het was er gewoon, direct ...

Zowel de jonge monnik, Wang Tan San, als Li blijven zwijgend zitten.

Na een half uur kijken ze op en rekken zich.

- U hebt het overgenomen. Het zitten was anders, ik raakte mezelf kwijt.' En na een poos: 'Als U er kunt zijn als ik het land moet bewerken, is er altijd iemand.'

Li knikt alleen maar, nadat hij gehoord heeft wanneer hij het moet waarnemen.

Het ontgaat hem dat hij hiermee de rol van de meester heeft overgenomen.

Alles ging vanzelf.

Vanuit de kracht onder de aarde ...? Misschien ... wat doet het ertoe ...

Wang gaat opnieuw zitten, Li vertrekt, alles is geregeld.

De chef van de telefoondienst kijkt verbaasd en teleurgesteld op, als Li hem vertelt dat hij nog maar één dag in de week kan komen voor het verder instrueren van de ploeg.

... een monnik blijft toch ongewis.

De ploeg vindt het ook jammer en vindt er een week later op dat de voorman af en toe naar Li bij Harding zal gaan om te vertellen hoe het op de zaak gaat en te vragen of Li nog nieuwe aanwijzingen heeft.

De chef stelt zich tevreden met het weinige salaris dat hij nu nog aan Li kwijt is.

Met de vervanger van Tjou maakt Li een vaste afspraak voor de dagen dat hij in het tempeltje moet zijn. Zo is alles voorlopig geregeld.

De samenwerking met Wang wordt steeds vanzelfsprekender. Beiden ervaren het als het voorzegde begin van een klooster.

Op een nacht droomt Li, in zijn kamer bij Harding, van een klein klooster op de plaats van het tempeltje en een veertigtal monniken die daar leven. In plaats van rupsen verzamelen in de kloostertuin, doen ze werk op de akkers van Wang en houden alles bij. Door die arbeid kunnen ze goedkoop graan betrekken.

Li krijgt het meesterkamertje.

Maar het verlangen in de wereld te zijn waar alles bijeen hoort, blijft.

Op een nacht als de gezwollen rivier na een langdurige regenperiode hem grommend roept te komen, loopt hij met zijn monnikskleren aan de kolkende stroom in. Halfweg de stroom, op het punt meegenomen te worden, ziet hij de oude priester die 'Nee' schudt en naar binnen wijst.

Daar eindigt de droom. Hij wordt langzaam wakker.

Naar binnen ...

Is de kracht alleen onder de grond? En de zon, de maan en de sterren dan? Als het overal is, hoef je er niet naar toe te gaan ...

Geen plannen maken, alleen aandachtig zijn, ook in het werk buiten het tempeltje.

Was hij ooit aandachtig buiten de meditatietijden? Zomaar voor alles ... ook zonder doel?

Een storm van vragen.

Eén voor één ... kan dat?

'Te vroeg,' hoort hij in zichzelf, 'eerst doen.'

Het lijkt wel of die man met de kap hem maant. Doen is doen.

Hij staat op.

Gaan zitten?

Buiten staan de sterren nog. Het water in de put ziet zwart, hij haalt water op in een houten puts. De sterren die zich daarin weerspiegelen, zijn heel dichtbij.

Hij plenst water over zich heen. Niet alleen zijn bloed gaat sneller stromen, maar ook de energiestroom komt op gang.

Kalm ... gaan 'zitten'.

Op weg naar zijn kamer loopt hij alleen maar, stap na stap ... geen gedachten.

Mag hij binnen? Maar het voelt goed.

Op het kussen valt al het vorige weg. De adem neemt hem mee naar waar nog niets is.

Als de luiken openklappen van de eetkamer van Harding, staat hij op en loopt er rustig naar toe.

'Denk je al aan wat je zeggen wil?'

Hij kijkt om. Er is niemand.

Harding ziet onmiddellijk dat er iets aan de hand is. Zijn vragende gezicht is voldoende om Li alles te laten vertellen.

Ze zwijgen een poos.

- Helemaal begrijpen doe ik het niet, Li, maar het zal zoiets zijn als met mijn vroegere vrouw, die laat alleen iets van zich merken als het echt nodig is.

- Ja, zoiets meneer Harding. Ik mag niet meer treuzelen.

- Dan is het in orde.

Li moet lachen. De vertrouwde wereld van gisteren hoort er ook bij.

Het samen eten haalt alle gewichtigheid die er nog was weg.

Als ze klaar zijn, zitten ze nog een poos zwijgend tegenover elkaar.

De vrouw ruimt geruisloos de tafel af. Ze kijkt heel ernstig.

- Dat is ook een gewoonte, Li, te denken dat je niets mag zeggen.

- Vaak wel, meneer Harding, maar deze keer ...

- Ik weet het, Li, maar ik moet aan het werk om er niet tóch over te gaan denken.

- En ik ga naar de rivier, daar zijn de verhalen van heel vroeger nog. Als je ernaar luistert, zie je hoe het een het ander oproept en steeds verder wegraakt van hoe het begon' ... hij zwijgt even ... 'ik bedoel, waar het nog ervaring was.'

- Ga maar gauw, Li, ik heb op een andere manier met hetzelfde te maken.

Li praat steeds minder met Harding en Wang. Tot zijn geruststelling vinden ze dat heel normaal.

De wereld waar alles één is, is overal, maar om haar te ervaren moet je er wel tijd voor vrij maken en gaan zitten op plaatsen waar het vanzelf stil is. Bij Harding en in het tempeltje.

Soms voelt hij de tijd voorbij stromen. Hijzelf blijft dan achter. Dat maakt hem machteloos en vol zelfverwijt.

Wat helpt is weer naar de verhalen luisteren die gelukkig overal zijn. Er komen er steeds bij, als je heel stil bent en je eigen verhaal er niet meer toe doet.

Zijn gezin, Harding en de telefoondienst ervaren zijn veranderde houding: er gaat een vriendelijke warmte van hem uit, ook als ze uit hun humeur zijn of geërgerd of gehaast.

Li lijkt het niet op te merken en gaat gewoon door te doen wat hij te doen heeft.

Tioe Lin vraagt hem er een keer na.

- Ik ben te onbelangrijk om te reageren op zulke stemmingen. Die zijn er nu eenmaal als je helemaal gelooft in alles wat er in je omgaat.

- Is dat slecht?

- Dat zou het zijn als je die andere wereld, waar alles één en verbonden is, kent en net doet of die er niet is ...

Hij lacht naar haar.

Ze antwoordt niet, staat een poos naar buiten te kijken en gaat dan naar de weverij.

Wat dat betreft lijkt ze op Mei Ling, alleen heeft het bij haar een formelere vorm gekregen, waarschijnlijk door het harde leven dat haar deel is geweest.

Dat is vroeger allemaal langs hem heengegaan, zoals ook de uitbuiting van de eenvoudige handwerkslieden en boeren.

Het willen opkomen voor de misstanden is net zo'n onmogelijke taak als het willen verenigen van de Zuidelijke en Noordelijke natuur in het Klooster op de Overgang.

Wat hij kán doen is veel bescheidener, en zelfs dat is niet zo eenvoudig: proberen zo aandachtig te luisteren en te kijken dat de ander of het andere volledig ervaren kan worden. Dan alleen is het mogelijk iets te doen of na te laten dat de ander helpt zijn weg te vervolgen.

Hij moet denken aan de oude priester en de gebonden voetjes van de kleine Tioe Lin ... zou hij zo goed kunnen luisteren ...?

'Weer denken?'

Hij schrikt.

Dat is zijn werkelijke tegenstander. Een oeroude gewoonte te proberen iets te begrijpen, waarvan je met je beperkte bewustzijn alleen maar het staartje hebt gezien en niet hoe het zo gegroeid is, heel lang geleden of in een vorig leven.

Hij zucht.

De zon buiten, die alles verlicht en laat groeien, is niet veranderd. Dat lijkt heel gewoon. Hij ademt en kan zien en voelen. Hij kan zelfs zijn blik afwenden.

Waarvoor is hij hier?

'Eindelijk,' hoort hij in zichzelf. Het klonk niet vriendelijk.

'Dus opnieuw beginnen,' zegt hij in zichzelf.

Hij loopt naar het tempeltje en gaat in het kamertje zitten.

Wang is opgestaan, gaat naar het kamertje, buigt en vertelt dat zich twee mannen hebben aangemeld: een van de telefoondienst en een van de weverij van Tioe Lin.

- Ze kunnen er vooreerst maar drie dagen zijn in verband met hun werk.

- Dat is onverwacht mooi, Wang. We zullen ons best doen.

Wang gaat met een warm gevoel weer naar zijn plaats. 'We' zei de meester ... dan moet het wel goed gaan.

De rivier murmelt zacht, soms komt een zwerm vogels langs, dat is maar heel kort.

Hoe is het eigenlijk gegaan? Hij heeft op de oude priester gerekend. Dat is nu voorbij. En de man met de kap hoorde natuurlijk ook bij de priester.

Buiten is het zacht gaan regenen, hij heeft alle tijd.

Toch riep de priester hem wel terug toen hij het grommend geweld van de rivier inliep om zich toe te vertrouwen aan het wilde water.

Dat was blijkbaar te gemakkelijk. Hij moest naar binnen luisteren, geduldig, zonder verwachting.

Verwachting had hij niet meer. Geduld wel, maar hij luisterde vast niet intens genoeg.

'Ja,' hoorde hij.

Hij rechte zijn rug. De geluiden werden helderder. Er ging een hele tijd voorbij.

In het dorp maakte men zich klaar voor het avondeten.

De mensen waren moe en verlangden te gaan slapen. Veel hadden ze elkaar niet te vertellen. Het was een dag als andere dagen, en dat er een van de weverij naar het tempeltje gegaan was, was al oud nieuws. Alles had natuurlijk een betekenis, alleen kon je dat niet bedenken. Denken en oordelen zaten vast in de tijd.

Hij stond op, groette Wang en zocht een klein theehuis op, waar hij een maal bestelde. Aan de lage tafeltjes zaten wat mensen te eten, anderen wachtten net als hij. Dat was heel feitelijk. Er trok een grote kalmte binnen.

Ook tijdens het eten, dat dampend werd opgediend, bleef het zo. Hij was er bij en hoefde niets te zijn. Het was goed, rijk voedsel.

... hij moest Wang maar een paar keer meenemen, dan werd het nog gewoner tussen hen. Als er een onderscheid was, had dat niets te maken met zijn genegenheid voor Wang ...

Met onderscheidingen hield je jezelf voor de gek.

Buiten, na betaald te hebben en zijn dank te hebben uitgesproken, ging hij terug naar het tempeltje. Wang was er nog. Hij vertelde van het eethuisje en zijn voornemen er een volgende keer met hem samen heen te gaan.

- Wat mij betreft kun je nu naar huis gaan. Ik blijf nog een poosje.

... ze deden het samen, de meester en hij. Ja, hij was moe. Wat fijn dat ze het samen deden.

Na driemaal gebogen te hebben, verdween Wang in de nacht. Li ging met hem mee, al zat hij stil in het kamertje. De wereld was iets dichterbij gekomen.

De verandering in de maanden daarna merkte Li nauwelijks op. Hij begon zich medeverantwoordelijk te voelen voor het leven van zijn familie en de andere bekenden: Caroline, Harding en Jefry.

Het groeide gewoon, onontkoombaar.

De anderen merkten dat het leven veranderd leek als hij bij ze was, terwijl de situatie natuurlijk hetzelfde was.

Dikwijls wachtten ze als ze een beslissing moesten nemen tot Li toevallig langskwam. Ze vertelden waar ze mee zaten. Li ging dan bij ze zitten en sloot zijn ogen. Als hij na een poos opkeek, leek het opeens duidelijk welke kant ze moesten kiezen.

Als ze het hem vertelden moest Li glimlachen.

- Soms gebeurt dat, als ik heel stil ben. Dan kan 'Het' jullie bereiken.

Eigenlijk hebben jullie mij niet nodig. Als jullie niet meer over je probleem denken, alleen maar luisteren, zoals je de adem kunt beleven zonder er iets aan te doen, dan kan je geest stil worden en zien waar hij voor staat.

De klomp goud van de Dharma

Li herinnerde zich de legende van de klomp goud van de Dharma. Die klomp was zo zwaar, dat je bootje steeds dieper kwam te liggen ... dat was natuurlijk omdat je steeds beter beseft hoever je taak zich uitstrekte ...

Maar de legende vertelde ook dat je hulp zou krijgen. Of er kwam een ander bootje dat de klomp overnam of er kwamen roeiers bij.

Daardoor werd je vertrouwen in het Omvattende zo groot dat je je kon blijven inspinnen zonder aan een resultaat te denken.

Het was niet alleen 'zitten', maar ook aandachtig werken aan zaken die voorlagen. En je wist nooit wat het zou zijn, want belangrijk en onbelangrijk deden er niet toe.

De mensen die de klomp goud drijvende hielden, kwamen geleidelijk als deelnemers aan de meditatie in het tempeltje. Ze maakten er een soort klooster van, met maar weinig geboden. Alleen verplichtte je de voorgeschreven oefeningen te doen en soms, als je daar behoefte aan had, met een ander te praten over wat je niet begreep.

Li had daarover gezegd dat je goed moest luisteren naar hoe je het zei. En dat je natuurlijk, als je naar de ander luisterde, een opkomende mening goed moest bekijken.

Dat was niet zo gemakkelijk, maar degenen die er aan deelnamen begrepen op den duur wel dat er niets anders opzat.

Het leek op de benadering van de Meester van het Verbindende Woord en die van het Bijtende Woord, verbonden door de overgave van 'de mooie'.

Soms moest Li midden in de nacht hardop lachen als hij de onmogelijke zigzag van zijn leven overzag. Dan was het goed dat Wang hem verzekerde dat de intensiteit in de groep groeide en dat ze zich allemaal inspanden, zonder aan zichzelf te denken.

Natuurlijk was dat niet helemaal waar, maar de klomp goud van de Dharma had wel meerdere roeiers gekregen. Li kon gerust zijn. Het Alomvattende was merkbaar voor allen die deelnamen. Ze hadden steeds minder haast.

Hoe het zou lopen was immers onvoorspelbaar.

Li raakte zijn oude tijdsbesef kwijt. Het leraar zijn was hem blijkbaar toegevallen. Waarom zou hij nooit weten. Dat was maar goed, weten was een nodeloze last.

Alles wat hij tegen zijn leerlingen zei, verdween nadat hij het uitgesproken had.

Het was immers alleen waar op dat ogenblik.

Zijn lichaam bleek een wondere wereld, waar hij zich eerbiedig steeds verder in verdiepte. Ook dat was eindeloos.

Er was niets om ongerust over te zijn, als hij maar altijd ter beschikking was op het moment dat er een beroep op hem gedaan werd.

Namenregister

Li Tan Tjong - de dwaze monnik
Mei Ling - eerste meisje van de dwaze monnik
Tioe Lin - het zusje van Mei Ling
Wu Lin Tang - moeder van Mei Ling
Harding - Amerikaanse zakenman, vader van Caroline
Margaret - overleden vrouw van Harding
Caroline - dochter van Harding
Lu Yen - eigenaar van een groot theehuis
Mi Fang - jong hoertje in theehuis van Lu Yen
Lioe Ting - meesteres in het theehuis
Het Klooster op de Overgang
Lioe Sjoe - de visvrouw
Tjou - de schipper die Li telkens naar en van Harding's stad brengt
Belaert - de man die Li aan de baan 'nachthulp van de portier' helpt
Joe Dempsy - portier
Monique - oudere hoer in het hotel
Wan Tsjou - de kok in het klooster
Wang Yin - eigennaam van 'de mooie'
Sioe Lin - Chinese telefoonbeambte die Li op de boot ontmoet
Jefry Morton - Vriend, later echtgenoot van Caroline
Ha Tung - Chinees, werkzaam bij toeleveringsbedrijf Hi-Nan & Co.
Wang Tan San - Jonge monnik die het tempeltje onderhoudt